

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií Brno

Divácké násilí a jeho vliv na názory adolescentů

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Alena Plšková

Vypracoval:
Bc. Stanislav Kapl

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma “Divácké násilí a jeho vliv na názory adolescentů“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

Brno 23. 03. 2009

Bc. Stanislav Kapl

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěl poděkovat svému bratru Mga. Zdeňku Kaplovi za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytl při dotazníkovém průzkumu mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Bc. Stanislav Kapl

OBSAH

ÚVOD

I. Divácké násilí a adolescence	2
1. Pojem, historie a současnost diváckého násilí v zahraničí a ČR	2
1.1 Divácké násilí, vysvětlení pojmu a uvedení do problému	2
1.2 Hooligans	3
1.3 Historie a současnost diváckého násilí	5
1.4 Dílčí závěr	7
2. Zákonné úpravy a protiprávní jednání	9
2.1. Zákonné úpravy spojené s diváckým násilím v zahraničí a v ČR	9
2.2 Protiprávní jednání páchaná na úseku diváckého násilí v ČR	11
2.3 Dílčí závěr	16
3. Prevence na úseku diváckého násilí v zahraničí a ČR	18
3.1 Obecně o prevenci	18
3.2 Evropská úmluva	19
3.3 Příklady evropských měst a obcí na prevenci násilí	30
3.4 Prevence na úseku diváckého násilí v ČR	44
3.5 Dílčí závěr	47
4. Adolescence	49
4.1 Vysvětlení pojmu	49
4.2 Adolescent a výchova v rodině	55
4.3 Adolescent, výchova ve škole a volnočasové aktivity	61
4.4 Adolescent a masmédia	68
4.5 Dílčí závěr	70
II. Výzkumná část a její vyhodnocení	73
5. Výzkumný projekt	73
5.1 Úvod	73
5.2 Přípravná fáze průzkumu	73
5.2.1 Charakteristika zkoumané problematiky	73

5.2.2	Cíle průzkumu	74
5.2.3	Metodika průzkumu	74
5.2.4	Charakteristika respondentů	75
5.3	Vyhodnocení průzkumu	76
5.3.1	Otázky k diváckému násilí	76
5.3.2	Otázky k prevenci diváckého násilí	79
5.4	Komparace s výsledky z roku 2007	83
5.5	Dílčí závěr a ověření hypotéz	87
	Závěr	91
	Resumé	93
	Anotace	94
	Seznam použité literatury a pramenů	95
	Seznam příloh	97

Ú V O D

Hlavním smyslem a podstatou této diplomové práce **“Divácké násilí a jeho vliv na názory adolescentů”** je postihnout vliv diváckého násilí na formování názorů mládeže nacházející se na vývojovém stupni adolescence, a to ve vzájemné závislosti výchovného procesu a vývoje adolescentů.

V úvodu této práce bude popsán pojem diváckého násilí, historické skutečnosti a příčiny jeho vývoje, současnost diváckého násilí včetně výkladu pojmu hooligans.

Dále budou v práci nastíněny legislativní opatření přijatá v zahraničí a v České republice s ohledem na projevy diváckého násilí, dále formy protiprávního jednání, které je pácháno na poli diváckého násilí.

Podrobně je rozebrána otázka prevence diváckého násilí, a to jak v zahraničí, kde jsou v práci předloženy příklady přístupu některých evropských měst, tak i přístup k prevenci v ČR a tyto přístupy jsou srovnány, včetně nastínění určitých forem řešení.

V další části práce je obecně rozbráno vývojové období adolescence, včetně vlivu faktorů (prostředí) na vývoj názorů adolescentů s ohledem na ovlivnění tohoto vývoje ze strany diváckého násilí se zdůrazněním na vliv výchovy v rodině, ve škole a vliv masmédií.

Podstatou a smyslem je pochopení vztahů mezi prostředím a výchovou jako dvou činitelů, které se podílejí na utváření osobnosti mládeže. K tomuto přispívá i uvědomění si toho, že společnost sama prošla určitým vývojem, což poznamenává její vnitřní život, funkce a prostředí. Východiskem pro osvojení poznatků je prostředí rodiny a jejího vlivu na organizaci a kontrolu volného času adolescentů a také charakteristické prostředí skupin (part) v rámci fungování dětských a mládežnických organizací. Dále pak analyzování současné situace adolescentů setkávající se s diváckým násilím, a to hlavně v závislosti na trávení a organizaci volného času.

Téma přispívá také k pochopení role masmédií a výchovného prostředí ve výchovném procesu. Umožnění dát si do souvislostí problematiku diagnostikování prostředí s otázkami prevence. Dále zahrnutí otázky ochrany před negativním vlivem diváckého násilí na vývoj názorů a postojů adolescentů.

Základním přístupem k této diplomové práci bude přístup systémový. Hlavní metodou při jejím zpracování bude obsahová analýza dostupných a získaných materiálů, a to studiem odborné literatury, poznatků odborníků z příslušných organizací, platných

právních norem k danému tématu, využití vlastních poznatků z praxe, a z ní logické a deduktivní vyvození závěrů pomocí pravidel neformální logiky.

Cílem této diplomové práce je poukázat na skutečnost, že divácké násilí je sociálně patologickým jevem v současné demokratické společnosti, který se značnou měrou podílí na vývoji názorů mladé generace na vývojovém stupni adolescence.

V návaznosti elementárních charakteristik všech podmínek sociálního prostředí, které ovlivňuje vývoj adolescenta, bude proveden empirický výzkum, který bude rozdělen do dvou částí.

Cílem první části bude provedení dotazníkového průzkumu na středních školách v České republice formou dotazníku, zaměřené na postoje studentů k násilí obecně a diváckému násilí.

Cílem druhé části bude komparace získaných poznatků s poznatky získanými při zpracování dotazníkového průzkumu v roce 2007.

Po vyhodnocení empirického výzkumu bude v závěru práce nastíněna možnost dlouhodobého výzkumu v oblasti patologického jevu diváckého násilí, a to pro výzkumné projekty vysokých škol a dále budou navržena opatření, která mohou sloužit jako námět pro potřeby policie a státních orgánů a organizací, a také ve školství, i dalších soukromoprávních institucí k vytváření preventivních programů vůči uvedenému patologickému jevu.

Vzhledem k tomu, že pojem adolescence je velmi široký, byla tato práce zaměřena na mládež ve věku od 15 do 18 let. Dále tato práce, s ohledem na její rozsah, zpracovává pouze oblast vlivu diváckého násilí na formování názorů mládeže na násilí ve společnosti obecně a na projevy násilí při sportovních utkání.

I. Divácké násilí a adolescence

1. Pojem, historie a současnost diváckého násilí v zahraničí a České republice

1.1 Divácké násilí, vysvětlení pojmu a uvedení do problému

Pro pojem diváckého násilí není vžita přesná definice. Většinou charakterizuje násilné nebo nebezpečné chování diváků v souvislosti se sportovními zápasy. Odehrává se na stadionech, v jejich bezprostředním okolí nebo na trasách přesunu fanoušků. Divácké násilí je obvykle plánováno, má opakovaný či manifestační charakter a je realizováno relativně ohraničenou skupinou osob, jejichž jednotícím prvkem je sounáležitost s určitým klubem či národním týmem. Kromě vlastního násilí zahrnuje rovněž další formy rizikového chování, jako jsou rasistické urážky, používání extremistické symboliky či chování ohrožující bezpečnost dalších diváků, hráčů a rozhodčích (např. házením předmětů na hrací plochu). V České republice se případy diváckého násilí vyskytují nejvíce v souvislosti s konáním fotbalových utkání a v menší míře s konáním hokejových utkání.¹

Uvedený jev se vyskytuje v řadě evropských zemí. Masového charakteru dosahuje v Anglii, Německu, Nizozemsku, Belgii. Dále se objevuje v Itálii, Polsku, Turecku, Španělsku, Česku či v Rusku. Vyskytuje se i v řadě dalších zemí světa (Jižní Amerika, Afrika), minimálně je zastoupen v USA.

Divácké násilí představuje nejen narušení veřejného pořádku, ale také vážné riziko pro bezpečnost ostatních diváků při nezvladatelných davových situacích. Prevence a potlačování diváckého násilí jsou proto spojeny velmi často s problematikou fyzické bezpečnosti na stadionech.

Z psychologického hlediska lze příčiny diváckého násilí hledat zejména v tom, že rostoucí nezaměstnanost a ztráta životních perspektiv může na stadiónech vyvolávat agresi z potlačovaného pocitu životní nespokojenosti. K ní přistupuje atmosféra davu, podporujícího své mužstvo před „nepřítelem“, alkohol a také přílišná fixace na vítězství. Kriminálně nejrizikovějším obdobím je věk kolem dvaceti let. Mladší teenageři zase

¹ www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=24805

snadněji porušují společenské normy a nechávají se strhnout k násilnostem. Zejména podíl této vrstvy mládeže na sportovních zápasech dnes roste a klesá počet starších návštěvníků. Dle některých psychologů lze násilníky rozdělit do dvou skupin, a to na ty, kteří mají výtržnosti jako psychickou potřebu a ty, co rvačky berou jako zábavu.

Osoby, které se sdružují do skupin za účelem páchaní diváckého násilí, se nazývají rowdies nebo hooligans, kdy oba tyto názvy charakterizují stejnou skupinu lidí. Abychom lépe pochopili co se pod těmito názvy skrývá, je třeba si tyto názvy vysvětlit.

1.2 Hooligans

Rowdies (z anglického překladu neurvalci, rváči, sprostáci) nebo **Hooligans** (český ekvivalent **Chuligáni**, z anglického překladu chuligáni, rváči, uličníci), v ČR nejčastěji hooligans, je dnešní označení pro radikální (především fotbalové fanoušky). Svůj původ má v Anglii, kde původně označovalo výtržníky a gangy obecně. Původ samotného slova je vysvětlován více způsoby. Buď z irského **Hooley**, označující divokost, nebo ze jména stejnojmenného gangu, a konečně dle rodiny **Hooliganů**, která proslula svým terorem v Londýně.

V současné době se s výrazem Hooligans setkáváme především při pojmenování radikálních fanoušků, kteří se organizují za účely střetů s fanoušky ostatních fotbalových klubů. Vytvářejí tak skupiny, které fungují na principu pouličního gangu. Často jsou za hooligany označováni i členové tzv. **ultras** skupin, kteří však často nemají s násilím na a mimo stadiony nic společného a starají se pouze o **fanouškovské choreografie** během zápasu. Propojenost ultras a hooligans skupin jednotlivých klubů je pokaždé jiná. Někde se vzájemně prolíná, zatímco jinde mohou vůči sobě oba tábory vystupovat nevraživě.²

Smyslem hooliganských skupin často nebývá klasické fandění svým klubům, respektive je toto fandění přeneseno do zcela jiných sfér, kdy **zápas** v pojetí hooligans skupin není samotné utkání, ale bitka mezi gangy soupeřících sportovních týmů. Tato bitka bývá označována jako tzv. **Třetí poločas** sportovního utkání. Často se tedy stává, že jednotlivé hooligans skupiny ani na zápas nedorazí a své **utkání** realizují zcela mimo čas sportovního klání. K dřívějším bitkám a výtržnostem přímo na stadionech se tak v poslední době přidaly smluvené srazy zneprátených skupin, které se, především

² www.cs.wikipedia.org/wiki/Hooligans

z důvodu utajení před policií, konají mimo stadion. Paradoxně tak vzniká jakýsi **sport** ve sportu, ve kterém jsou soupeři předem domluveni nejen na místě, ale často i na počtu účastníků, formách boje (beze zbraní, bez dokopávání ležících rváčů atp.). Je pochopitelné, že veřejností a policií je činnost hooligans skupin chápána jako vysoce riziková, ačkoliv mnoho členů hooligans skupin bere za protivníky čistě jen jiné gangy a mezi **normálními** fanoušky výtržnosti nevyvolává.

Struktura hooligans gangů je podobná gangům pouličním či menším organizovaným skupinám. Ve skupině je jasně určené vedení (staří či zakládající členové gangu) společně s již nějakou dobu fungujícím jádrem. Toto jádro se doplňuje nábořem mladých sympatizantů, ale pouze u skupin relativně otevřených. Existují i skupiny, které jsou uzavřené a nové členy nepřijímají. Díky uvedenému náboru nových členů může skupina fungovat i několik let, neboť odcházející, či **vysloužilí** členové jsou nahrazováni stále novými.

Kvůli drobným názorovým rozporům, či jen kvůli tomu, z jakého prostředí vznikají, je obvyklé, že k jednomu klubu se hlásí hned několik hooliganských skupin. Tyto skupiny však spolu v drtivé většině spolupracují a navenek vystupují jako jeden celek reprezentující svůj klub. Další možností je, že se spojí i dva různé celky do tzv. **koalice** a společně bojují proti třetí straně. Tato třetí strana je reprezentována buď nenáviděným klubem, nebo jinou koalicí. Je běžné, že celky v koalici se poté utkají při měření sil svých vlastních klubů.

Z fotbalového chuligánství se tak stal velký fenomén. Jednotlivá uskupení mohou být vysoce organizovaná. Mezi spřízněnými i znepřátelenými tábory funguje jakási diplomacie, existují různé pakty o neútočení, smíry, nebo dokonce tzv. družby, často na mezinárodní úrovni. V České republice spolupracují hooligans především se stejnými skupinami z Polska a Slovenska, kdy se družební kluby vzájemně podporují při rvačkách, vychází řada časopisů a zinů, existuje nepřeborné množství internetových stránek, ať jednotlivých skupin, či jen stránek na toto téma. Jednotlivé tábory si sdělují reporty z proběhlých bitek a existuje i žebříček klubů na téma chuligánství. Ač se to může zdát paradoxní, existují i určitá nepsaná pravidla, která jen dokazují organizovanost a domluvu mezi skupinami namísto náhodného chuligánství. Jedná se především o chování před policií, vyznávání **fair - play** v boji. Někteří chuligáni též považují za prohřešek napadání normálních fanoušků, či útěk z boje (nebo před jeho zahájením). O tom, že je fotbalové chuligánství plné paradoxů, svědčí i to, že mezi rváči je nemalé

procento vysokoškolsky vzdělaných nebo pracovně úspěšných lidí a zároveň i plno těch, pro které jsou rvačky jediným životním cílem.

Otázkou zůstává propojení hooligans s pravicovou extremistickou scénou, a to zejména s neonacisty. Faktem je, že v řadách hooligans působí i členové uvedené extremistické scény, kdy na stadionech dochází k veřejnému hajlování a vyvolávání nacistických hesel. Nicméně většina hooligans je apolitická a některé hooligans skupiny dokonce politicky směřují doleva. Politické směřování skupin však není hlavním důvodem ke střetům mezi skupinami. Tím vždy byla a bude příslušnost k určitému klubu.

Důležitou a neopomenutelnou roli v páchání násilností na stadiónech hraje alkohol, který zbavuje zábran a hools se s jeho pomocí snadněji vrhají do všech bitek, přičemž přijímané rány tolik nevnímají.

Jedním z nejdůležitějších cílů fotbalových hooligans je dát o sobě vědět. Pokud nebudou puštěni na utkání, tak budou vyhledávat střety na ulicích.

1.3 Historie a současnost diváckého násilí

Z historického pohledu lze říci, že vznik diváckého násilí je spojen s koncem 70. let, kdy angličtí rowdies začali páchat nepřístojnosti na stadionech. Vlna tohoto násilí se pak přelila i do dalších míst Evropy. Výtržnosti však páchají i temperamentní diváci v Jižní Americe, Africe či Asii. Rozvášnění diváci způsobují obrovské škody na majetku a na fotbalové historii jsou i stopy krve desítek zraněných, ale i mrtvých.

Zlomem v boji proti fotbalovým chuligánům byla **bruselská tragédie** z roku 1985 při finále Poháru mistrů, viz. příloha č. 1 obr. 1 až 3, kdy přímo v hledišti Heyselova stadiónu, pod troskami zbořené zdi nebo ušlapáním, zemřelo 42 diváků. Útok provedli příznivci anglického Liverpoolu, oběťmi byli převážně fanoušci Juventusu Turín.

V České republice na sebe hooligans vážněji upozornili v červnu 1985, kdy nechvalně známí fanoušci Sparty při cestě rychlíkem do Banské Bystrice zdemolovali vlak a způsobili tak škodu přes půl milionu korun. V dalších letech vznikly více méně organizované skupiny **fans** při největších fotbalových klubech, jakými v té době byly Sparta Praha, Baník Ostrava a Slovan Bratislava. Po rozdělení Československé republiky a vzniku samostatné české ligy se situace na fotbalových stadionech dočasně uklidnila.

V současnosti je fenomén diváckého násilí ve světě problémem, který je potřeba urychleně řešit. Dochází k eskalaci násilí, a to především na fotbalových utkáních. S řešením tohoto problému se nyní vážně zaobírají vlády Polska a Itálie. Obě tyto jmenované vlády pohrozily uzavřením fotbalových stadiónů pro diváky po eskalaci diváckého násilí během utkání svých národních fotbalových lig.

Také v České republice došlo po dočasném uklidnění situace, jak je uvedeno výše, k eskalaci diváckého násilí. Koncem 90. let vznikají hooligans gangy u dalších českých fotbalových klubů, a to jako protipól pražkých hooligans zastoupenými především fanoušky klubu **Sparta Praha**. Jedním z nejznámějších a nechvalně známých takto vzniklých hooligans gangů je **JKG Brno (JOHNY KENTUS GANG)**, který byl založen fanoušky fotbalového klubu FC Boby Brno. Dalšími takto vzniklými hooligans jsou **Ševci Zlín** – fanoušci fotbalového klubu FC Tescoma Zlín, **FCS Juniors Slovácko** – fanoušci fotbalového klubu 1. FC Slovácko, **Brüx Vandals Most** – fanoušci fotbalového klubu FC MUS Most, **Division West Boleslav** – fanoušci fotbalového klubu FK Mladá Boleslav. Všechny výše uvedené kluby hrají naši nejvyšší fotbalovou soutěž. Z nižších fotbalových soutěží se jedná o hooligans **Fans SFC Opava** – fanoušci fotbalového klubu SFC Opava a **Bohemians Ultra** – fanoušci fotbalového klubu Bohemians Praha.

Všechny výše uvedené hooligans gangy vedou vlastní internetové stránky, kde zcela neskrytě hovoří o svém zaměření k diváckému násilí, hodnotí proběhlé potyčky, pořádají chaty a vystavují zde fotografie z proběhlých bitek. Jednou z výjimek mezi těmito českými hooligans je tzv. **ultras** skupina působící pod názvem **DBS Liberec** – fanoušci fotbalového klubu FC Slovan Liberec, která na se na svých internetových stránkách zcela zřiká jakéhokoli páchání násilí a jiných výtržností, čímž se z naší hooligans scény zcela jednoznačně vymezuje. Text tohoto prohlášení je uveden v příloze č. 2.

Zdá se, že zcela českým fenoménem je divácké násilí před, na a po hokejových utkáních. Ač je to s podivem, tak problémy s diváckým násilím provázejí hlavně utkání nižších hokejových soutěží. Extraligy hokeje se tento problém nedotýká. Z vlastní zkušenosti mohu zcela z určitostí říci, že diváckého násilí na hokejových utkáních se dopouští převážně nezletilí a mladiství diváci, kterým v určitých případech přicházejí pomoci členové hooligans určitého fotbalového klubu, tedy pokud se ve stejném městě hraje první nebo druhá fotbalová liga, a také zároveň nižší hokejová soutěž.

1.4 Dílčí závěr

Abychom mohli zhodnotit výše uvedené poznatky o diváckém násilí jako celku, musíme si osvětlit význam dvou pojmů, a to pojmu subkultura a životní styl.

- **SUBKULTURA** – segment společnosti, sdílející odlišné vzory morálky, hodnot a zvyků.³
- **ŽIVOTNÍ STYL** – specifický typ chování jedince nebo skupiny s trvalým zvláštním a odlišitelným jednáním, způsoby, zvyky a sklony.⁴

Ze získaných poznatků o formách a projevech skupin osob preferujících divácké násilí, v ČR nazývaných Hooligans, lze říci, že takto organizované skupiny osob se staly novou **subkulturou**, kdy u některých osob můžeme hovořit až o **životním stylu**. Toto vychází ze zjištění, že existuje řada hudebních skupin orientujících se na hooligans styl, dále že se hooligans orientují pouze na určité značky oblečení a takto se snaží odlišit od společnosti. Obecně se dá říci, že pro některé z hooliganů je chuligánství i smysl života, ve kterém už původní záminka - fotbal - nehraje žádnou roli.

Divácké násilí není problémem lokálním, ale bohužel celosvětovým. Jak už bylo řečeno výše, jeho počátky se datují k 70. létům minulého století. Poté se lavinovitě rozšířilo do celého světa, a to hlavně do vyspělých rozvinutých zemí. Samozřejmě se tato problematika dotkla i Evropy a s ní i České republiky.

Díky masmédiím a hlavně masově rozšířenému internetu a mobilní komunikaci se tento problém opravdu stává problémem internacionálním, kdy skupiny hooligans z různých zemí jsou spolu v úzkém kontaktu a mohou si takto předávat informace a zkušenosti. Také díky internetu mohou na svých oficiálních stránkách obhajovat toto své jednání a chování a působit tak na vývoj názorů dospívající populace.

Ucelený pohled naší chuligánské scény sama na sebe je ten, že jsou přece ti nejradikálnější a nejvěrnější fanoušci svých klubů, kteří svůj klub neopustí ani při neúspěších, tak jak to dle nich dělají ostatní fanoušci. Své střety ospravedlňují tvrzením, že jde jen o vybití nahromaděné energie, které přirovnávají k sexuálnímu uspokojení, a které se netýká ostatních lidí. Dle jejich pohledu přece není nic nebezpečného

³ SEKOT, Aleš. *Sociologické texty. Nezaměstnanost, bezdomovství, masová komunikace, multikulturní a občanská společnost*. Brno, 2004. s. 75

⁴ SEKOT, Aleš. *Sociologické texty. Nezaměstnanost, bezdomovství, masová komunikace, multikulturní a občanská společnost*. Brno, 2004. s. 77

a nezákonného, když se dvě stejně smýšlející skupiny poperou pouze mezi sebou. Toto obhajují tím, že celá společnost toleruje sporty při kterých teče krev, a to např. box, zápasy K1 atd.. Proč by tedy nemohli být tolerováni i oni?

S tímto pohledem se osobně nemůžu ztotožnit, protože chování hooligans odporuje daným etickým a morálním hodnotám společnosti, kdy toto chování lze zařadit mezi skupiny tzv. **sociálního násilí**.

Za **sociální násilí (agresi)** bývá považováno takové jednání, které se projevuje nepřátelstvím, až útočností, s případnou snahou nebo záměrem ublížit. **Násilí v žádné podobě nelze tolerovat, natož akceptovat jako sociální normu.**⁵

⁵ JILČÍK, T., PLŠKOVÁ, A., ZAPLETAL, L. *Sociální patologie. Úvod do studia*. Brno: 2005. s. 45

2. Zákonné úpravy a protiprávní jednání

2.1 Zákonné úpravy spojené s diváckým násilím v zahraničí a v ČR

Každý stát reaguje na situaci v oblasti diváckého násilí vlastními zákonnými úpravami. Vzhledem k tomu, že převážná část Evropy je součástí Evropské unie, tak jako ČR, a vzhledem k tomu, že divácké násilí, jak bylo popsáno výše, je problémem internacionálním, byly v této oblasti přijaty dokumenty mezinárodně právní.

K základním právním dokumentům v této oblasti z hlediska mezinárodního práva patří Radou Evropy vypracovaná **Evropská úmluva o diváckém násilí a neslušném chování při sportovních událostech, zvláště při fotbalových zápasech**, která se pro Českou republiku stala závaznou od 1. 6. 1995. Vzhledem ke své dikci i vzhledem k tomu, že Parlament České republiky tuto úmluvu neratifikoval, neřadí se tato úmluva mezi mezinárodní smlouvy, které mají přednost před zákonem.⁶

O této úmluvě a dalších návazných dokumentech přijatých orgány Evropské unie, které jsou níže uvedeny v této kapitole, bude blíže pojednáno v samostatné kapitole věnující se otázkám prevence na úseku diváckého násilí, a to v kapitole 3 této práce.

Rada Evropy v rámci dalších opatření v boji proti diváckému násilí vypracovala a přijala mj. Doporučení 1434 (1999) o fotbalovém násilí, Doporučení č.1/1999 k pořadatelské službě - stewardingu, Doporučení č. 1/2002 o prodeji vstupenek na mezinárodní utkání (zahraniční týmy) a Doporučení č. 1/2003 o úloze sociálních a vzdělávacích opatření při prevenci násilí ve sportu.⁷

V souvislosti se vstupem Česka do Evropské unie v květnu 2004 se stalo i na jeho území závazným **Rozhodnutí Rady EU ze dne 25. dubna 2002** týkající se bezpečnosti v souvislosti s fotbalovými zápasy s mezinárodním rozměrem (2002/348/JHA2) a také **Usnesení Rady EU ze dne 6. prosince 2001** o příručce s doporučeními pro mezinárodní policejní spolupráci a opatřeními pro předcházení násilí a výtržností a boji proti nim v souvislosti s fotbalovými zápasy mezinárodního rozměru, které se týkají alespoň jednoho členského státu (2002/C 22/01).⁸

⁶ www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2004/0403/mosna_info.html - 80k

⁷ www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2004/0403/mosna_info.html - 80k

⁸ www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2004/0403/mosna_info.html - 80k

Zákonné úpravy v potírání diváckého násilí jsou nejlépe řešeny v Anglii, kterou můžeme právem považovat za kolébku tohoto fenoménu a jejíž rowdies patří mezi nejvyhlášenější na světě.

V roce 1989 byl v Anglii, po vlně násilností na fotbalových utkáních a zvláště jako odezva na bruselskou tragédii, o které bylo hovořeno výše, přijat **Zákon o fotbalových divácích** (Football spectators Act), který stanovil obecně závazná pravidla jak pro diváky, tak i pro fotbalové kluby. Tento zákon byl poté novelizován **Zákonem o fotbalových výtržnostech**, podle kterého může být zákaz vstupu („football banning order“) vydán osobě, pokud:

- osoba byla uznána vinnou za trestný čin související s fotbalem,
- odsouzení má spojitost s regulovaným utkáním,
- bylo vydáno prohlášení o souvislosti trestného činu s fotbalovým utkáním,
- zákaz pomůže v prevenci násilí a výtržností na fotbale.

Zákaz může být vydán pouze tehdy, pokud byl pachatel uznán vinným a odsouzen (i podmíněně) za trestný čin, pro který byl obžalován.

V ČR nebylo dosud k výše uvedenému anglickému řešení přistoupeno. Obecně je v ČR problém diváckého násilí řešen v platných a účinných zákonech, a to v Zákoně o přešupcích⁹ a v Trestním zákoně.¹⁰ Toto řešení však není komplexní, ale týká se pouze jednotlivých protiprávních jednání osob, která jsou uvedena v jednotlivých paragrafových zněních těchto zákonů. O tomto bude pohovořeno níže.

Protože v ČR neexistuje samostatná právní norma, která by specificky upravovala pořádání velkých sportovních akcí, je vždy nutná úzká spolupráce mezi státními orgány, orgány územní samosprávy, pořadajícími kluby a policií, při pořádání těchto akcí a dohledem nad bezpečností.

Jednou z posledních změn zákonů, o které se hovoří v souvislosti s diváckým násilím v ČR, je zákaz používání pyrotechniky diváky na sportovních akcích.

⁹ Zákon č. 200/1990 Sb., *O přešupcích*.

¹⁰ Zákon č. 140/1961 Sb., *Trestní zákon*.

2.2 Protiprávní jednání páchaná na úseku diváckého násilí v ČR

V této části bude hovořeno o druzích jednání osob, která porušují platné právní normy ČR na úseku diváckého násilí, a dále zde budou zmíněny a vyhodnoceny statistiky a zprávy Policie ČR vedené k této problematice.

Protiprávní jednání osob na úseku diváckého násilí dělíme do dvou základních skupin podle závažnosti, a to na přestupky a trestné činy.

Přestupky

Přestupkem je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin.¹¹

Přestupkem není jednání, jímž někdo odvrací

- a) přiměřeným způsobem přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný zákonem, nebo
- b) nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému zákonem, jestliže tímto jednáním nebyl způsoben zřejmě stejně závažný následek než ten, který hrozil, a toto nebezpečí nebylo možno v dané situaci odvrátit jinak.¹²

K odpovědnosti za přestupek postačí **zavinění z nedbalosti**, nestanoví-li zákon výslovně, že je třeba úmyslného zavinění.¹³

Z výše uvedeného je zřejmé, že tento zákon postihuje protizákonná jednání osob, jejichž stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný.

Přestupky, které jsou páchany na úseku diváckého násilí jsou především přestupky proti veřejnému pořádku¹⁴, přestupky proti občanskému soužití¹⁵ a přestupky proti majetku.¹⁶

¹¹ Zákon č. 200/1990 Sb., *O přestupcích*, § 2 Pojem přestupku, odst. 1

¹² Zákon č. 200/1990 Sb., *O přestupcích*, § 2 Pojem přestupku, odst. 2

¹³ Zákon č. 200/1990 Sb., *O přestupcích*, § 3 Zavinění

¹⁴ Zákon č. 200/1990 Sb., *O přestupcích*, § 47 a § 48

¹⁵ Zákon č. 200/1990 Sb., *O přestupcích*, § 49

¹⁶ Zákon č. 200/1990 Sb., *O přestupcích*, § 50

Za přešupek **není odpovědný**, kdo v době jeho spáchání nedovršil patnáctý rok svého věku.¹⁷

Z výše uvedeného odstavce tedy vyplývá, že pokud se osoba mladší 15-ti let dopustí jednání mající znaky přešupku, nebude za toto jednání potrestána. Pouze v případě spáchání majetkové škody může příslušný správni orgán, rozhodující ve věci, uložit povinnost tuto škodu uhradit zákonnému zástupci nezletilce, tj. většinou rodiči.

Trestné činy

Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně.¹⁸

Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je **nepatrný**, **není** trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu.¹⁹

K trestnosti činu je třeba **úmyslného zavinění**, nestanoví-li tento zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.²⁰

Trestné činy páchané na úseku diváckého násilí jsou především tyto:

- Útok na veřejného činitele dle ustanovení §§ 155 až 157 tr. z.
- Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci dle ustanovení §§ 196, 197 a 197a odst. 1 tr. z.
- Hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení dle ustanovení § 198 tr. z.
- Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod dle ustanovení § 198a tr. z.
- Výtržnictví dle ustanovení § 202 tr. z.
- Vražda dle ustanovení § 219 tr. z.
- Ublížení na zdraví dle ustanovení §§ 221 až 224 tr. z.
- Rvačka dle ustanovení § 225 tr. z.
- Krádež dle ustanovení § 247 tr. z.
- Poškozování cizí věci dle ustanovení § 257 tr. z.

¹⁷ Zákon č. 200/1990 Sb., *O přešupcích*.

¹⁸ Zákon č. 140/1961 Sb., *Trestní zákon*, § 3 Trestný čin, odst. 1

¹⁹ Zákon č. 140/1961 Sb., *Trestní zákon*, § 3 Trestný čin, odst. 2

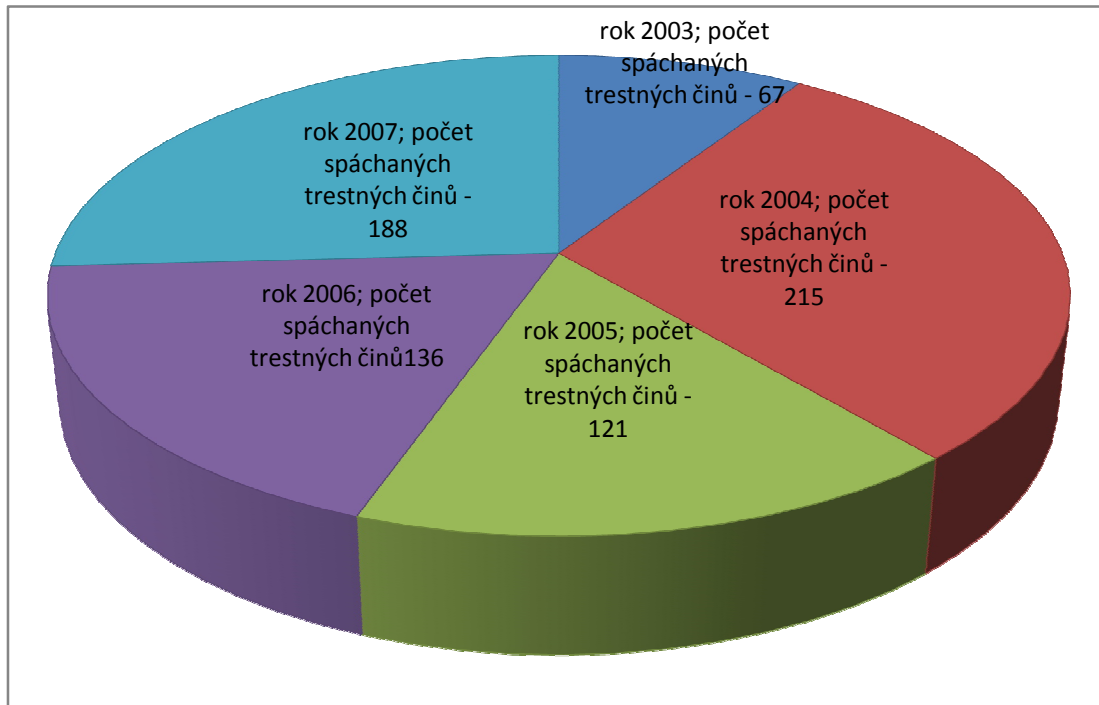
²⁰ Zákon č. 140/1961 Sb., *Trestní zákon*, § 3 Trestný čin, odst. 3

- Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka dle ustanovení §§ 260 a 261 tr. z.²¹

Ustanovení o věku a odpovědnosti osoby mladší patnácti let platí obdobně jako u přestupku, pouze s tím rozdílem, že v roce 2003 nabyl účinnosti **zákon č. 218/2003** o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), kdy trestný čin spáchaný nezletilou osobou policie odloží pro tzv. nedostatek věku pachatele, ale ten bude stejně podle výše uvedeného zákona potrestán, a to podle závažnosti spáchaného skutku a podle ze zákona platných tzv. výchovných opatření.

Statistiky a zprávy Policie ČR

Ze statistik Policie ČR, z let 2003 až 2007, spáchaných trestných činů na úseku diváckého násilí vyplývá, že v roce 2003 bylo spáchano celkem 67 trestných činů, v roce 2004 bylo spáchano celkem 215 trestných činů, v roce 2005 bylo spáchano celkem 121 trestných činů, v roce 2006 bylo spáchano 136 trestných činů a v roce 2007 188 trestných činů na uvedeném úseku diváckého násilí, viz. graf č. 1.

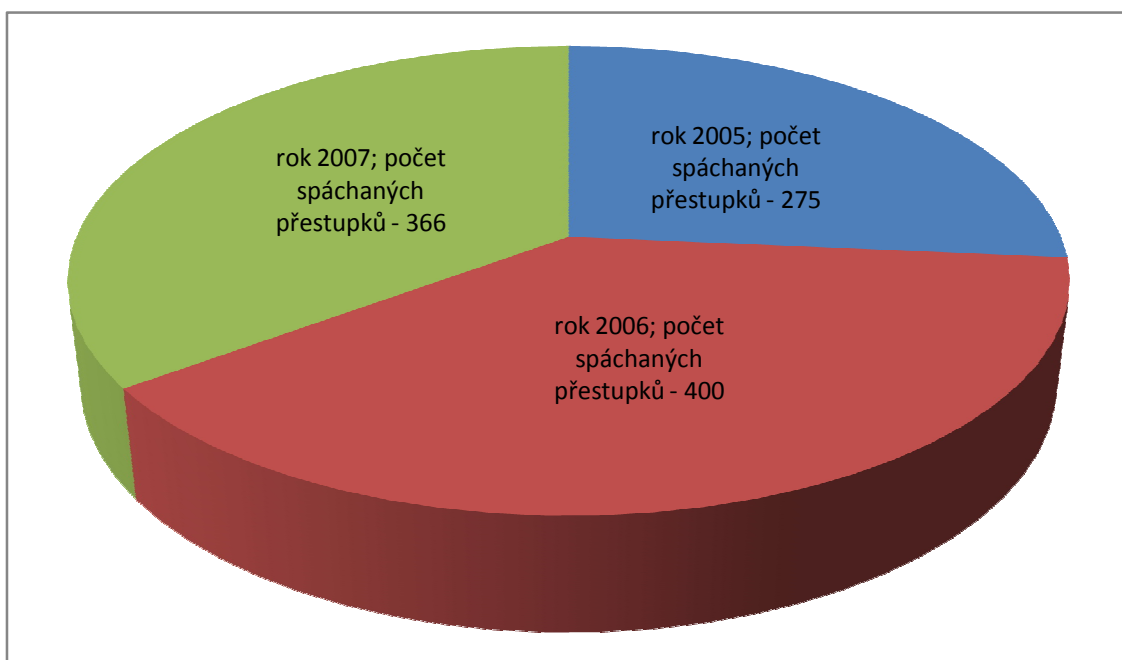
Graf č. 1 Poměr spáchaných trestných činů na úseku diváckého násilí mezi roky 2003 až 2007.²²

²¹ Zákon č. 140/1961 Sb., *Trestní zákon*

²² Zdroj: www. Stránky PČR určené jen pro vlastní potřebu

Tedy největší nárůst byl v roce 2004 oproti roku 2003, a to o 221 %. V roce 2005 došlo k rapidnímu poklesu vzhledem k roku 2004, což ale bylo zapříčiněno účinnějšími opatřeními přijatými složkami Policie ČR při pořádání fotbalových utkání. Dále jak je z grafu zcela zřetelně vidět, že v dalších letech počet trestných činů spáchaných na úseku diváckého násilí stoupá, ale toto bylo zapříčiněno novelizací trestního zákona, kdy bylo mimo jiné novelizováno znění trestného činu výtržnictví, cituji: „**§ 202 Výtržnictví (1)** Kdo se dopustí veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti zejména tím, že napadne jiného, hanobí historickou nebo kulturní památku, hrob nebo jiné pietní místo **anebo hrubým způsobem ruší přípravu nebo průběh organizovaného sportovního utkání**, shromáždění nebo obřadu lidí, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta“²³, konec citace.

Na úseku spáchaných přestupků došlo také během let k navýšení. Bohužel neměl autor k dispozici statistiky Policie ČR za roky 2003 a 2004, tak aby mohl být vytvořen ke srovnání zcela stejný graf jako u trestných činů. Dle získaných statistik Policie ČR, z let 2005 až 2007, spáchaných přestupků na úseku diváckého násilí vyplývá, že v roce 2005 bylo spácháno celkem 275 přestupků, v roce 2006 celkem 400 přestupků a v roce 2007 celkem 366 přestupků, na uvedeném úseku diváckého násilí, viz graf č. 2.

Graf č. 2 Poměr spáchaných přestupků na úseku diváckého násilí mezi roky 2005 až 2007.²⁴

²³ Zákon č. 140/1961 Sb., *Trestní zákon*

²⁴ Zdroj: www. Stránky PČR určené jen pro vlastní potřebu

Z tohoto grafu zcela jednoznačně vyplývá, že opět došlo k markantnímu navýšení spáchaných přestupků na úseku diváckého násilí mezi roky 2005 a 2006, kdy v roce 2007 oproti roku 2006 došlo k určitému poklesu, ale tento je své podstatě zanedbatelný.

Výsledky statistik PČR za rok 2008 neměl autor této práce, v době zpracování k dispozici. Proto nemohlo být provedeno porovnání s předchozími roky.

Část odborné i laické veřejnosti spoléhala na nový trestní zákon, který byl při jeho schvalování připomínkován i ze strany veřejnosti, a to pomocí internetu přímo na stránky ministerstva vnitra ČR. Tento zákon byl následně poslaneckou sněmovnou i senátem schválen, podepsán prezidentem a účinnosti nabývá dnem 01.01.2010.

Jedná se o zákon č. 40/2009 Sb., kdy v tomto novém trestním zákoně opět nebyly ustanoveny jednotlivé trestné činy na úseku diváckého násilí, tak jako v Anglii, ale došlo k navýšení trestních sazeb odnětí svobody u trestných činů páchaných vůči zdraví osob a také je zde řešeno i opakované jednání, které ve stávající úpravě je řešeno pouze u několika málo vybraných trestných činů. Jako příklad ke srovnání uvedu opět znění trestného činu výtržnictví, cituji: „ § 358 **Výtržnictví** (1) Kdo se dopustí veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti zejména tím, že napadne jiného, hanobí hrob, historickou nebo kulturní památku, anebo hrubým způsobem ruší přípravu **nebo průběh organizovaného sportovního utkání**, shromáždění nebo obřadu lidí, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. (2) **Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 a) opětovně, nebo b) jako člen organizované skupiny**²⁵, konec citace.

To zda bude tato úprava zcela účinná ukáže až praxe. Vzhledem k tomu, že se ale v případě páchaného diváckého násilí jedná většinou o opakované a organizované jednání, mohla by tato novela přinést opravdu zastrašující účinek vůči normálně uvažujícím divákům, kteří se pouze nechávají strhnout. Dle mého názoru, ale není výška trestu odnětí svobody natolik vysoká, aby od páchání násilí odradila tvrdé jádro hooligans působící u českých fotbalových a hokejových klubů.

Protože divácké násilí úzce souvisí s extremistickou scénou ČR, bývá tato problematika zahrnuta do zpráv PČR k vývoji extremistické scény na území republiky. V těchto zprávách je hodnoceno zapojení příslušníků z celého spektra extremistických skupin na diváckém násilí. Výsledky těchto zpráv bývají velmi zajímavé.

²⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*

Velmi zajímavé je shrnutí oblasti diváckého násilí ve zprávě **Informace o stavu extremismu na území České republiky v roce 2003**, kde stojí, cituji: „Řada příznivců hnutí skinheads se řadí mezi tzv. HOOLIGANS, tedy fanoušky především fotbalových klubů, kterým však nejde jen o fandění svým klubům, ale především o vyvolávání výtržností, rvaček a porušování veřejného pořádku na stadionech, ale také v okolí stadionů, což je z důvodu menší možnosti dozoru a operativnosti PČR nejčastější. V poslední době je zaznamenán velký nárůst výtržností, při kterých dochází k majetkovým škodám během výjezdů po trase cesty na utkání, kdy se stává samozřejmostí rabování čerpacích stanic. Hooligans se sdružují hlavně kolem fotbalových klubů AC Sparta Praha, FC Baník Ostrava a FC Stavo Artikl Brno. Novinkou je klub Bohemians, jehož příznivci se ve velké míře řadí mezi anarchisty a tak se mezi klubovou nenávist, kterou mezi sebou fotbaloví fanoušci pěstují, řadí i nenávist pro jejich politické přesvědčení. Tvrdé jádro organizace Národní odpor občas využívá podporu tzv. Nazi hooligans klubu AC Sparta Praha, a to zejména pro větší akce a shromáždění, kde je očekáván střet s radikálními anarchisty“, konec citace.

Jak je z výše uvedené zprávy patrné, není vliv příznivců extremistických hnutí na skupiny hooligans zanedbatelný. Největší **hrozbou** z této strany zůstává **šíření extremistických názorů**, ať z pravé strany nebo levé strany spektra extremismu, mezi mládež, která je k přejímání těchto názorů v době dospívání náchylná.

2.3 Dílčí závěr

Při shrnutí uvedených poznatků v této kapitole jsem si položil otázku: „Lze vyřešit problém diváckého násilí na úseku platné legislativy?“ Odpověď není jednoduchá, ale i tak lze nalézt řešení uvedeného problému.

Řešením by bylo další zpřísnění současné legislativy, ale to ukáže sám čas a praxe po účinnosti nového trestního zákoníku od 01.01.2010.

Naskýtá se další otázka: „Je současná legislativa dostatečná a vhodně využívána?“ Z mého pohledu je současná legislativa v oblasti diváckého násilí nedostatečná a z tohoto důvodu nemůže být ani vhodně využívána.

Jako v mnoha jiných případech, tak i v oblasti diváckého násilí, jde ČR vlastní cestou a tímto vzniká stav, který bych označil výrazem **právní chaos**, který se vyznačuje značnou strnulostí, propletením různých zákonů, nařízeních, obecních vyhlášek atd., a v neposlední řadě téměř žádnou vynutitelností státní moci. Místo postupu jaký zvolila

Anglie, jak bylo uvedeno výše, se odpovědnost ze státu přesouvá na samosprávu a sportovní kluby, ač je problém diváckého násilí problémem celospolečenským.

Dle mého názoru by nejlepším řešením bylo zpracování zcela nového zákona na základě příkladu z Anglie, nový trestního zákon bez vytvoření zcela nových navazujících právních předpisů, a to trestního řádu a zákona o přestupcích, protože obě dvě uvedené právní normy jsou zastaralé a neplní zcela svoji funkci, tak jak by měly. Myslím si, že v současné době již nestačí pouze jejich novelizace.

Domnívám se, že by Česká republika měla přistoupit k řádné ratifikaci Evropské úmluvy o diváckém násilí a neslušném chování při sportovních událostech, zvláště při fotbalových zápasech, tak aby se stala tato mezinárodní úmluva nadřazenou a právně vynutitelnou formou v ČR.

V současné době předsednictví České republiky EU je problém diváckého násilí vytlačován probíhající celosvětovou ekonomickou krizí. V tomto však lze vidět problém, neboť ekonomická krize přispěje k frustraci veřejnosti, a to zejména ztrátami životních jistot a tím i zázemí, jak společenského, tak i ekonomického. Z této frustrace může poté dojít k eskalaci násilí obecně, a to i v rovině diváckého násilí, kdy bude k nápravě nutná silná legislativa a rychlá vynutitelnost státní moci.

S tímto problémem se potýkali i ostatní evropské země, jak si ukážeme v navazující kapitole hovořící o prevenci na úseku diváckého násilí.

3. Prevence na úseku diváckého násilí v zahraničí a ČR

3.1 Obecně o prevenci

Tak jako u všech patologických jevů, tak i u diváckého násilí, které řadíme mezi sociální násilí, jak bylo uvedeno již výše, by měla nedílnou součástí v boji proti tomuto problému společnosti hrát aktivní a cílená prevence.

Prevenci dělíme na :

- **primární prevenci**, uplatňuje se v prostředí, kde k patologickému jevu ještě nedošlo a je založena na informovanosti o projevech patologického jevu, na spolupráci s rodiči, s pracovníky školských zařízení s cílem pěstovat zdravé sebevědomí, samostatnost, pozitivní myšlení. Primární prevenci dělíme na **nespecifickou a specifickou**.
- **sekundární prevenci**, uplatňuje se v případech, kdy k patologickému jevu již došlo a kde musí být uplatněna taková opatření, aby se tyto jevy neopakovaly.
- **terciární prevenci**, aktivně se provádí na agresorech, jedná se v podstatě o činnost při výkonu trestu či sankce za opakované nebezpečné projevy patologického jevu. Agresor se připravuje na návrat do kolektivu.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, cituji: „**Primární prevencí** rozumíme veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům sociálně patologických jevů, případně minimalizovat jejich negativní dopad, včetně dalšího šíření.“²⁶

Nespecifická primární prevence představuje základ a nosný prvek celého systému prevence, jde o volnočasové aktivity určené nejširším vrstvám dětí a mládeže, umožňující harmonický rozvoj osobnosti jednotlivce. Existovaly by i za absence sociálně patologických jevů.²⁷

Specifická primární prevence je realizována v rámci podpůrných programů pro rizikové skupiny, pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami jako prevence před

²⁶ www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj

²⁷ www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj

exkluzí. Součástí specifické primární prevence jsou Standardy specifické primární prevence, které jsou cestou ke zkvalitnění preventivních aktivit.²⁸

3.2 Evropská úmluva

Aby byl přehled získaných informací zcela úplný byl následující text čerpán z přílohy časopisu Policista, kdy tento text byl zpracován na základě publikace Rady Evropy pod názvem Prevence diváckého násilí při sportovních utkáních, kterou v roce 2006 v českém překladu vydalo ministerstvo vnitra a pro potřeby uvedeného časopisu zpracoval dr. Radim Bureš, cituji:

„Sport je spojen s hodnotami lidského porozumění a měření sil v čistě přátelském duchu. Násilí páchané na stadionech tyto základní hodnoty moderní společnosti bohužel často podřívá. Po velkých neštěstích v osmdesátých letech minulého století navrhla Rada Evropy novou mezinárodní Úmluvu, která zakotvila pravidla pro prevenci a potírání diváckých násilností a porušování práva při sportovních utkáních. Tato Úmluva je i po sedmnácti letech platnosti stále aktuální a živá. Na zavádění Úmluvy do praxe dohlíží Stálý výbor Evropské úmluvy k diváckému násilí a nevhodnému chování při sportovních utkáních, zvláště při fotbalových zápasech. Stálý výbor má mimo jiné na starosti průběžné hodnocení aktuálního vývoje na úseku diváckého násilí a navrhování nových opatření. Za uplynulých sedmnáct let bylo členským zemím a sportovním organizacím (např. UEFA a FIFA), předloženo více než dvacet doporučení.

Evropská úmluva k diváckému násilí a nevhodnému chování při sportovních utkáních, zvláště při fotbalových zápasech, přijatá v roce 1985, si klade za hlavní cíl přijetí takových opatření, která by zabránila nežádoucím výtržnostem a přestupkům při sportovních utkáních. Signatářské státy Úmluvy se zavázaly přijmout komplexní soubor opatření a zřídit koordinační výbory, které budou koordinovat kroky centrálních vlád s dalšími orgány veřejné správy v boji proti diváckému násilí a výtržnostem.

Jednotlivé strany se svým podpisem zavázaly zajistit:

- přiměřené veřejné prostředky na zamezení násilných a protiprávních incidentů na stadionech, v jejich bezprostřední blízkosti a na přístupových cestách využívaných diváky;
- úzkou spolupráci a uspokojivou výměnu informací mezi policejními složkami v různých lokalitách, které provádějí nebo mohou provádět dohled nad sportovním utkáním;

²⁸ www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj

- přijetí a aplikace legislativy, která stanoví přiměřené tresty pro osoby, které byly shledány vinnými z trestných činů spojených s diváckým násilím.

Strany se dále zavazují, že budou podporovat slušné chování fanclubu a výběr pořadatelů z řad členů těchto klubů, kteří by měli divákům na utkáních pomáhat, poskytovat jim informace a doprovázet skupiny fanoušků cestujících na utkání. Koordinace cesty fanoušků na utkání by měla probíhat za spolupráce sportovních klubů, fanoušků a cestovních kanceláří tak, aby bylo možno zabránit v cestě na utkání potenciálním výtržníkům.

Signatáři Úmluvy se taktéž zavazují zajistit, že organizátoři akcí, kluby, majitelé stadionů a státní správa přijmou vně i uvnitř stadionu taková účinná opatření, aby bylo možno zabraňovat či potírat divácké násilí a výtržnosti, a to tímto způsobem:

- stavět stadiony z vhodných materiálu tak, aby byly pro diváky bezpečné, nenapomáhaly vzniku zbytečných konfliktů mezi diváky, umožňovaly přehlednou práci s davem, byly vybaveny vhodnými hrazeními či bariérami a neomezovaly práci bezpečnostních a policejních složek; oddělovat fanoušky soupeřících mužstev přidělováním míst na oddělených tribunách;
- podpořit oddělení fanoušků pečlivou kontrolou prodeje vstupenek a zvýšeným dohledem zejména v okamžicích těsně před zahájením utkání;
- vyloučit ze stadionu nebo zakázat vstup na utkání a stadiony vyhlášeným výtržníkům nebo lidem pod vlivem alkoholu nebo drog;
- vybavit stadiony kvalitním ozvučením a maximálně ho využívat pro zachování pořádku mezi diváky;
- zakázat vnášení alkoholických nápojů diváky na stadion, omezit nebo nejlépe zakázat prodej a distribuci alkoholických nápojů na stadionech, přičemž všechny nápoje by měly být prodávány v bezpečných obalech;
- zamezit při vstupních kontrolách vnášení pyrotechnického zboží nebo jakýchkoli předmětů, které by mohly ohrozit zdraví ostatních diváku;
- zajistit spolupráci styčných důstojníků s dalšími spolupracujícími složkami již před zahájením utkání tak, aby byla zaručena součinnost při zvládnutí davu.

Signatáři Úmluvy se zavazují přijmout žádoucí sociální a výchovná opatření a využít možností sdělovacích prostředků, aby zabránili diváckému násilí. Jedná se

především o osvětové kampaně šířící myšlenku sportovních ideálů a o podporu aktivního sportování.

Signatáři Úmluvy se zavazují úzce spolupracovat na opatřeních přijatých Úmluvou a podporovat součinnost mezi jednotlivými národními sportovními asociacemi. Země, která se chystá hostit jakékoli potencionálně rizikové utkání, bude přípravu konzultovat se všemi zainteresovanými subjekty. Úmluva dále ukládá řádně identifikovat a potrestat všechny diváky, kteří se budou chovat násilně či budou páchat jinou trestnou činnost. Signatáři Úmluvy se nakonec zavazují úzce spolupracovat se všemi důležitými národními sportovními asociacemi, kluby a majiteli stadionů při plánování a realizaci případných modernizací stadionů (včetně přestavby vstupu a východu), které by vedly ke zlepšení bezpečnosti sportoviště a zabránily by diváckému násilí. Úmluvu dále rozpracovávají jednotlivá doporučení Stálého výboru, která lze rozčlenit podle jednotlivých témat:

Bezpečnost na stadionech a v jejich okolí

Bezpečný a příjemný průběh sportovního utkání vyžaduje dobrou organizaci a pečlivé plánování. Připravovat sportovní akci však nelze bez spolupráce všech zúčastněných stran. Tam, kde se na zajišťování utkání podílí více partnerů (vedení klubu, policie, zástupci sportovního svazu, představitelé samosprávy), by měla být jasně stanovena zodpovědnost každého zúčastněného. Izolovaná jednorázová opatření, která nejsou součástí promyšlené strategie, jsou v praxi svým dopadem téměř neúčinná. Základem je dbát na zajištění bezpečnosti nově vznikajících stadionů a průběžnou inovací stávajících zařízení. Nelze zapomínat ani na okolí stadionu, na bezbariérové vstupy i na maličkosti, které divákům zpříjemní návštěvu sportovního utkání.

Principy a zásady bezpečnosti stadionu, které jsou shrnuty v příloze k Doporučení z roku 1991, se zaměřují na tři zásadní rizikové oblasti: nebezpečí požáru, možnost zhroucení konstrukce (kvůli chybám v projektu nebo stavebním nedostatkům, a problémy spojené s přítomností většího davu (provozní problematika). Všechna tato rizika lze omezit buď účinnou prevencí, anebo kvalitní přípravou reakce na případné problémy, které nelze ani předvídat, ani se jim zcela vyhnout. Nejspolehlivější prevencí je bezesporu důsledné dodržování všech vnitrostátních i mezinárodních nařízení.

Projektové a stavební aspekty: pro každý stadion a jeho sektory by měla být stanovena maximální kapacita. Na stadionech s kapacitou nad 10 000 návštěvníků by neměla být žádná místa k stání. Všechny přístupové cesty, vstupy a východy by měly

být co nejpřímější, neměly by v nich zavazet žádné překážky a únikové východy by měly být srozumitelně označeny. Brány stadionu by měly být stejně široké jako jeho chodby a celkový stav stadionu by měl být pravidelně kontrolován. Pro vozidla záchranné služby by měla být vyhrazena zvláštní parkovací místa.

Zvládání diváckého davu: podmínkou úspěchu je zavést vhodný systém prodeje vstupenek (viz dále kapitola o prodeji vstupenek). Ploty oddělující diváckou arénu od hrací plochy by měly být umístěné tak, aby je bylo možno lehce odstranit v případě nutné evakuace diváků. Bezpečnostní složky a záchranná služba by měly spolupracovat podle předem dohodnutého postupu a policie by měla mít k dispozici dispečink. Na všechna utkání by měl být přistaven vůz záchranné služby se základním zdravotnickým vybavením. Na utkáních, kde se očekává návštěvnost nad 5000 diváků, by měl být alespoň jeden lékař a jeden vůz záchranné služby. Přinejmenším jeden pracovník první pomoci by měl být na stadionu přítomen při očekávané návštěvnosti nad 1000 diváku.

Má-li být reakce na vzniklý problém rychlá a účinná, je nutná efektivní spolupráce a komunikace mezi všemi subjekty. Je třeba vypracovat a vyzkoušet poplachové plány, se kterými by měli být seznámeni všichni pracovníci bezpečnostních složek a záchranné služby. Pořadatelé by měli být oprávněni v případě jakéhokoliv ohrožení (po domluvě s koordinačním centrem) okamžitě otevřít obvodové ploty. Diváci by měli být o situaci na stadionu informováni z ampliónů, případně výsledkových tabulí.

Oddělující ploty: Evropská úmluva požaduje, aby byli fanoušci soupeřících klubů od sebe odděleni ploty. Díky bezpečnějším konstrukcím stadionů, lepším bezpečnostním opatřením a zvládání davu fanoušků i slušnému chování diváků na šampionátech v Anglii (1996) a Francii (1998) bylo členským zemím doporučeno, aby začaly ze sportovních stadionů ploty pomalu odstraňovat. K likvidaci plotů by nicméně měli pořadatelé přistupovat dobrovolně a neunáhleně. Postupně by měli všechny ploty nahradit méně okatým hrazením, které oddělí diváky od hřiště (např. nízkými přenosnými plůtky před první řadou sedadel). Odstranění plotu by mělo být podmíněno zavedením nových náležitých opatření, např. stadiony pouze pro sedící diváky, očíslovaná sedadla, monitoring průmyslovými kamerami, dokonalejší systém prodeje vstupenek a zvládání davu, lepší spolupráce s policií, identifikace provinilců a jejich náležité potrestání.

Pořadatelská služba: Pracovníci pořadatelské služby pomáhají organizátorům utkání nebo vedení stadionu dohlížet na dodržování pravidel a zajišťovat bezpečnost diváků.

Nejdůležitější úkoly pořadatelů jsou:

- před a v průběhu utkání kontrolovat stadion;
- vítat a usazovat diváky;
- dbát o spokojenost návštěvníků a řešit jejich případné stížnosti;
- dohlížet na bezpečný provoz stadionu (obzvlášť na zajištění bezpečného příchodu a odchodu diváku), dodržování jeho organizačního řádu;
- řešit případné incidenty a nenadálé situace;
- v případě potřeby spolupracovat s policií či záchrannou službou;
- zajistit, aby nikdo nevnnesl na stadion žádný zakázaný předmět.

Pořadatelé by měli splňovat určitá výběrová kritéria a projít školením v následujících oblastech: postavení pořadatele, jeho zodpovědnost a povinnosti, řád stadionu a zajištění bezpečnosti v jeho prostorách – především organizace příchodu odchodu, postupy v případě mimořádných okolností (požáry a nehody) a zvládání nepřístojného chování diváků. Po proškolení by měl pořadatel obdržet příslušné osvědčení. Podle etického kodexu by měl být pořadatel k návštěvníkům zdvořilý, vlídný a nestranný, být vhodně oblečen a plně se věnovat plnění svěřených úkolů (tj. pořadatel nesleduje zápas ani neoslavuje vstřelené góly).

Práci pořadatelů je třeba průběžně hodnotit. Všichni pracovníci pořadatelské služby by měli být jasně označeni či oblečeni tak, aby je diváci, policie či jiné orgány mohli okamžitě rozeznat.

Pořadatelská služba by měla mít jasně danou strukturu, která každému pořadateli určí jeho postavení na stadionu, jeho povinnosti a způsob komunikace. Před každým utkáním by se měli všichni pořadatelé zúčastnit informační porady a po utkání by mělo proběhnout závěrečné hodnocení.

Je možné, aby pořadatelé hostitelského klubu přizvali po vzájemné dohodě na pomoc také pořadatele hostujícího klubu nebo země, kteří by asistovali při příchodu fanoušků a dohlíželi na jejich pohodlí a bezpečnost na stadionu.

Prodej vstupenek

Součástí prevence násilí na stadionech je i vhodná distribuce vstupenek. Jejich prostřednictvím je možné zejména:

- zajistit efektivní a účinné oddělení fanoušků soupeřících mužstev;
- zabránit prodeji vstupenek na černém trhu a podvodům se vstupenkami;
- podpořit zákaz vstupu na stadion pro určité osoby;
- jasně stanovit zodpovědnost všech zúčastněných stran (organizátorů, prodejců vstupenek a držitelů vstupenek);
- zajistit identifikaci fanoušků.

Uvážený prodej vstupenek má několik základních principů:

- zpracovat vstupenky tak, aby umožňovaly snadnější dohled nad diváky a zjednodušily případné pozdější vyšetřování (barevné rozlišení vstupenek do jednotlivých sektorů, plány sektoru na zadní straně vstupenek) a monitorovat prodej každé jednotlivé vstupenky;
- přizpůsobit počet prodávaných vstupenek aktuální bezpečnostní situaci (počet prodaných vstupenek nutně nemusí dosáhnout kapacitního stropu stadionu), aby nedošlo k ohrožení bezpečnosti osob, omezení potřebného dohledu a veřejného pořádku;
- zavést jasné a transparentní postupy při prodeji vstupenek (prodejem vstupenek lze pověřit specializovanou agenturu, aby se zamezilo obchodování s lístky na černém trhu a vstupu nežádoucích osob na stadion);
- zvážit vydávání kupónů, které si návštěvník může vyměnit za vstupenku až po důkladném ověření identity.

Je třeba upozornit na to, že jedno z nových doporučení Stálého výboru zavádí povinnou aktualizaci seznamu zájemců o vstupenky a jejich srovnávání se seznamy osob, kterým je vstup na stadion zakázán.

Identifikace a potrestání výtržníku

Článek 5 Úmluvy vyžaduje identifikaci a potrestání osob, které se účastnily násilných incidentů. Za tímto účelem byla přijata dvě zvláštní Doporučení, která doporučují potrestání a vyhoštění zahraničních provinilců (za využití všech relevantních mezinárodních úmluv, bilaterálních dohod i domácí legislativy). Doporučují se také alternativní tresty jako veřejné práce, zákazy vstupu na území státu nebo stadionu. Zákazy vstupu by se měly uznávat a aplikovat mezinárodně, i když je pravda, že k tomu dosud nebyly vytvořeny vhodné legislativní podmínky.

Další možný trest představuje zákaz účasti na všech nebo pouze vybraných sportovních utkáních (s povinností hlásit se v danou dobu na policejní stanici) nebo zákaz vstupu na určitý stadion.

V souvislosti s pořádáním velkých mezinárodních mistrovství je doporučováno:

- přijetí preventivních opatření, která by známým násilnickým fanouškům zabránila opustit mateřskou zemi a vstoupit do země organizující šampionát (toto je legislativně možné např. ve Velké Británii a Německu);
- přijetí legislativních opatření, která by umožnila preventivní nebo dočasnou vazbu podezřelých osob tak, aby bylo možno včas izolovat problematické osoby;
- uznání a respektování zákazu vstupu na stadion vydaných v jednotlivých státech a zákazu vymezených soudy v zahraničí.

Policejní spolupráce a výměna zpravodajských informací

Mezinárodní šampionáty a utkání jsou pro fanoušky klubu nesmírně důležité. Na každou takovou významnou akci však klub doprovázejí nejenom skalní fanoušci, ale také násilníci a rváči – pachatelé diváckého násilí. Policie se proto musí na klíčová utkání vždy dobře připravit a nastolit příkladnou spolupráci. Od roku 1987 jsou v zemích EU i Rady Evropy postupně vytvářeny ústřední kontaktní místa u policie, kde bude možno řešit případné problémy s fotbalovým násilím. Pro země EU je vytvoření tzv. Národních fotbalových informačních bodů při policii závazné.

Stálý výbor dále doporučil potenciálním hostitelským zemím, aby využívaly služeb tzv. „spotteru“ (pozorovatelů) z hostujících zemí. Jedná se o policisty v civilu, kteří pomáhají policejním orgánům hostitelské země identifikovat případné výtržníky a upozorňují na zárodky blížícího se střetu. „Spotteři“ se stali neodmyslitelnou součástí policejních opatření během posledních několika mistrovství Evropy a světa.

V roce 1991 Stálý výbor shrnul dosavadní praxi a zavedl **institut „hostující policie“**. Cíle mezinárodní policejní spolupráce jsou definovány následovně:

- propagovat slušné chování a klidné prožití sportovních událostí;
- brát v úvahu rozdílnost kultur a tradic hostujících fanoušků a snažit se je přimět k přijatelnému chování v hostitelských i tranzitních zemích;
- důrazně zakročovat proti výtržníkům;
- vhodně využívat policejní zdroje.

Jako první je nutné provést hodnocení rizik, důležitosti utkání nebo šampionátu a rozsahu akce. Po úvodních kontaktech a poradách policistů je třeba určit roli hostující policie v hostitelské zemi (např. řízení dopravy, organizace styku s médii, poskytnutí finanční podpory, vytvoření zpětné vazby a závěrečného hodnocení). Pro hladkou policejní spolupráci je důležité, aby se policisté mezi sebou nejprve osobně poznali a po navázání pracovních kontaktů se podrobně seznámili s plány a záměry hostitelské země.

Určit, co přesně bude náplní práce hostující policie na území hostitelské země, je zárukou úspěchu společné akce. Vždy bychom měli mít na paměti, že zodpovědnost za policejní zásahy a udržování veřejného pořádku leží za každých okolností na bedrech pořadatelské země.

Hostující policie se omezuje na rychlé poskytování informací o:

- pohybu běžných návštěvníků;
- identifikaci známých a nevídaných výtržníků a o jejich obvyklém chování a pravděpodobných záměrech;
- taktických metodách, které vedou k identifikaci potenciálních výtržníků, jež mohou narušit veřejný pořádek nebo se uchýlit k násilnému chování.

Pro obecné informace o utkání a způsobu dopravy (letecky, vlakem, autobusem či individuálně) se používají standardizované formuláře. Vždy je připojena informace o pravděpodobných místech ubytování. Na formulářích však nenajdeme žádné osobní informace nebo fotografie.

Prevence rasismu a nesnášenlivosti

Masové sportovní akce jsou někdy doprovázeny projevy rasismu. Takové chování by se na stadionech nemělo objevovat, protože sport je považován za spojující můstek k vzájemné úctě, toleranci a férové hře, ve které není pro rasismus místo.

Odpovědnost za boj proti rasismu nesou také orgány státní správy a nevládní organizace. Vlády by měly koordinovat jejich společné úsilí a podporovat národní sportovní a protirasistické organizace a kluby, které vedou osvětové protirasistické kampaně. Mezi nimi jsou nejdůležitější FIFA a UEFA se svými národními pobočkami.

Pro boj proti rasismu je nadmíru důležitá existence jasných zákonů. Jako jejich doplněk se doporučuje přijetí zvláštních legislativních opatření pro boj proti rasismu ve sportu. Legislativa by měla mimo zákon postavit všechny činy (nošení vlajek, transparentů či symbolů) nebo verbální projevy (urážky nebo skandování) spáchané na

sportovních utkáních, jejichž cílem je vyvolat násilí nebo jiné diskriminující chování proti jakékoli rasové, etnické nebo náboženské skupině nebo jejím členům. V takových případech by pachatelé měli být nekompromisně potrestáni. Legislativa by rovněž měla vyloučit jakýkoliv další možný útisk, a to jak individuální, tak institucionální.

Dodržování zákonů je nutno důsledně vynucovat. Za tímto účelem je třeba školit nejenom policisty, ale také vedení klubů, používat technické prostředky (průmyslové kamery a informační systémy) a medializovat zákroky proti výtržníkům.

Vlády by měly na sportovní asociace a kluby apelovat, aby rozpoznaly rasismus jako nepřítel sportu a aby přijaly protirasistická opatření (vést trenéry, hráče a činitele klubů ke snášenlivým postojům a zavést na stadionech opatření trestající projevy rasismu).

V zajišťování dlouhodobých opatření hrají důležitou roli místní úřady, které mohou prosazovat multikulturní přístup ke sportu, budovat ovzduší tolerance a fair play a podporovat účast menšin na sportovním životě dané lokality. Etnické menšiny lze na sportovní klání jako diváky přivést také cestou sníženého vstupného či volných vstupenek.

Vlády by měly přimět sportovní organizace, aby hlásaly myšlenku rovných možností ve sportu, vystříhaly se diskriminujících kroků vůči kterékoli etnické či národnostní menšině a zvyšovaly povědomí obyvatel o kulturní a etnické různorodosti na základě osvětových schémat.

Preventivní a výchovná opatření

I když preventivní a výchovná opatření zmiňuje již sama Úmluva, jejich optimální zavádění do praxe trvalo v jednotlivých zemích mnoho dalších let. Postupně vznikaly principy preventivního působení na fanoušky, mezi které patří pozitivní působení klubu na své příznivce a podpora koncepce „zodpovědného fanouška“. Pro prevenci násilí je dále nezbytná promyšlená koncepce výchovy a vzdělávání, komunitní programy pro různé věkové skupiny a podpora fair play. Místním orgánům se mimo jiné doporučuje podporovat výchovné aktivity fotbalových klubů ve školách. Za velmi důležitou je označována smysluplná komunikace mezi zainteresovanými stranami – hráči, kluby a sportovními asociacemi.

V lednu 2003 přijal Stálý výbor Doporučení, které ozřejmuje roli sociálních a výchovných opatření v prevenci násilí při sportovních utkáních. Na základě zkušeností z velkých šampionátů poslední doby se jako nový základ preventivní práce při

jednotlivých utkáních doporučuje zejména cílená práce s fanoušky. Zřízení středisek, kde se mohou fanouškové v průběhu šampionátu setkávat, a využívání tzv. doprovodných osob, které se účastní sportovního klání společně s fanoušky, představuje nové milníky v boji proti násilí na stadionech. Opomíjeny nezůstávají ani dlouhodobé aktivity – patří sem především snaha o hlubší spolupráci sportovních oddílů s fankluby i jednotlivci a pochopení strategické úlohy klubu v daném sociálním prostředí. Stálý výbor rovněž vyzývá orgány místní samosprávy, aby měly rozhodující slovo při vypracovávání projektů, jak zabránit násilí především mezi mládeží.

Pro potřeby vlád, místních orgánů, sportovních asociací a klubů byla vypracována **Příručka prevence násilí při sportovních utkáních**. Přestože jednotlivé země používají své vlastní osvědčené přístupy a metody pro boj s diváckým násilím, příručka shrnuje jejich společné zásady a principy.

Vstřícnost fotbalových klubů k místní komunitě by se neměla omezovat pouze na dobu konání utkání či šampionátu – kluby mohou mezi mládeží dlouhodobě propagovat nejen aktivní sportování, ale také výuku a výchovu k zodpovědnému občanství. Kluby mohou s okolím spolupracovat i tak, že otevřou svá sportoviště různým věkovým skupinám zájemců o sport či uspořádají nápadité akce, na kterých ukáží, že bavit se lze i bez násilí.

Místní orgány hrají v prevenci násilí rozhodující roli, neboť jsou patrně nejlépe předurčeny ke koordinaci a podpoře mládežnických aktivit a mohou využívat sport jako důležitý nástroj prevence kriminality a integrace do společnosti. Mládeži ze zaostalých komunit je proto v rámci preventivního programu třeba nabídnout možnost sportovat pravidelně a angažovaně. V rámci každodenní prevence je bezesporu nejdůležitější práce s fanoušky, kterou by měli provádět špičkově proškolení sociální pracovníci. I když jednotlivé země používají rozdílné metody a jejich krátkodobé cíle se více či méně liší, jejich společným jmenovatelem zůstává snaha socializovat problémové příznivce sportu i pověstné chuligány.

Mezi časem prověřené metody patří vedle tradiční sociální a terénní práce pomoc problematické mládeži zorientovat se v nepřehledném okolním světě a její zapojování do atraktivních volnočasových aktivit, jež mají pozitivní vliv na formování osobnosti. Ve dnech konání sportovních utkání potom sociální pracovníci zprostředkovávají komunikaci mezi fanoušky a organizátory.

Informační centra pro fanoušky (fan-ambasády) jsou jednou z forem podpory při mezinárodních šampionátech. Přispívají ke slavnostní atmosféře šampionátu a slouží jako vstupní brána, kde lze získat informace v mateřském jazyce nebo pomoc při řešení nečekaných problémů (ubytování, doprava, ztracené věci či dokumenty), čímž lze zabránit nebo alespoň omezit často ničivý nával vzteku fanoušků.

Násilí, které občas provází mezinárodní šampionáty, nemusí být vždy páčáno jen násilnickými fanoušky – na vině může být i mládež ze sociálně znevýhodněného prostředí. Na místní obyvatele bychom proto neměli zapomínat. Naopak, měli bychom je naladit, aby raději v přátelské atmosféře uvítali očekávaný fotbalový svátek, než se pouštěli do zbytečných konfrontací s hostujícími „chuligány“, kteří přijeli za pitkami a rvačkami. Podle autorů Příručky by bylo žádoucí, aby se do aktivit organizovaných pro místní obyvatelstvo v době konání mezinárodních soutěží zapojilo co nejvíce místních lidí. Dále je třeba podpořit lokální metody, jak zapojit obyvatelstvo do fotbalového dění. Takovéto aktivity přispívají k navození slavnostní nálady při turnaji, k čemuž může přispět i místní samospráva. Zaměstnanci městského úřadu mají bezpochyby nejlepší předpoklady k dosažení těchto obecných cílů sociální politiky.

Příručka konstatuje, že ke konečné porážce fotbalového výtržnictví nedojde bez snah na mezinárodní úrovni, protože dosud:

- a) chybí koordinovaná preventivní strategie na mezinárodní i celoevropské úrovni;
- b) chybí propracovaný postup, jak řešit nejkřiklavější problémy, se kterými se potýká mnoho zemí.

Příručka podtrhuje zásadní roli, kterou by měly v této mezinárodní kampani hrát orgány místní samosprávy. Městské úřady pochopitelně mají příslušné pravomoci pro boj s fotbalovým výtržnictvím. Divácké násilí nestojí izolovaně od ostatních místních problémů: „Mezi fotbalovými fanoušky najdeme mnoho mladých lidí ze zanedbaných čtvrtí. Fotbalové chuligánství stále více souvisí s městskou kriminalitou.“

Jak divácké násilí mění svou tvář, města jsou nucena jednat stále rychleji, pokud chtějí udržet klid na ulicích. Autoři P. Marsh, K. Fox, G. Carnibella, J. McCann a J. Marsh ve své knize Fotbalové násilí v Evropě (1996) uvádějí, že násilné činy procházejí různými fázemi vývoje. Většinou začínají na samotném stadionu, postupně se přelévají za jeho hranice a do městských center. Ve své poslední vývojové fázi se divácké násilí stává problémem všech místních obyvatel a majitelů obchodů. Města jsou tím povinována zapojit se do boje s diváckým násilím.

Cílená práce s fanoušky vyžaduje zaměstnání kvalifikovaných profesionálů, kteří vyšli z místního prostředí, jsou pravidelně proškolení a nahrazováni novými pracovníky. Vzhledem ke zde citovaným požadavkům tito pracovníci nejčastěji spadají pod městský úřad. Cílená práce s fanoušky je na každý pád poměrně náročná z hlediska financování.

Městské úřady by také měly hrát významnou roli při zajišťování hladkého fungování informačních center pro fanoušky. V těchto zařízeních musí působit lidé se znalostí místních podmínek, zejména místních etnických skupin. Jejich práce musí být odpovídajícím způsobem ohodnocena, aby byla zajištěna jejich loajlnost, především v době konání mezinárodních soutěží.

Návrhy týkající se vztahu klubů s jejich příznivci obsahují dva hlavní elementy:

- jmenování zástupců klubů, kteří budou zodpovědní za vztahy s fanoušky;
- založení fanouškovských center.

Partnerství klubu s fanoušky a s orgány místní samosprávy by mělo být zakotveno v chartě fanoušků. Formálnějším řešením by bylo vložit příslušné ustanovení do místní charty sdružující všechny subjekty, které se podílejí na organizaci utkání v daném městě²⁹, konec citace.

3.3 Příklady evropských měst a obcí na prevenci násilí

Abychom mohli srovnat situaci na úseku prevence diváckého násilí v ČR s ostatními zeměmi EU, je třeba uvést příklady v přístupu k této problematice, cituji:

„Příklady evropských měst nás mohou poučit o množství zdárně probíhajících programů a funkčních metod. Tyto příklady též dokládají různou míru angažovanosti měst a obcí v dané problematice.

První otázkou je, zda jsou města opravdu právně způsobilá k tomu, aby se ujala této klíčové úlohy na poli preventivní politiky, a zda si dokážou obstarat nutné finanční zdroje. Na obecnější úrovni je nezbytné určit potřebnou míru angažovanosti měst a obcí v potírání trestné činnosti ve městech.

Odpovědi na tyto otázky závisí v první řadě na ústavním statutu orgánů místní samosprávy v každém členském státě Rady Evropy. Dále je nutné vědět, jaký přístup daná země k preventivní politice zvolila. Orgány samosprávy již do různé hloubky vypracovaly preventivní strategie, které vznikly buď z jejich vlastní iniciativy nebo z rozhodnutí státu.

²⁹ www.aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2006/10/index.html

Na místní úrovni najdeme rozličné způsoby vedení preventivní politiky. Navíc „problém násilí při sportovních utkáních nemá jedno konkrétní řešení, ale vyžaduje celou řadu propojených opatření ze strany dobrovolníků a institucí“. Za účasti orgánů místní samosprávy lze proto přivést k životu místní iniciativy, které budou čelit diváckému výtržnictví a všem formám násilí při ligových fotbalových utkáních.

Na vybraných městech si můžeme názorně ukázat různé přístupy, které volí jejich samosprávné orgány pro zamezení násilí spojeného s fotbalem. Jak dokládá většina evropských textů přijatých v oblasti prevence, budoucí strategie pro boj s fotbalovým násilím bude vyžadovat aktivnější zapojení místních orgánů, protože právě ony mají ty nejlepší předpoklady na základě partnerství s jinými městy zavést do praxe sociální a vzdělávací opatření, využití doprovodných osob apod. Evropská města jsou do preventivních opatření zapojena různou měrou a jejich aktivity podléhají odlišnému dohledu. V mnoha zemích, včetně střední a východní Evropy, se samosprávné orgány do organizace sportovních zápasů téměř vůbec nezapojují. Preventivní politika je naopak neúspěšnější v těch zemích, kde se městské orgány v prevenci maximálně angažují. Přestože se v různých městech shledáme s mnoha odlišnými zakotveními a přístupy, trvalé zabydlení prevence v budovách místní samosprávy bude patrně vyžadovat značné mezinárodní úsilí. Je zapotřebí publikovat nejlepší praxe jednotlivých zemí a prohlubovat partnerství mezi místní samosprávou a organizátory sportovních zápasů. Míra zapojení evropských měst a obcí do prevence násilí při fotbalových zápasech se místo od místa liší. Rozsah, v němž se evropská města angažují v oblasti prevence, závisí ve velké míře na stupni decentralizace policie a její organizace, i na konkrétním přístupu dané země k prevenci. Rozsah diváckého násilí a jeho vztah k ostatní trestné činnosti páchané ve městech většinou podmiňuje zapojení měst do preventivní politiky. Příklady Liverpoolu, Liege, Paříže, Říma a Berlína nám nyní pomohou ilustrovat rozsah aktivit a opatření místních orgánů v oblasti prevence násilí při fotbalových utkáních.

Liege patří mezi jedno z neúspěšnějších evropských měst, kde se městský úřad výrazně angažuje do práce s fanoušky, a to během zápasu i po nich. Berlín zase ukazuje, jak příkladně může městský úřad spolupracovat s mládežnickou organizací. Paříž a přílehlé oblasti si zaslouží zmínku pro své snahy rozvíjet na základě zvláštní smlouvy formální partnerství městských částí s fotbalovými kluby a orgány ústřední státní správy. Městská část Saint-Denis je dávana za příklad, jak začlenit mistrovství světa do života města a motivovat k účasti místní populaci. Díky pořádání vrcholových šampionátů došlo v minulosti ke zřetelnému omezení diváckého násilí ve všech

pořadatelských zemích. Vůle snižovat riziko násilí tehdy přišla z těch nejvyšších úrovní, a to s dostatečným předstihem před uvedenými sportovními událostmi. Řím, Lisabon a španělská města také podle všeho stupňují své úsilí v oblasti prevence diváckého násilí. Zatímco se v těchto zemích veškerá snaha zaměřuje především na otázky bezpečnosti při utkáních, dosud nebyly vybudovány systematictější vztahy mezi vládou a místními samosprávnými orgány, které by umožnily podniknout předběžná opatření k předcházení všem formám násilí při utkáních profesionálního fotbalu.

Liverpool - fotbalové výtržnictví pod kontrolou, fotbal inspiruje společenská pravidla.

Britské zákony, které jsou jedny z vůbec nejdokonalejších v oblasti boje s diváckým násilím, pomohly zlepšit bezpečnost na fotbalových utkáních. Divácké násilí již nepředstavuje problém, ani na utkáních profesionální Premier League ani na utkáních nižších úrovní se s ním nesetkáme. Vyskytuje se už jenom na některých utkáních anglické národní reprezentace v zahraničí. Liverpoolu, kde působí dva kluby první anglické fotbalové ligy, Liverpool F.C. a Everton F.C., se díky policejní kontrole a organizaci utkání již divácké násilí nevyskytuje. Sami příznivci klubu přispívají k pozitivní atmosféře, která nyní obklopuje celek Liverpoolu i v zahraničí. Násilí se nyní přesunulo z hřišť na veřejná městská prostranství – výtržnictví je však spíše důsledek nezřízené konzumace alkoholu než zarputilého fandovství podpořeného pár skleničkami. Je vynakládáno veškeré úsilí, aby se tyto dva neduhy nemísily. V anglických hospodách proto například platí zákaz vystavování týmových barev. Velká Británie stojí v čele zemí, které bojují diváckým násilím. Od roku 1989, kdy byl přijat zákon o fotbalu a divácích, rozděljuje odpovědnosti při organizaci utkání legislativa. Klub tedy zodpovídá za bezpečnost diváků na stadionu a policie (pod vedením velitele určeného pro daný zápas) zasahuje v případě potřeby. Z britské legislativy si dodnes berou příklad mnohé z členských států Rady Evropy. Většina z nich převzala britský systém kontrolních mechanismů, kam patří: využití pořadatelů (stewardů), videozáznam dění na nejrizikovějších tribunách, omezení míst k stání, používání pletiva uvnitř stadionu, vylučování provinilců ze stadionu nebo nařízení, že známí výtržníci se musí v den zápasu hlásit na policejní stanici. Anglie představuje jakýsi předvoj v oblasti preventivní politiky, jež byla vypracována ve dvou fázích (v 80. letech a na konci 90. let 20. st.). Od roku 1998, kdy byl přijat zákon o trestné činnosti a narušování pořádku, vychází preventivní politika z partnerství na místní úrovni a má podobu tzv. partnerství pro bezpečnost v komunitě. Přestože popud na přijetí zákona vzešel od státu, který finančně přispívá na projekty na místní

úrovni, partnerství se účastní i jiné místní subjekty (tento model je běžný ve Francii). Sama policie, která jako jedna z prvních rozpoznala potřebu preventivní akce, hraje v partnerstvích zásadní roli. Ke kontrole trestné činnosti přispívají také městské úřady – např. starosta a nejvyšší představitel policie v daném místě vyjednávají a schvalují ustanovení vyhlášek k veřejnému pořádku a bezpečnosti. Městský úřad potom nese přímou zodpovědnost za uplatňování bezpečnostních nařízení. Stejně jako ve všech anglických městech, i v Liverpoolu zavedli tento druh místní spolupráce. Mnoho programu v oblasti prevence násilí páchaného fanoušky ve městech vychází z fotbalových pravidel. Vedle proslavených národních kampaní (např.. antirasistická kampaň „Vykopněte rasismus z fotbalu“) Anglie tradičně zapojuje fotbal do městské politiky. Programy „fotbal v komunitě“, které rozjela organizace Sports Council na konci 70. let, si kladly za cíl vybudovat přátelské vztahy mezi kluby a jejich prostředím. Tyto programy se sice stále týkají všech profesionálních klubů, ale v praxi je uplatňují pouze oddíly nižší divize. V rámci těchto programů se fanouškům dostane sociální pomoc nebo podpora mladistvým delikventům či nezaměstnaným. Některé projekty zapojují etnické menšiny do skupinek fanoušků, které se na stadionech scházejí v prostorách k stání, nebo zajišťují přístup na stadion i osobám tělesně postiženým. V Liverpoolu byla jednoduchá fotbalová metafora využita v prevenci neukázněného chování. Místní program „Pravidla hry ve městě: jak se vypořádat s nespolečenským chováním“, jehož realizace probíhá od konce února 2003, je založen na několika jednoduchých pravidlech a systému pokut jako ve fotbale. O víkendech musí obyvatelé Liverpoolu na ulici „hrát podle pravidel (tj. zdržet se používání obscénního a hanlivého jazyka, odhazování petard či odpadků na ulicích, svévolného blokování ulice, výhrůžných či urážlivých gest a výrazů, močení na ulici, konzumace a viditelného nošení alkoholu na ulici). Při prvním porušení pravidel přichází pouhé varování – žlutá karta. Tu vydává policista, který také zaznamená jméno provinilce do zvláštní databáze. Druhé porušení pravidel v rámci jednoho víkendu garantuje výtržníkovi červenou kartu, která může vést až k zatčení. Tuto hravou kampaň z větší části financuje stát. Přestože britská města nejsou zvyklá na delegaci pravomocí, mohou těžit z tradice pragmatismu a angažovanosti na místní úrovni. Místní samospráva samozřejmě nemusí hrát hlavní roli při řízení prevence diváckého násilí, působí nicméně jako klíčový partner. Preventivní aktivity se koneckonců města a jeho okolí bezprostředně dotýkají.

Lie`ge: úloha města v zavádění preventivní politiky při fotbalových utkáních

V Belgii se sice úplně nepodařilo divácké násilí vymýtit, vystrkuje však růžky čím dál tím méně, jak jsme mohli vidět při šampionátu Euro 2000. Zákon o fotbalu z r. 1998 tvoří právní základ kampaně proti násilí při fotbalových utkáních. Rozděluje odpovědnost podle vzorce, který se již stal rutinou – kluby odpovídají za bezpečnost na stadionu a veřejné orgány mimo stadion. Fotbalový zákon si vynucuje závaznou smlouvu, kterou podepisují ještě před vypuknutím příprav na utkání všechny subjekty, které se na jeho bezpečnosti podílejí. Tato smlouva rozděluje odpovědnost a stanovuje kritéria pro rozdělení zápasu podle míry rizika. Před vysoce rizikovými zápasy se konají přípravné schůzky. Starostové v Belgii mají v oblasti bezpečnosti značné pravomoci a významně se podílejí na zajištění bezpečnosti fotbalových zápasů. Rozhodují, zda se zápas vůbec bude či nebude konat, a předsedají přípravným schůzkám u rizikových zápasů. Dále velí městské policii, která je zodpovědná za dodržování pořádku na silnicích v době konání fotbalových zápasu, stejně jako u dalších akcí. Starostové též mohou požádat o pomoc federální policii. Existuje silná vůle rozvíjet zvláštní druh prevence proti násilí v místním fotbale – tou je cílená práce s fanoušky. Za přispění federální vlády Belgie zavedla preventivní politiku na místní úroveň. Stejně jako další belgická města, i Liege si vytvořil smluvní systém v oblasti bezpečnosti a prevence. Obecní poradní výbor pro prevenci a bezpečnost, který na systém dohlíží, má několik tematických výborů. Například Výbor pro prevenci diváckého násilí provádí preventivní politiku pro fotbalové zápasy v Liege. Skládá se ze zástupců politických a správních orgánů včetně policie, soudu a městského úřadu. Situace v Belgii si zaslouží následování. Městské úřady tam jsou plně zapojeny do prevence násilí při fotbalových utkáních, a to na stejné úrovni jako policie a zástupci FC klubu. Vzhledem k tomu, že obce na práci preventivních výborů dohlíží, jsou de facto hlavními aktéry prevence. Městské úřady též zodpovídají za každodenní provádění prevence. S podporou státu obce zřídily zvláštní orgány pro organizaci dlouhodobých prevenčních aktivit. Městský úřad v Liege se specializuje na systematický kontakt s fanoušky před i během zápasu. **Šest kvalifikovaných zaměstnanců – psycholog, dva lektoři, dva sociální pracovníci a tajemník – pracuje na plný úvazek v rámci cílené práce s fanoušky a zajišťuje kontinuitu a kvalitu společných činností.** V neposlední řadě v Liege funguje též tzv. základna fanoušků, která se nachází v prostorách stadionu, a je fanouškům nepřetržitě k dispozici. V rámci měst a městských částí byla zřízena partnerská síť, která tuto metodu propaguje. V Liege jsou při cílené práci s fanoušky partnery město, klub Liege Standard,

místní univerzita a policie. Toto partnerství bylo formalizováno zřízením neziskové organizace Fan Coaching Association. Šampionát Euro 2000 poskytl příležitost zúročit cílenou práci s fanoušky a využít doprovodných osob v dosud nevídaném rozsahu. Městský úřad v Liege je tak nejen rovnocenným partnerem při organizaci zápasu, o zamezení fotbalového násilí usiluje také svými každodenními aktivitami. Podařilo se mu zavést novátorský a efektivní systém kontroly diváckého násilí ještě před zápasem. V Liege se péčí o fanoušky přiblížili mladým a sociálně handicapovaným lidem. Důsledkem toho má prevence násilí stále místo v celém systému městské politiky.

Paříž, Saint-Denis – řešení problému metropole

Francie v minulosti neměla příliš problémů s násilím při fotbalových utkáních. Násilné fanoušky najdeme především v Paříži a Marseille, objevují se ale i v jiných městech. Násilí fanoušků však ve Francii za poslední čtyři roky postupně rostlo, zvláště v roce 2002. V tomto roce bylo zaznamenáno 150 incidentů v porovnání se 116 v roce předchozím. Zprávy označují násilné pařížské fanoušky za velmi odhodlané, organizované osoby, jejichž stavy se průběžně doplňují z podhoubí 300 až 600 lidí, kteří vyhledávají rasově motivované útoky v okolí stadionu Parc des Princes. Ligové zápasy pořádané v Parc des Princes působily problémy. Když stadion hostí Olympique de Marseille, přijímají se zvláštní bezpečnostní opatření. V posledních letech se nejvýznamnější případy výtržnictví vyskytly právě při těchto utkáních, a také když na stadion v rámci Evropského poháru zavítal turecký klub Galatasaray. Obdobně jako v dalších zemích i francouzská legislativa, která byla ještě zpřísněna v roce 2003, definuje zakázanou činnost při návštěvě fotbalových utkání. Zákon z roku 1993 například zakazuje nosit na hřiště dýmavnice. Zákon též rozděluje odpovědnosti podle již nyní osvědčeného vzoru s tím, že organizátoři zodpovídají za bezpečnost lidí, majetku a budov na fotbalovém stadionu, zatímco stát je zodpovědný za pořádek a dodržování zákona. Policie zasahuje v případě potřeby a porušení pravidel. Přestože městské úřady zdánlivě nemají při organizování fotbalových zápasů žádné vymezené odpovědnosti, různými způsoby se podílejí na zajišťování bezpečnosti. Vyhláška o využití policie organizátory ziskových sportovních, rekreačních a kulturních akcí stanoví, že starosta musí být uvědoměn o konání akcí, které patrně přilákají více než 1500 lidí. Ve skutečnosti však francouzští starostové, stejně jako jejich belgické protějšky, mají rozsáhlé pravomoci pro udržování zákona a pořádku. Starostové zodpovídají za přijímání a uplatňování opatření nutných k ochraně zákona a pořádku, zajištění bezpečnosti, klidu a zdraví populace ve svých

obcích, a to pod administrativním dozorem prefekta. Jejich pravomoci nad dodržováním zákona a pořádku se vztahují na celou řadu aspektů zápasu profesionálního fotbalu – na vydávání licencí, prodej alkoholu, parkovacích povolení, povolení k využívání veřejných silnic a komunikací atd. V důsledku kolotoče dějin je Paříž jedinečná tím, že pravomoci pro udržování zákona a pořádku jsou zde v rukou policejního ředitele, ne starosty. Pro úplnost ještě dodejme, že Paříž nemá městskou policii. Fotbalové stadiony vlastní také obce, které potom dohlížejí na bezpečnost budov. Vyšetřování kolapsu tribuny na stadionu Furiani, k němuž došlo v roce 1992, odhalilo nejasnosti v rozdělení odpovědnosti za bezpečnost na stadionu. Tato pochybení způsobila, že nedocházelo k pravidelným prohlídkám budovy a při zřícení tribuny zahynulo 18 lidí. Po tragickém neštěstí se bezpečnost budov stala jednou z priorit pro starosty. Nemají jinou možnost – francouzská legislativa v novém trestním zákoníku z r. 1994 zakotvuje celou řadu případů, kdy může být starosta stíhán za ohrožení jiných osob. Je také nutno podotknout, že města, jejichž jméno nosí ve svém názvu místní fotbalový klub, by se měla podílet na prezentaci klubu na veřejnosti. Klub a jeho úspěchy mohou pomoci vylepšit celkový dojem města, avšak nevhodným chováním fanoušků může reputace města též bolestně utrpět.

Saint-Denis – *Stadion uvnitř města, město uvnitř stadionu*

Pořádání Mistrovství světa ve fotbale v roce 1998 v Saint-Denis ukázalo, že lze docílit, aby se městský úřad plně zapojil nejen do pořádání tohoto veledůležitého sportovního svátku, ale také do snížení výskytu násilí. Obec Saint-Denis si vytyčila začlenění Mistrovství světa do své celkové politiky města. V době trvání šampionátu byla obec hnací silou sociální politiky města. Starosta vysvětluje: „Je nutné vytvořit ze všech místních organizací (sdružení, sociální pracovníci, sportovní kluby atd.) jeden tým a včas je zapojit do příprav místních akcí (turnaje, aktivity v městských čtvrtích, různá představení) – a předejít tak frustraci místního obyvatelstva ze šedivého života ve městě.“ Například pořádání amatérských turnajů jako doprovodného programu Mistrovství světa byl jeden ze způsobů, jak co nejvíce zapojit místní obyvatele a rozšířit jejich společenské vazby ve městě. Soutěž „Předměstí celého světa“ svedla dohromady týmy mladých lidí z celého světa. „Předměstí“ byla dočasně zbavena svého nevábného přívlastku čehosi okrajového a vyřazeného. Sdružení Sport a úspěch chápe sport jako

ideální způsob, jak vzájemně seznámit mladé lidi a zabránit jejich vyřazení ze společnosti.

Zapojení místních organizací na smluvním základě – zvláštní obecní smlouva pro stadion Parc des Princes

Tým Paříže a stadion Parc des Princes se nacházejí v ojedinělé situaci. Fotbalové hřiště leží na pařížské půdě, doslova na úplné hranici mezi Paříží a obytnou čtvrtí Boulogne-Billancourt. Na obyvatele těchto čtvrtí dopadá většina potíží, které pramení z fotbalových zápasů v Parc des Princes (výtržnictví i uzavírky silnic). Postoje obcí Boulogne-Billancourt a Paříže vyjádřené jejich volenými zástupci znázorňují různé typy vztahů, které město může mít k místnímu klubu. Obec Boulogne-Billancourt nevnímá klub Paris-Saint-Germain jako nedílnou součást města. Jejím hlavním zájmem je potírat vandalismus, k němuž dochází při některých utkáních na stadionu Parc des Princes, a řešit hluk při koncertech. Takto pragmaticky přistupuje Boulogne-Billancourt k problémům souvisejícím se stadionem Parc des Princes. Starosta využívá své správní pravomoci k udržení zákona a pořádku, zakazuje prodej alkoholu a omezuje dopravu ve vybraných oblastech. Jeho rozhodnutí jsou jednostranná a direktivní, stejně jako způsob nasazení policie místním policejním ředitelstvím. Na druhé straně si je obecní zastupitelstvo Boulogne-Billancourt stížností obyvatel na stadion Parc des Princes velmi dobře vědomo. Reaguje na očekávání obyvatel ohledně pořádání zápasů na stadionu – např. oficiální webová stránka obecního úřadu zveřejnila anketu o převedení nejrizikovějších zápasů mimo stadion Parc des Princes. Obec může iniciovat i žaloby ve vztahu k těm nejvýznamnějším incidentům, tj. poškození soukromého majetku či ublížení na zdraví. Paříž má užší vazby na fotbalový stadion a místní klub. Klub Paris-Saint-Germain je jí z větší části financován a zástupci obce jsou i ve správní radě klubu. Obci též patří hřiště samotné. Navíc volení zástupci Paříže jsou toho názoru, že image města je s klubem úzce spojené (narozdíl od Boulogne-Billancourt). V dubnu 2001 bylo rozhodnuto, že pro stadion Parc des Princes bude vypracována zvláštní místní smlouva, v níž budou smluvně upravena pravidla hry pro městské zastupitelstvo Paříže, Boulogne-Billancourt, policejní ředitelství a fotbalový klub Paris-Saint-Germain. Bylo vybráno několik témat k diskusi a pro každou oblast jmenována pracovní skupina. Samotná témata již prozrazují účel budoucí smlouvy.

Vybrána byla následující témata:

- směrové tabule, osvětlení a průmyslové kamery;
- postup soudu při řešení přestupků a nedodržení legislativních opatření;
- vztahy mezi klubem Paris-Saint-Germain, místními obyvateli i širokou veřejností;
- vztahy mezi klubem Paris-Saint-Germain a skupinami fanoušků.

Existence charty fanoušků, která byla závazná pro skupiny příznivců i klub, byla dlouhou dobu překážkou pro podpis smlouvy. Smlouva by též měla stanovit způsob výběru dat zápasů. Kdy se bude utkání konat, je zásadní otázkou. Jedno z preferovaných řešení městského zastupitelstva Boulogne-Billancourt pro prevenci nevhodného chování je, aby se vysoce rizikové zápasy konaly odpoledne, kdy se s radostí účastní velký počet rodin. Obdobně se data zápasů týkají mnoha zúčastněných stran – fotbalové ligy, klubů a médií. Nyní jsou termíny utkání městskému úřadu pouze oznámena, často se navíc na poslední chvíli bez další konzultace či informace mění. Proto je nutné dojít k trvalejším kompromisům. Například načasování zápasu na sobotní či nedělní odpoledne (praxe běžná ve Velké Británii) může sjednotit nároky bezpečnosti, fanoušků i televizní sledovanosti.

Berlín – *na partnerství založený přístup k prevenci násilí při fotbalových utkáních*

Město Berlín naštěstí není diváckým násilím příliš poznamenáno. Počet násilných incidentů při fotbalových utkáních se mezi lety 1997 až 2002 výrazně snížil, obdobně jako počet násilných trestných činů mladistvých v Berlíně. Sama federální vláda zatím nepřišla s návrhem, jak na principu partnerství čelit kriminalitě. Německo však vypracovalo účinnou preventivní politiku na místní úrovni, kde ji provádějí obecní výbory pro prevenci kriminality či podobné orgány, které se zaměřují zejména na zlepšování spolupráce mezi sociálními službami a policií. Důležitým prvkem těchto partnerství je účast soukromých subjektů i zapojení občanů. Prostřednictvím těchto výborů jsou německá města zapojena do tvorby preventivní politiky a dohledu nad její realizací. Berlín je příkladem situace, kde je bezpečnostní politika pověřena vyhnáním násilí z fotbalu. Organizace Sportjugend Berlin je partnerským občanským sdružením, které pro město Berlín vypracovává projekty pro práci s mládeží, včetně prevence násilí při sportovních utkáních. Do této oblasti veřejné práce se zapojilo mnoho partnerských stran. Organizaci Sportjugend financuje město Berlín, další veřejné fondy a nadace,

sama nadto využívá i své vlastní zdroje – síla partnerství je na první pohled vidět. Programy, v jejichž rámci Sportjugend provozuje „domovy mládeže“ v sociálně zanedbaných oblastech Berlína a jeho předměstích, dokazují, jak plodné může takové partnerství být. Z aktivit organizace má prospěch 30 000 mladých obyvatel. Přestože německá federální vláda v oblasti obecné prevence neprosazuje politiku partnerství, zasadila se o vznik programu Fan-Projekte, který se zaměřuje na cílenou práci s fanoušky. Od roku 1989 vláda v oblasti práce s fanoušky koordinuje různé projekty a pomáhá je rozšiřovat dále. Přestože je z velké části hradí německá Fotbalová asociace, alespoň zbytek peněz poskytují města, v nichž se zápasy profesionálních klubů konají. Organizace Sportjugend Berlin se také zaměřuje konkrétně na fanoušky, u nichž hrozí, že se začnou dopouštět diváckého násilí. I ve Velké Británii, Francii a Španělsku je fotbal prostředkem sociální politiky města. Projekt Kick nabízí mladým výtržníkům v policejní vazbě možnost odčinit si přestupky při tvořivých aktivitách v jejich volném čase. Zápasy pořádané v rámci programu Kick umožňují správně směřovat mladé chuligány, z nichž se jich mnoho zajímá o sport, a vyškolit z nich sportovní instruktory a sociální pracovníky. V případě potřeby mohou tyto programy odkázat mladé lidi, kteří trpí závažnými problémy, do specializovaných institucí. Fotbal a sport obecně – atraktivní činnost pro mladé lidi – je v tomto směru bezesporu přímým i nepřímým nástrojem socializace.

Řím – *další vlna diváckého násilí, represe a očekávání podpory preventivních programů městské rady*

Z hlediska snah Západní Evropy potírat divácké násilí byla patrně situace nejvíce problematická v r. 2003 v Itálii. Po zápase Turín proti AC Milan 22. února propukly ve městě „partyzánské boje“ – tak běsnění fanoušku nazvaly sdělovací prostředky. Od září 2002 do března 2003 bylo v den zápasu ligy zraněno průměrně 28 policistů, celkem bylo zraněno 562 policistů a 214 fanoušků. Jak několikrát uvedlo italské ministerstvo vnitra, finanční dopady jsou obrovské. Italská vláda za každý den národní ligy vynaloží na bezpečnost 32 mil. eur, z čehož se hradí také náklady na obnovu městských zařízení zničených vandaly při utkáních. S cílem efektivněji bojovat s metlou diváckého násilí v Itálii vláda vydala 21. února 2003 novou vyhlášku zavádějící koncept *quasi flagrante delicto*. Toto zpřísnění starého zákona z 19. října 2001 ještě více vyostřilo fotbalové napětí a vyvolalo demonstrace fanoušků proti zákonným ustanovením, která považovali za neúměrná a svobodu omezující. Město Řím bylo samo středem tohoto napětí a jeho různých projevů. Město Řím se rozhodlo řešit tyto problémy co

nejdůsledněji. Ve spolupráci s ministerstvem vnitra spustil starosta Říma program prevence násilí při fotbalových utkáních. Zjistilo se, že zatímco diskuse o příčinách diváckého násilí již v Itálii nějaký čas probíhá, samotný výzkum nejlepších způsobů prevence je v ranné fázi. Město Řím hraje v hledání kořenů násilí nezastupitelnou úlohu – financuje dokumentární filmy, výzkumné projekty, semináře... Stalo se místem, kde mohou lidé vyjádřit své názory na fotbalové násilí, líčit své zážitky apod. Městská rada též uspořádala celou řadu aktivit, které měly podnítit slušné chování fanoušků i občasných diváků. Obdobně jako v jiných evropských městech se i tady spoléhají na městem pořádané mládežnické turnaje. Římským unikátem je soutěž škol o nejlepší fandovský transparent. Avšak ani schválení zákona z 19. října 2001 o opatřeních pro boj s násilím při sportovních utkáních, ani vyhláška z roku 2003, která ještě posiluje represivní aspekty zmíněného zákona, nepřiměly vládu poskytnout nutné finanční zdroje na prevenční aktivity městských rad, ačkoli o ni italská města žádala. Příklad Říma dokládá, že města se v oblasti prevence angažují. Nedostatek výraznější podpory ze strany centrální vlády však brzdí rozjezd efektivnějších místních strategií zaměřených na prevenci diváckého násilí. Důraz italské vlády na represii může v blízké budoucnosti vést k destabilizaci bezpečnostní situace – jak dokládají demonstrace fanoušků proti legislativě, která je obecně vnímána jako omezování svobody, a také k destabilizaci samotného právního systému, jak ukazuje debata o kontroverzním konceptu *quasi flagrante delicto*.

Španělská města – mezera v přístupu k prevenci násilí při fotbale?

Španělsko bylo dlouho ušetřeno fotbalového násilí. Rivalita mezi kluby byla tradičně vykládána jako součást regionálního soupeření. Při mistrovských zápasech však dnes mají ve Španělsku problémy se zvládnutím davu. Španělská legislativa zakotvuje opatření pro boj s násilím při fotbalových utkáních. Mimo jiné i rozděljuje odpovědnost mezi stát a organizátory. Stát zpravidla nese výhradní zodpovědnost za veřejnou bezpečnost, to ale nebrání autonomním celkům, aby zřizovaly policejní oddíly dle místních vyhlášek. Kupříkladu Barcelona a Katalánsko mají svoji policii, která chrání osoby a majetek a zajišťuje bezpečnost ve městech. Při fotbalových utkáních zajišťuje místní bezpečnost a kontroluje míru požitého alkoholu v krvi fanoušků. Do preventivních aktivit se zapojily i španělské úřady. Důkazem jejich odhodlání je změna názvu úřadu zřízeného pro boj s násilím – v roce 1997 se Národní výbor proti násilí při sportovních událostech přejmenoval na Národní výbor pro prevenci násilí při sportovních událostech.

Tento Výbor koordinuje vybrané aktivity v oblasti prevence. Ve Výboru jsou zastoupeny různé strany, které řeší otázky násilí při fotbalových utkáních – ministerstvo školství a kultury, ministerstvo vnitra, sportovní svazy, sudí i přední sportovci. Své zástupce zde mají i autonomní celky. Na základě analýz diváckého násilí Výbor vypracovává rámcové směrnice pro preventivní programy, za jejichž uskutečnění zodpovídá policie. Na stadionech za dodržování daných pravidel zodpovídají organizační monitorovací oddíly, které řídí bezpečnostní koordinátoři. Nicméně místní úřady nejsou součástí organizačního schématu preventivní politiky, která běží od Národního výboru směrem odshora dolů k bezpečnostním koordinátorům. Rozsah preventivních aktivit ve Španělsku je relativně úzký, což může být jedna z příčin rozbujelého násilí mezi fotbalovými fanoušky. Nicméně jako i v dalších již uvedených městech se sport a zejména fotbal prostřednictvím místních iniciativ využívá k prevenci kriminality ve městech. Program Klub dobrého sportovce, který původně vznikl jako iniciativa k boji proti zneužívání drog, je v tomto směru nejlepším příkladem. Funguje ve většině španělských autonomních celků, kde se do něj zapojuje více než 200 000 žáků ve věku od 8 do 12 let. Program využívá pravidla sportu jako prostředek výuky občanské nauky. „Zlatá pravidla sportovce“, kterými se děti řídí, se vztahují v obecné rovině na sport i na společnost. Pravidlem číslo jedna je, že „člověk se musí chovat jako sportovec na hřišti i mimo ně“, pravidlem číslo pět, že „dobrý sportovec nepodvádí ani na hřišti, ani mimo ně“. Na národní úrovni od r. 1989 běží různé osvětové programy jako kampaň „fair play“. Kampaň je namířena na všechny subjekty, které se nějakým způsobem účastní sportovního dění, do její působnosti tedy spadají jak školní turnaje, tak i utkání Královského poháru. Je tedy jasné, že se Španělsko v oblasti bezpečnosti, zejména v prevenci násilí při fotbalových utkáních, angažuje skoro na všech úrovních. Přesto zde něco chybí. Jsou to města, která dosud postávají stranou od preventivních programů. Jejich neúčast by nebyla tak bolestivá, kdyby (obdobně jako v jiných členských zemích Rady Evropy) už preventivní programy nebyly tak rozvinuté nebo samy fotbalové kluby tolik neutvářely podobu samotných měst a regionů. Preventivní programy nejsou navíc příliš rozmanité. Chybu můžeme připsat zdrženlivosti španělských měst zapojit se do prevence. Vynaložená aktivita ze strany měst by se mohla stát odrazovým můstkem pro jejich uznání jako tahounů preventivních programů. Na závěr tedy docházíme ke zjištění, že zákon někdy pouze formálně schvaluje hluboce zakořeněné přístupy k prevenci násilí.

Iniciativy v ostatních evropských městech

Ačkoliv o evropských městech není zpravidla dosud příliš slyšet, když se formulují zásadní opatření proti násilí při fotbalových utkáních, panuje překvapivá shoda, že účast měst na formování preventivní politiky by se měla posílit.

V Polsku není divácké násilí tradicí, avšak i tam nyní při fotbalových utkáních k němu dochází. Hospodářská situace Polska, kde míra nezaměstnanosti dosahuje 18 %, a zejména ztížené životní podmínky pro mladé lidi jsou živnou půdou diváckého násilí. Zpráva pojednávající o plnění Úmluvy z roku 1985 ukazuje, že v Polsku přijali opravdu kvalitní opatření: například vskutku vydařený zákon z r. 1998 o bezpečnosti na sportovních akcích, který rozděluje odpovědnost mezi jednotlivé subjekty organizující fotbalové zápasy – včetně provedení příslušných opatření. Je dobrou zprávou, že místní úřady nejsou ze zajišťování bezpečnosti fotbalových utkání vyloučeny. K pořádání zápasu, které patrně navštíví více než 1000 lidí, musí být předem získáno povolení místních úřadů. Ve zprávě se však uvádí, že daná povolení platí na celou sezónu. Jinak ale Polsko zavedlo celou radu iniciativ směřujících k prevenci násilí, např. prodej rodinných vstupenek (dva dospělí a dvě děti) za cenu blízkou vstupence pro jednu osobu. V Polsku se také objevuje trend širšího zapojení místních úřadů do organizace zápasů. Pozorovatelé Rady Evropy ve své zprávě zmiňují, že „všechny zúčastněné strany vyjádřily zájem o hlubší spolupráci mezi kluby, policií, fotbalovým svazem a místními orgány“. Za zmínku stojí dvě konkrétní iniciativy – návrh policie vydat příručku o fotbalovém násilí a jeho prevenci pro úředníky orgánů samosprávy a návrh pořádat před vysoce rizikovými zápasy zvláštní schůzky. Oba tyto návrhy pravděpodobně povedou k partnerství založenému na přístupu k organizaci zápasu a měly by dostat silnou podporu.

Portugalsko v minulosti nemělo s násilím při utkáních profesionálního fotbalu výraznější problémy, přesto občas dochází k potyčkám mezi příznivci zneprátelených klubů (stejně jako ve Francii nebo Švýcarsku). Na druhé straně tam však dochází i k četným incidentům při utkáních amatérského fotbalu. Vláda zahájila program „Možnosti“, v jehož rámci se věnuje mládeži ze zanedbaných částí Lisabonu. Vláda také nabírá a vzdělává specialisty pro práci s fotbalovými fanoušky. Městská rada Lisabonu ale zatím sama nepodniká žádná konkrétní opatření, která by pomohla míru násilí při fotbalových zápasech snížit.

Najdeme však i takové země, kde při fotbalových utkáních národního mistrovství k žádným problémům z hlediska bezpečnosti vskutku nedochází. I když sem patrně

nemůžeme zařadit Švédsko, skandinávské země byly v 90. letech 20. století zcela ušetřeny násilí na fotbalových stadionech. V poslední době se dokonce tzv. **roligáni** (slovo „rolig“ znamená mírumilovný, tedy mírumilovní fanoušci) díky své nadšené a tvůrčí účasti na utkáních národní ligy stali fanoušky dávanými za příklad celé Evropě. Roligáni se vyznačují hlavně dvěma rysy – výrazně se orientují na ženy (45% roligánů jsou právě ženy, které se na fotbal nejen rády dívají, ale ještě k tomu jej i rády hrají) a 80 % roligánů jsou hráči amatérského fotbalu.

Stejně jako ostatní severské země, přišlo i Dánsko s efektivní preventivní politikou, kterou řídí Národní rada pro prevenci kriminality.

Dánská policie se přímo účastní prevenčních aktivit. Realizaci programu má na starost především pět regionálních útvarů pro prevenci kriminality na místní úrovni, které spadají pod národní policii.

Ve finských Helsinkách k incidentům téměř vůbec nedochází, ani nepovažovali za nutné přijímat nějaké konkrétní preventivní aktivity pro fotbalové zápasy. Ve Finsku působí v důsledku tradiční místní nezávislosti na poli prevence kriminality hlavně místní policie. Systém pracovníků pořadatelské služby, který řídí sami organizátoři, je velmi dobře sestaven – podle finských zákonů musí mít pořadatelé licenci a musí být řádně proškoleni.

V Bělehradu se nyní parlament chystá schválit přísnější zákon pro boj s diváckým násilím, který se co do stupně represe nechal inspirovat britskou legislativou. Za otázky bezpečnosti v Srbsku a Černé Hoře výhradně zodpovídá ministerstvo národní bezpečnosti, obcím není dovoleno zřizovat vlastní policejní složky. Městská rada v Bělehradě nechává zajišťování bezpečnosti fotbalových utkání výhradně na policii a bezpečnostním výboru, který se přímo zodpovídá Fotbalovému svazu, na jehož činnost dozírá ministerstvo sportu. Novelizovaná ústava snad převede více pravomocí z centra na obce, a tím usnadní zavádění programu proti diváckému násilí na místní úroveň.

Obdobně jako ve většině zemí střední a východní Evropy, dosud vysoká centralizace ve Slovinsku odsouvá místní orgány na vedlejší kolej. Organizátoři sportovních utkání zodpovídají za bezpečnost na stadionu (kde působí soukromé bezpečnostní agentury) a státní policie za bezpečnost mimo objekt stadionu. Ačkoliv městská policie neexistuje, státní policií se naštěstí šíří snahy zařazovat do své činnosti též prevenci. Městské úřady tím pádem nemají za udržování zákona a pořádku žádnou zodpovědnost.

Zápas Anglie proti Turecku v Sunderlandu v dubnu 2003 plně předvedl nebezpečí fanoušků turecké reprezentace i problémy s násilím při utkáních tureckých klubů

v Evropě i v samotném Turecku. Starostové v Turecku však nemají pravomoci, kterými by mohli udržování zákona a pořádku dostatečně ovlivnit – o bezpečnost se stará výhradně ministerstvo vnitra a Generální ředitelství policie. Obdobně jako v Ruské federaci a v Bulharsku, i zde policie nemá větší zkušenosti s preventivní politikou. Dosud se tam nerozběhl žádný na partnerství založený systém na místní úrovni. V zemích jako Turecko, kde velká část populace žije v jiných evropských státech, zápasy mezi zemí původu a hostitelskou zemí představují zvýšené riziko, že se dav vymkne kontrole a bude páchat trestnou činnost. Snaha s předstihem zapojit do organizace utkání místní imigranty z oblasti může být povedeným krokem, jak přesměrovat touhu imigrantských fanoušků být viděni a slyšeni na zápase směrem k aktivnější účasti. Prakticky se může jednat například o zapojení imigrantů do činnosti informačních center pro fanoušky³⁰, konec citace.

3.4 Prevence na úseku diváckého násilí v ČR

Na prvním místě se zmíním o prevenci na úseku diváckého násilí ve složkách státních orgánů a organizací ČR, počínaje Ministerstvem vnitra.

Ministerstvo vnitra v roce 2004 podpořilo sociálně preventivní projekt s názvem „**Pozitivní fandovství**“ zaměřený na mladé fotbalové příznivce ve věku 10 až 20 let s cílem vytvořit seskupení mladých fotbalových fanoušků na principu pozitivního fandovství a zamezení jejich infiltrace do chuligánských skupin.³¹

Projekt zahrnuje systémovou, cílenou preventivní práci s fanoušky na bázi klubového zařízení, nabídku volnočasových aktivit, podporu pozitivních fanouškovských akcí a výchovu k pozitivnímu fandovství. Projekt probíhá ve městě Liberec a byl podpořen částkou 100 000 Kč.³²

V roce 2005 se Ministerstvo vnitra stalo partnerem preventivního projektu pro fotbalové fanoušky, který je zastřešen občanským sdružením **ProFotbalFans**. Jedná se o projekt „Vzdělávací program pro sociální pracovníky – streetworkery, kontaktní a klubové pracovníky pracující s cílovou skupinou fotbalových fanoušků“. Hlavním cílem projektu je vzdělávání sociálních pracovníků a jejich příprava na působení

³⁰ <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2006/10/index.html>

³¹ www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=24805

³² www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=24805

v oblasti kontaktní a klubové práce s fotbalovými fanoušky, především na úrovni klubů.³³

Ministerstvo vnitra finančně podpořilo rovněž projekt **fan ambasad** pro české fotbalové příznivce při příležitosti konání velkých fotbalových šampionátů (ME v kopané 2004 v Portugalsku a MS v kopané 2006 ve Spolkové republice Německo). Fan ambasáda v průběhu šampionátu zajišťovala pro fanoušky informace v českém jazyce o jeho průběhu, možnostech dopravy, ubytování, stravování, místních zvyklostech atd.³⁴

Prevenčí v oblasti kriminality, kam svými projevy spadá i divácké násilí, jak bylo uvedeno výše, se na Ministerstvu vnitra ČR zabývá **Odbor prevence kriminality**, který, citují: „plní funkci ústředního orgánu státní správy v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti při tvorbě a realizaci koncepce prevence kriminality. Zároveň plní funkci sekretariátu Republikového výboru pro prevenci kriminality“³⁵, konec citace.

Za složky PČR plní tuto preventivní funkci tzv. Preventivně informační skupiny zkr. PIS, které jsou zřizovány u příslušných složek policie dle jejich hierarchie. Základní skupiny PIS jsou zřízené u okresních a městských ředitelství PČR, která vytvářejí své vlastní preventivní programy v oblasti kriminality, dle specifiky trestné činnosti, páchané v lokalitách jejich působnosti. Tyto programy jsou poté přenášeny na jednotlivá oddělení policie ČR, která svými policisty zajišťují šíření těchto programů mezi občany, a to formou přednášek, besed atd.

Bohužel v oblasti diváckého násilí není zatím zaveden jednotný přístup těchto preventivně informačních skupin. Kdy např. v městě Brně neexistuje připravený preventivní program v oblasti diváckého násilí.

Po další eskalaci diváckého násilí v průběhu jarního kola Gambrinus ligy 2007/2008, a to při derby Sparta – Slávie, došlo ze strany Ministerstva vnitra v součinnosti s Policejním prezidiem k důležitému posunu při vnímání diváckého násilí.

V následujícím textu je shrnuta koncepce, která je od té doby prosazována i přes odpor fotbalových klubů, které se odkazují na nedostatek vyškolených pracovníků a nedostatek financí.

Citují: „Divácké násilí není pouze záležitostí Ministerstva vnitra a Policie ČR, pro něž je zabezpečení veřejného pořádku a bezpečnosti v souvislosti se sportovními

³³ www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=24805

³⁴ www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=24805

³⁵ www.mvcr.cz/ministerstvo/opk.html

utkániemi, a zejména s fotbalovými zápasy, spojeno s vynaložením nemalých prostředků. Je nutné velmi intenzivně vnímat zásadní roli fotbalových klubů a pořadatelů zápasů při investicích do infrastruktury stadionů, do výkonu pořadatelské služby, ale i při komunikaci se svými fotbalovými fanoušky a při preventivních aktivitách. Neméně významně se otázka veřejného pořádku a bezpečnosti v souvislosti s fotbalovými zápasy týká územní samosprávy – měst a obcí. Zvláště důležité a divácky atraktivní zápasy ovlivňují chod místního života a podcenění přípravy těchto zápasů může znamenat významné negativní dopady na život obce a jejich obyvatel. Převzetí svého dílu odpovědnosti každým ze zainteresovaných subjektů a jejich úzká spolupráce představuje základní pilíř efektivního přístupu. Ministerstvo vnitra se domnívá, že v případě ČR existuje dostatek legislativních i jiných nástrojů, kterými lze postihnout případy diváckého násilí. Tyto nástroje však často nejsou využívány. Možnosti trestního stíhání a přestupkového řízení s pachateli incidentů spojených se sportovními utkáními jsou dostatečné. Český trestní zákon obsahuje nemalé množství skutkových podstat, které lze jednáním ohrožujícím bezpečnost nebo jinak závažným jednáním na stadionu naplnit. Jednání, která pořadatel považuje za nebezpečná, a nelze je posoudit jako trestný čin nebo přestupek, může řešit pořadatelská služba v rámci svých oprávnění tím, že napříště vstup provinivšího se diváka na stadion neumožní. Cílem Ministerstva vnitra je dosáhnout stavu, kdy pořadatel utkání bude plně odpovědný za oblast bezpečnosti. Policie ČR nadále nemůže suplovat práci pořadatelské služby. Legislativní část probíhající Reformy Policie ČR předpokládá, že se Policie ČR do budoucna nebude v masivní míře účastnit udržování pořádku a bezpečnosti přímo na stadionech a tato odpovědnost bude v celém rozsahu převedena na pořadatelskou službu. Pouze v případě, kdy úsilí pořadatele udržet pořádek na stadionu selže, bude možné požádat Policii ČR o spolupráci³⁶, konec citace.

Za další nedílnou složkou prevence na úseku diváckého násilí považujeme **školy a školská zařízení**, kde mládež tráví většinu svého času vzděláváním, volnočasovými aktivitami, a toto prostředí tak ovlivňuje jejich názory a postoje. Pod metodickým vedením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy by měly být vypracovány preventivní programy na úseku sociálně patologických jevů. Tyto programy vypracovány a šířeny do škol jsou, ale ve valné většině se jedná o preventivní programy před sociálně patologickými jevy, které školství trápí nejvíce, a to násilí ve formě šikany, alkoholismu, tabakismu a drogové závislosti mládeže.

³⁶ www.mvcr.cz/clanek/casopisy-policeista.aspx

Jak už bylo uvedeno výše, v neposlední řadě by preventivně proti diváckému násilí měly pracovat samotné sportovní kluby, a to tzv. sociální prevencí. Do této „klubové“ prevence by měl být zapojen jak management klubů, tak i jejich hráči. Opět bohužel tato stránka je kluby opomíjena. V této věci nelze než nesouhlasit s níže uvedeným textem.

Cílem sociální práce s fanoušky je ovlivnit jejich chování alespoň tak, aby bylo společensky akceptovatelné, v optimálním případě, a to zejména u dětí a mládeže, působit na vytváření jejich hodnotového žebříčku a systematicky je vychovávat k pozitivnímu diváctví. Ojedinelé akce fotbalových klubů, které by mohly být za sociální práci s fanoušky považovány (např. besedy s fanoušky), však za základ systémového působení považovat v žádném případě nelze.³⁷

Příčina tohoto stavu tkví ve špatné zkušenosti klubů při pokusech navázat dialog s problémovou částí fanoušků. Marnost tohoto úsilí vyústila ve většině klubů, kde se o to pokusili, v rezignaci a pocit, že na současnou generaci násilnických fanoušků neplatí nic jiného než pouze tvrdá represe. V některých městech došlo k uzavření jakýchsi neformálních dohod na "obchodní" bázi mezi kluby a problémovými fanoušky, kdy výměnou za materiální výhody od klubu (permanentky, bezpečnou pyrotechniku) byla ze strany fanoušků garantována absence takových činů, které klub poškozují na pokutách ČMFS, případně UEFA (např. vyhazování předmětů na plochu). Morální aspekt podobných dohod je ovšem přinejmenším diskutabilní a ke zlepšení kultivovanosti prostředí na stadionech tyto dohody nepřispěly.³⁸

Pokud existují při ligových fotbalových klubech kluby fanoušků, soustřeďují se na organizační a obchodní činnost, pořádání zájezdů na hřiště soupeře apod., ne ale na výchovu nebo organizování volného času fanoušků. Existující fan kluby také nikde nesdružují fanoušky problémové a o nejmladší generaci příznivců se nikdo nestará.³⁹

3.5 Dílčí závěr

V rámci řešení problému diváckého násilí v ČR na úseku prevence jsem si položil otázku: „Jakou dlouhodobou prevencí zvolit a z jakých finančních zdrojů tuto dlouhodobou prevencí zajišťovat?“

³⁷ www.jujitsu.cz/Listopadky/2004/Clanky/prevence_divackeho_nasili.html

³⁸ www.jujitsu.cz/Listopadky/2004/Clanky/prevence_divackeho_nasili.html

³⁹ www.jujitsu.cz/Listopadky/2004/Clanky/prevence_divackeho_nasili.html

Řešením by mohla být masivní celospolečenská kampaň, vedená přes masmédia. Za vzor mohou sloužit kampaně proti užívání návykových látek a šíření viru HIV, které byly a jsou vedeny v posledních letech v ČR. Tato kampaň by měla být podpořena cílenými preventivními programy jak ze strany policie a škol, tak i ze strany sportovních klubů. Co se týká finančních prostředků na zajištění této dlouhodobé prevence, pak by hlavní tíhu měl nést stát, protože uvedený problém se týká celé společnosti.

V souvislosti vztahů represe – prevence, lze konstatovat, že tento vztah tvoří pomyslnou křižovatku. Na jedné straně je represe, na druhé straně prevence. Řešením by mělo být optimální skloubení obou. Represe bez účinné prevence, a ani prevence bez účinné represe, nepřinesou nikdy žádané výsledky.

Osobně si myslím, že problém diváckého násilí se v současné společnosti nepodaří zcela vymístit, ale dle mého názoru lze tento fenomén účinně potlačit, a to na základě důrazné prevence shrnuté do těchto bodů:

- důsledný celospolečenský preventivní program proti diváckému násilí vedený a financovaný ze strany státu;
- důsledné zapojení do preventivních programů úřadů místní samosprávy a sportovních klubů vytvářených ve vzájemné spolupráci;
- převzetí prověřených a účinných preventivních programů na všech úrovních ze zahraničí;
- cílená práce sportovních klubů s jejich fanoušky, zaměřená na úzkou spolupráci s hnutím roligánů, převzetí principů tohoto hnutí;
- důsledná zavádění preventivních opatření na stadionech dle mezinárodních doporučení a dohod, při laxním přístupu klubů k zavádění těchto opatření tvrdé a nekompromisní sankce jak ze strany ČMFS, tak i státu.

4. Adolescence

4.1 Vysvětlení pojmu

K vysvětlení pojmu adolescence uvádím, cituji:

„Adolescence je období mezi dětstvím a dospělostí. Dříve byla vývojová fáze adolescence členěna na ranou adolescenci tzv. Pubescenci (11 - 15 let), střední adolescenci (15 - 17 let) a starší adolescenci (17 - 22 let). V současnosti však odborníci upouští od tohoto rozlišování a výraz adolescence používají jednotně pro všechny fáze.

Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa **adolescere** (= dorůstat, dospívat). Vstup do fáze adolescence je biologicky ohraničen reprodukčním dozráním, tedy přibližně 15 lety věku (pohlavní dozrávání v normálním vývoji může pokračovat i v jejím průběhu). Závěr adolescence pak nastává dosažením psychické a ekonomické nezávislosti (osamostatnění). Názory na horní věkovou hranici se různí, nejčastěji se hovoří o věkovém rozmezí 20-22 let (např. u vysokoškoláků dochází k psychosociální a ekonomické nezávislosti později než u absolventů učilišť).

Někteří autoři uvádějí, že adolescence končí dosažením sociální dospělosti, konkrétně tedy ve věku 25-30 let. Pro stanovení horní hranice je podle nich rozhodující především délka přípravy na profesní dráhu. Hranice 30ti let se tedy vztahuje na vysokoškoláky. Uvádí se, že v současnosti v rozvinutých zemích je období adolescence nejdelší v celé historii lidstva.

Koncem sedmdesátých a počátkem osmdesátých let minulého století došlo k akceleraci, tedy k urychlení tělesného a psychického dospívání dětí ve srovnání s poválečným obdobím. V současné době již nepokračuje, avšak s postupným prodlužováním profesní přípravy dochází k oddalování sociální zralosti mládeže (někdy se mluví o sociálně vývojové retardaci). Dospívání se tak stále rozpíná oběma směry: zkracuje se doba dětství a zároveň se oddaluje nástup plné dospělosti.

Pro dospívající v moderní společnosti je charakteristické tzv. adolescentní moratorium (= odklad, pozastavení). Jde o stádium jakési vývojové latence, které mladému člověku umožňuje pozdržet se v mládí, aby mohl experimentovat s novými rolami, zkušenostmi a pocity, než definitivně vstoupí do světa dospělých. Na tento jev nelze pohlížet jednostranně negativisticky jako na pouhý důsledek nechuti mladých přijímat odpovědnost, individualismu, hédonismu, apod. Právě toto mezidobí mnohým mladým

lidem může napomoci při hledání životních hodnot a další životní cesty (studijní, profesní či osobní).

Role dospělého je náročná a poměrně nejednoznačná ve srovnání s minulostí. Navíc neposkytuje mladému člověku příliš velkou prestiž. Moderní (vlastně postmoderní) doba nabízí atraktivní příležitosti (cestování, trávení volného času,...). Spolu s rostoucími nároky společnosti na vzdělání jde o jedny z mnoha faktorů, které vedou k oddalování nástupu dospělosti. Mladí lidé využívají různých možností, např. stáží, zahraničních pobytů, (mnohdy uměle) prodlužují dobu studia na vysoké škole, apod. Někdy se v této souvislosti hovoří o vzniku nové životní fáze - **postadolescenci**, zvláštního období mezi mládím a dospělostí.

B. Kraus konkretizuje věkovou hranici pro postadolescenci na 20-30 let. Fázi chápe jako obrannou reakci mladých lidí při stále obtížnějším chápání současného složitého světa.

Před nástupem průmyslové revoluce období dětství zvolna přecházelo do období dospělosti. Od mladých se čekávalo, že záhy zaujmou role, ke kterým se v rodině připravili a které budou podobné rolím jejich rodičů. Ke vzniku adolescence (mládeže) jako stádiu mezi dětstvím a dospělostí došlo na konci devatenáctého a na počátku dvacátého století. Její vytvoření souvisí s industrializací společnosti. Se zvyšující se složitostí výroby rostla potřeba kvalifikované pracovní síly a také nutnost vzdělávání ve školských zařízeních (institucionalizace přípravy na profesi). Bylo nutné vytvořit časový a sociální prostor, ve kterém by se tato příprava mohla uskutečnit. Život v rodině se začal postupně oddělovat od pracovní části dne a styl života dospělých se začal odlišovat od stylu života mladých lidí (volný čas, kultura, hodnoty,...). Změna podoby přechodu z dětství do dospělosti vedla tedy ke vzniku nového životního období⁴⁰, konec citace.

V období adolescence dochází k bouřlivým změnám organismu dospívajícího, a to jak po stránce somatické, psychické i po stránce sociální cituji:

„V období adolescence dochází ke komplexní proměně osobnosti v somatické, psychické a sociální oblasti a jsou ve vzájemné interakci (Vágnerová, 2005, s.321).

Adolescencí se zabývalo a zabývá mnoho autorů. Zde je stručný přehled důležitých faktorů probíhajících v adolescenci. Tento přehled důležitých faktorů

⁴⁰ www.zkola.cz/zkedu/rodiceaveřejnost/vychovadetiadospivajících/adolescenci/20637.aspx

probíhajících v adolescenci je kompilátem řady autorů (např. Hill, 1980; Miller, 1989; Hurrelmann, 1994):

- Přijetí vlastního těla, fyzických změn, včetně pohlavní zralosti a pohlavní role.
- Kognitivní komplexita, flexibilita a abstraktní myšlení – schopnost aplikovat intelektový potenciál v běžné každodenní zkušenosti.
- Uplatnění emocionálního a kognitivního potencionálu ve vrstevnických vztazích, schopnost a dovednost vytvářet a udržovat vztahy s vrstevníky obojího pohlaví.
- Změna vztahů k dospělým (rodičům, dalším autoritám) – autonomie, popř. vzájemný respekt a kooperace nahrazuje emocionální závislost.
- Získání představy o ekonomické nezávislosti a směřování k určitým jistotám, které s ní souvisejí – k volbě povolání, k získání základní profesní kvalifikace, k ujasnění představ o budoucí profesi.
- Získání zkušeností v erotickém vztahu, příprava pro partnerský a rodinný život.
- Rozvoj intelektu, emocionality a interpersonálních dovedností zaměřených ke komunitě a společnosti – tj. získání kompetence pro sociálně zodpovědné chování.
- Představa o budoucích prioritách v dospělosti – důležitých osobních cílů a stylu života.
- Ujasnění hierarchie hodnot, reflexe a stabilizace vlastního vztahu ke světu a k životu (světový názor).

Somatická změna je významným signálem dospívání. Právě v tomto období mezi 15 a 20 rokem života dochází také k prvnímu pohlavnímu styku.

Je všeobecně známo, že dívky dospívají dříve než chlapci. Sekundární pohlavní znaky děvčat jsou nápadnější a bývají ostatními vnímány jako větší kvalitativní změna. U chlapců je významný zejména růst a poté rozvoj svalů. Zatímco u dívek se hranice tělesného dospívání pohybuje na hranici 8 – 15 let, u chlapců je to 9 – 17 let (Langmeier, Krejčířová, 1998). Jak je patrné z uvedených faktů, tělesné dospívání je individuální záležitostí každého jednotlivce.

V této souvislosti dochází i ke změně chování okolí, které znalo adolescenta s jinými fyzickými parametry než s jeho současnými. Reakce okolí jsou různé, možno říci, že odvislé od subjektivního názoru okolí. Adolescent si však podle reakce svého

okolí odvozuje své sebepojetí. Bude-li jeho okolí na něho pohlížet negativně, může dojít k nejistotě, která může mít na svědomí změnu psychiky, a to se může odrazit v chování. V druhé fázi adolescence se stává tělesný vzhled důležitou součástí identity. Adolescenti posilují, cvičí, drží diety. Krása je pojmána jako cíl a prostředek (Vágnerová, 2005, s.329). Zejména dívky dovedou v tomto směru vyvinout značné úsilí, jen aby se danému ideálu přiblížili.

Adolescenti na rozmezí rané a pozdní adolescence též mají tendenci sklouzávat k uniformitě. Velký podíl na ní mají především média. Podobnost s tendenčním vzorem – ideálem zaručuje s velkou pravděpodobností pozitivní hodnocení okolí, zejména vrstevníků. Lze tedy říci, že uniformita představuje pro adolescenta jistotu. Ke konci tohoto období si však adolescenti vytváří svůj vlastní názor, jsou vyhraněnější, a tudíž volí individuální styl.

Vzhledem k tomu, že se zevnějšek adolescenta vizuálně mění, dochází k výraznému zásahu do jeho identity, a proto bývá taková změna intenzivněji prožívána. Tento proces změny identity trvá určitou dobu, než se s ním adolescent vyrovná. Právě prostřednictvím svého zevnějšku a oblečení sděluje dospívající svému okolí, kým chce být (Vágnerová, 2005, s.329). Překonávání svých tělesných změn může pojmout neměnností svého oblečení i zevnějšku jako důkaz stability na tyto probíhající změny, které nemůže ovlivnit, např. změna postavy.

Adolescenty můžeme podle Vágnerové rozdělit v rámci jejich stylu oblékání a zevnějšku do několika skupin:

- Adolescenti preferující zdůraznění jejich tělesných proporcí. Tento typ adolescentů vyjadřuje svým oblékáním a zevnějškem zejména sexuální identitu. Tito dospívající jsou si vědomi svých tělesných předností, a proto se snaží o jejich větší zdůraznění. Do této kategorie se především řadí dívky s vyspělejšími sekundárními pohlavními znaky, u chlapců se jedná spíše o vypracovanou postavu. Opakem může být beztvará postava, která nemá ostré kontury a prezentuje se jako model vhodný k projekci libovolné varianty.
- Příslušnost k určité skupině. Tato skupina dospívajících se prezentuje svou sociální identitou, např. sportovní fanoušci oblékají dresy svého oblíbeného klubu, skinheadi oblékají bundu zvanou bomber apod.
- Vyjadřování moralizujícího postoje. Jedinci v této skupině demonstrují opovržení konformismem, normami, životním stylem konzumní společnosti. Dospívající

odmítají uhlazenost, protože se jim jeví jako pokrytecká a povrchní a nepřijímají názor, že šaty dělají člověka. Místo uhlazenosti volí staré obnošené šaty, které již dávno vyšly z módy. Někdy též volí šaty roztrhané.

- Nevyhraněná skupina. Zde se prezentují takoví adolescenti, kteří teprve hledají svou identitu a zatím nevědí, kam se zařadit.

Zpravidla ten, kdo tělesně dříve dospěje, získává u svých vrstevníků a dospělých lepší sociální status, neboť prestiž je v tomto věku závislá na fyzické vyspělosti. Výhodu mají především dospívající, jejichž fyzická atraktivita jim umožňuje na základě vizuálního dojmu vrstevníků a dospělých lépe uspět v různých konfrontačních činnostech, např. při získání předního postavení ve vrstevnické skupině, získání jistých výhod u pedagogického sboru, získání zaměstnání apod. Tato „výhoda“ se projevuje zejména u dívek a může v adolescenci dosáhnout značné saturace, která poskytuje vnitřní jistotu a odvahu angažovat se v budoucnosti.

Pravým opakem je menší nebo malá fyzická atraktivita. Ta může ovlivnit další rozvoj adolescenta i jeho hierarchii hodnot. Tuto skupinu dospívajících lze rozdělit na tři podskupiny:

- V první podskupině se objevují jedinci, kteří se smíří se svým zevnějškem a často se uzavírají do sebe, mají malé sebevědomí.
- Ve druhé skupině jsou jedinci, kteří se snaží prostřednictvím tělesně atraktivních aspoň o zlepšení svého sociálního statusu u svých vrstevníků.
- Ve třetí skupině jsou adolescenti, jejichž malá tělesná atraktivita se stává impulsem k tomu, aby hledali jiný způsob realizace a vynikli v jiných činnostech, např. studium, hra na hudební nástroj, apod. V této skupině můžeme nalézt budoucí vědce, lékaře, právníky a ostatní profese, které vyžadují náročné studium. Tito adolescenti zpravidla vědí, čeho chtějí dosáhnout.

Dále dochází v období adolescence ke kvalitativní změně myšlení. Piaget (1966, 1970) nazval toto období stadiem formálních logických operací. Pro vývoj myšlení je charakteristické postupné uvolňování ze závislosti na konkrétní realitě. Rozdíl mezi myšlením mladších školáků a dospívajícími lze vymezit následovně:

- Prepubertální dítě chce poznat svět jaký je.
- Dospívající přemýšlí o tom, jaký by tento svět mohl být.

Typické znaky způsobu myšlení dospívajících lze shrnout do několika bodů (podle Keatinga, 1991):

- Připouštění variabilit různých možností. Formální logické operace umožňují posuzovat problém z více hledisek.
- Systematičtější uvažování. Mění se způsob manipulace s informacemi. Dospívající je schopen uvažovat o různých alternativách, stanovit si různé hypotézy a postupnými kroky je vyloučit nebo potvrdit.
- Experimentování s vlastními úvahami. Schopnost je kombinovat a integrovat v jeden celek. Tím se rozvíjí flexibilita myšlení.

Dospívající si postupně osvojí abstraktní způsob myšlení, kde se předmětem může stát cokoli. Obsah je zaměnitelný, ale forma zůstává stejná. Mění se vývoj řeči, zejména roste slovní zásoba, složitost větné stavby a tím celková výrazová složitost. Zvlášť nadaní adolescenti mohou rozvíjet svůj literární talent např. vyjádřením svých zájmů a zkušeností.

Dle Vágnerové (2005) změna v myšlení ovlivňuje i postoj k základním psychologickým potřebám :

- Potřeba jistoty a bezpečí. Tyto potřeby jsou stále vázány na minulou zkušenost i aktuální prožitky. Objevuje se však nová dimenze – anticipace budoucnosti. Ta potřebu jistoty a bezpečí prezentuje jako přijatelnou nebo nejistou a ohrožující. Pouhé uvědomění mnoha možností může být důvodem ztráty dřívějšího pocitu jistoty. Nyní je tato infantilní jistota pryč a je třeba usilovat o novou.
- Potřeba seberealizace. Dospívající začíná uvažovat o svých budoucích možnostech a perspektivách. Vlastní seberealizace se rozšiřuje z přítomnosti na budoucnost. Aktuální výkony nejsou již tak důležité, protože současná nespokojenost může být kompenzována dobrými výsledky v budoucnosti. Odložení něčeho, co je nyní nerealizovatelné, se stává obrannou strategií. Dospívající zjišťuje, že uspokojení, které mu přináší výborný výkon, nemusí mít dlouhého trvání. V budoucnosti mohou nastat jiné okolnosti a člověk už si nemůže být jist, zda se mu bude dařit stejně dobře jako nyní. Taková nejistota mladší děti neza-

těžovala, z jejich pohledu byl výsledek dobrý nebo špatný. Co by mohlo nastat později, dítě neuvažovalo.

- **Potřeba otevřené budoucnosti.** Až v období adolescence začíná mít nějaký smysl. Přesah konkrétní reality a formování různých možností může fungovat jako naděje, jako otevření perspektivy. Budoucnost začne mít potřebný subjektivní význam teprve tehdy, když je o ní dospívající schopen uvažovat.

Rychlý rozvoj motorických, percepčních i ostatních schopností vede k novým hlubším zájmům – o sport, hudbu, četbu, filmy, divadlo, popřípadě k prvním vážnějším pokusům v literární, hudební nebo výtvarné oblasti.

Dalším rysem adolescence je emoční instabilita. Ta provází adolescenty v celém jejím období. Jejím charakteristickým znakem jsou časté a nápadné změny nálad, zvláště v negativním směru, impulsivita jednání, nestálost a nepředvídatelnost reakcí a postojů. Nezřídka dochází k výkyvům ve školním prospěchu. Dále k tomu přistupuje zvýšená unavitelnost, střídání ochablosti a apatičnosti s krátkými fázemi vystupňované aktivity. Rovněž drobné neurovegetativní poruchy, zhoršení spánku nebo poruchy chuti k jídlu.

Adolescenti pozorují své niterné stavy a stále více přemýšlejí o svých vnitřních konfliktech, utíkají do svého soukromého citového světa nebo do denního snění, které je odvádí od reality. (Langmeier, 1998, s.143)

Ve střední a pozdní adolescenci emoční instabilita pomalu odeznívá. U adolescentů v těchto fázích dochází k menší impulsivnosti, extroverzi, vyšší emocionální dráždivosti a vyšší stálosti. Dovedou se lépe ovládat, jejich sebeovládání je trvalejší a stabilnější. Dokonce se dovedou vzdát aktuálního uspokojení, pokud mají dostatečně lákavý cíl⁴¹, konec citace.

4.2 Adolescent a výchova v rodině

Vzhledem k tomu, že se v adolescenci jedná o období, kdy dochází k již výše uvedeným markantním změnám, dochází zcela zákonitě i k posunu ve výchově jedince v rodině. K tomuto lze uvést, cituji:

„ Zatímco v dětství jedinec preferoval potřebu jistoty a závislost na rodině, v rané adolescenci již touží po větší svobodě a chce sám o sobě rozhodovat. Velký vliv

⁴¹ THOMKA, Pavel. Vliv sociálního prostředí na utváření osobnosti v období adolescence. Brno, 2008. diplomová práce (Mgr.). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, s. 7 - 13

na tuto změnu mají jeho vrstevníci, s nimiž se ztotožňuje. Rodina zde začíná mít pouze význam zázemí a význam ekonomický.

Potřeba zázemí a jistoty adolescenta přechází do symbolické roviny, mění se citová vazba rodič – adolescent. Velmi důležitým faktorem pro rodinu, kde žije adolescent, je jeho předchozí výchova. Rodiče již od dětství vštěpují dospívajícímu, jak se má chovat k rodičům, sourozencům, ostatním lidem, hodnotám. Tím, že se dospívající pomalu odpoutává od rodiny a začíná mít svůj vlastní pohled na svět – někdy i odlišný od rodičů, někteří rodiče těžko zvládají a dochází ke konfliktům mezi nimi. Je to způsobeno tím, že rodiče zpravidla věnovali hodně úsilí výchově adolescenta a nemohou se smířit s tím, že adolescent řeší mnoho věcí jinak než by chtěli oni. Tím horší pro rodiče bývá, když se adolescent rozhodne pro jiné studium či povolání, než které mu rodiče vybrali. V tomto případě vzniká zklamání na obou stranách, rodiče pátrají po příčinách, kde udělali ve výchově chybu, adolescent hledá důvody, proč rodiče chtějí, aby dělal tu nebo onu školu či povolání. Ideálním způsobem pro obě strany je, že rodiče již od útlého věku vedou adolescenta systematicky k tomu, aby se z něho stal člověk s morálními kvalitami a dovedl se sám rozhodovat. Aby však tento model mohl fungovat, musí mezi jednotlivými členy rodiny panovat všeobecný soulad.

Pro život s dospívajícími je u rodiče důležitá tolerance. To však neznamená, že je všechno dovoleno. Je nutné stanovit určité meze, které budou reálné a pro obě strany akceptovatelné. Neméně důležité je mluvit s dospívajícím o jakýchkoli věcech a vyhovět rozumným požadavkům. Není nutné, aby se rodič bál změnit názor, pokud je to vhodné. Není to známka slabosti, ale uznání, že dítě má také svá práva a adolescent tuto změnu názoru jistě ocení a rodič si v jeho očích získá vyšší kredit. Rodiče by se neměli nechat donutit nebo vmanévrovat dospívajícím do situace, která se jim např. v chování nelíbí a nesouhlasí s ní. Pokud se nechá rodič vmanévrovat, hrozí situace, že dospívající si zvykne, že když k nastalé situaci dojde, projde mu to. Dále by měli rodiče řešit problémy dospívajících v jednotě a souladu. Předejde se tak dalším zbytečným situacím, které by rodinu zbytečně zatěžovali. (Fenwicková, 1994)

V rámci další výchovy adolescenta a jeho fungování v rodině je důležitá komunikace. Dospívající rád diskutuje a je obzvláště citlivý na způsob, jakým se s ním jedná. Velmi ostře vnímá emoce a pocity toho, kdo s ním mluví. Ty je mohou rychle strhnout a ještě umocnit jeho vlastní reakce. Slovní i neslovní vyjadřování se u dospívajícího neustále mísí s jeho emocemi, pocity, drážděním, touhami apod. Vyjadřuje se také tělem prostřednictvím gestikulace a mimiky, intonací, postoji. (Goddetová, 2001, s.29)

Dalším důležitým aspektem v rámci rodiny jsou vztahy mezi rodinnými příslušníky. Každý člen rodiny zastává v rodině určitou roli. Otec s matkou jsou v roli nadřízených, i když každý z nich bere nadřízený vztah vůči dospívajícímu jinak. Podle T. Parsonse a R. F. Balesa lze vůdcovství (nadřízenost) rozdělit na vůdcovství expresivní a instrumentální. Otci zpravidla přísluší vůdcovství instrumentální, které plní funkci koordinátora skupiny vzhledem k zvoleným cílům. Vůdcovství expresivní zpravidla přísluší matce a lze ho popsat jako zajišťování citového klimatu ve skupině.

Vztah dospívajícího obojího pohlaví k matce. Tento vztah lze obecně charakterizovat jako odmítání nadměrného pečovatelsví, hlídání a dávání rad. Matka však zůstává pro dospívajícího nejvýznamnější osobou a zdrojem sociální podpory, neboť je emotivnější a dovede se lépe vcítit do role svého dítěte.

Vztah matky s dospívající dcerou. Vytvářejí tzv. společenství vzájemné opory, s důrazem na udržení mezilidských vztahů a na péči o druhé. Tento vztah může být ohrožen vzájemnou rivalitou, která vyplývá z potřeby dívky zdůraznit kvality v oblasti ženské role a z potřeby matky tuto tendenci potlačit. Dcera od matky potřebuje podporu při zvládnání a naplňování ženské role.

Vztah matky k dospívajícímu synovi. Tento bývá tolerantnější a méně kritický. Syn snáze dosáhne větší svobody. Matky na syny kladou menší požadavky, které se týkají domácích prací. Matka je pro chlapce vzorem ženské role. Ve vztahu k matce se začíná chlapec prosazovat a experimentovat s rozvíjející se mužskou dominancí.

Vztah dospívajícího obou pohlaví k otci. Otec je důležitější pro chlapce než pro dívky. Výkyvy vztahu mohou vyplývat z odmítání autoritářských projevů otce nebo z potřeby otce jakýmkoli způsobem upoutat, vyprovokovat chlapce, aby nějakým způsobem zareagoval.

Vztah otce a syna. V tomto vztahu je kladen důraz na mužskou identitu. Významným symbolem proměny vztahu otce a syna je změna jejich tělesných znaků např. výška postavy, síla, rychlost, pružnost. Stává se, že dospívající syn otce přeroste a je obratnější než on. Tato změna je paralelou k proměnám vzájemného vztahu atraktivity matky a dcery. Dospívající syn se potřebuje osamostatnit a o společnost otce už nestojí tolik jako dřív, dává přednost vrstevníkům. Synovi stačí pouhé vědomí, že se na otce může spolehnout.

Vztah otce a dcery. V této době mívají otcové k dcerám větší odstup. Je to tím, že dospívání dcery uvádí otce do rozpaků, neví jak s dcerou jednat, když už není dítě. Může se bránit pocitu, že mu dcera připadá atraktivní, takový pocit je pro něj

nepřijatelný a proto se bližšímu kontaktu raději vyhýbá. Otec ve vztahu k dceři funguje jako model mužské role.

Vztah sourozenců. Je součástí rodinného společenství a vzájemně ovlivňuje jejich socializační vývoj. Jako příslušníci stejné generace sdílí určité názory, postoje a hodnoty. To neznamená, že by se od sebe nemohli lišit. Jejich významnost závisí na míře shody pohlaví a věku. V období dospívání se vztahy se sourozenci mění i v závislosti na jejich věku. Pokud jsou sourozenci na různé vývojové úrovni, zvyšují se rozdíly jejich názorů, přestávají si rozumět, což vede ke snižování četnosti jejich kontaktů. Může dojít k úplnému odpoutání a ztrátě společných zájmů v oblastech studijního nebo volnočasového zaměření, svoji roli na odpoutání mohou mít i kontakty s vrstevnickou skupinou. V případě velkých rozdílů nelze vyloučit i odpoutání od sourozence.

Dospívající sourozenec se zpravidla identifikuje se svým starším sourozencem. Starší sourozenec ovlivňuje více dospívajícího sourozence než mladší. Je to tím, že starší sourozenec se z pohledu dospívajícího sourozence přibližuje k dosažení žádoucího postavení.

Dospívající sourozenec většinou ztrácí zájem o svého mladšího sourozence. Důvodem jsou infantilní nápady mladšího sourozence, které dospívajícího sourozence obtěžují. Starší dospívající se mohou začít chovat ke svému mladšímu sourozenci autoritativně a tím může dojít k asymetrii jejich vztahu. Dospívající si v tomto případě zkouší svoji novou roli rodiče, kterou si v tomto případě zatím neuvědomuje.

Vztah mezi rodiči. Velmi důležitý je jejich vzájemný soulad a především společný postup při řešení situací vztahujících se k dospívajícím dětem. V případě, že každý rodič bude mít na řešení vzniklé situace jiný názor, může být narušena rodičovská rovnováha, která může vést k protěžování jednoho z rodičů ze strany adolescenta a zbytečným rodičovským hádkám. Adolescent pak bude automaticky řešit své problémy s rodičem, který mu vyjde více vstříc.

Adolescent by měl mít v rodině podíl na domácích pracích, jež budou v budoucnu pro něho hrát důležitou roli. Dnes již nelze přesněji specifikovat tuto činnost u dívek a u chlapců, neboť vztahy v rodinách jsou diferencované, v jedné rodině dělají všichni všechno (např. matka i otec vaří, žehlí, uklízí apod.), v jiné rodině panují odlišné vztahy (např. matka musí vařit, uklízet a otec zajišťuje rodinu ekonomicky, rozhoduje o rodinných úsporách apod.). Pokud se adolescent nebude na domácích pracích podílet,

jedná se o chybu ve výchově rodičů, která může adolescentovi komplikovat jeho budoucí život, např. partnerský vztah⁴², konec citace.

Ať jsou změny u dospívajícího jedince v období adolescence jakékoliv, lze k tomu konstatovat, že členové rodiny jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí. Současná rodina není v krizi, prochází však zásadní změnou. Mění se jak vnitřní struktura rodiny, tak vnější podmínky, které souhrnně vytvářejí silné destabilizační tlaky: tlak ekonomické sféry, nové chápání autonomie a svobody jedince...⁴³

Pospolitost rodiny se udržuje tím, že plní základní funkce:

- biologicko-reprodukční,
- sociálně ekonomickou,
- socializační,
- kulturně výchovnou,
- citovou,
- společenskou,

Jedna funkce prolíná druhou, navzájem se ovlivňují a podmiňují.⁴⁴

Pokud rodina tyto funkce neplní, i když jen zčásti, stává se **dysfunkční** a neschopnou pozitivně ovlivňovat vývoj psychiky dítěte. Kdy výsledkem této výchovy může být sociálně narušený nepřizpůsobivý jedinec, který si tento styl výchovy ponese sebou jako vzor, a bude ho praktikovat na svých dětech, což je pro vývoj společnosti nepřijatelné.

Položme si nyní otázku: Jak tedy divácké násilí ovlivňuje názory adolescentů s ohledem na výchovu v rodině?

Dítě se učí nápodobou, přebírá chování a postoje svých rodičů, kdy tato nápodoba se v období adolescence může v psychice jedince zcela zafixovat a stát se vzorem pro jeho chování v dalším životě, proto se dá odpověď rozdělit do tří skupin, podle přístupu k problému diváckého násilí rodičů v rodině.

1. **Pozitivní přístup** – rodič nebo oba rodiče inklinují k násilnému chování, a to zvláště se zřetelem na divácké násilí. Dítě je rodičem bráno na sportovní utkání,

⁴² THOMKA, Pavel. Vliv sociálního prostředí na utváření osobnosti v období adolescence. Brno, 2008. diplomová práce (Mgr.). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, s. 15 - 18

⁴³ NEVORÁNEK, J. ŘEHOŘ, A., *Kapitoly ze sociologie rodiny*. Brno, 2004, s. 5

⁴⁴ NEVORÁNEK, J. ŘEHOŘ, A., *Kapitoly ze sociologie rodiny*. Brno, 2004, s. 6

kde se tak dostává do přímého kontaktu se skupinou lidí zaměřených stejně jako jeho rodič. Začne toto chování považovat za normální a zcela se s ním ztotožní po vzoru svého rodiče.

2. **Neutrální přístup** – rodiče inklinují k tomu, že je problém diváckého násilí zcela nezajímá. V rodině se o tomto nemluví, problém se odsouvá zcela stranou, tedy víceméně problém není problémem a neexistuje.
3. **Negativní přístup** – rodiče považují divácké násilí a násilí všeobecně za nežádoucí společenský jev. V rodině se o tomto mluví, diskutuje a dítě je vedeno k tomu, že projevy diváckého násilí a ani žádného jiného násilí do společnosti nepatří.

V současné době je zřetelně vidět, že přístup k problému diváckého násilí v rodinách je přístupem neutrálním. Rodiče jsou většinou vytíženi starostmi o ekonomické zabezpečení rodiny, a pokud se problém diváckého násilí nedotkne přímo člena rodiny, pak tento problém pro ně neexistuje.

Další problémovou stránkou výchovy v dnešní rodině, vzhledem k vlivu diváckého násilí na názory mladé generace, je nedostatečná nebo vůbec žádná kontrola volnočasových aktivit dětí a dospívajících. Toto souvisí opět již se zmiňovanou starostí o ekonomické zabezpečení rodiny, kdy rodiče odchází brzo ráno do zaměstnání, přichází pozdě večer, a v čase, kdy se dítě vrátí ze školy, nemají žádný přehled o tom s kým se stýká a jaké aktivity provozuje.

S ekonomickou stránkou rodiny souvisí i to, že v mnoha rodinách není jejich finanční situace na takové úrovni, aby svým potomkům zaplnili jejich volný čas účastí v zájmových kroužcích. Děti se potom nudí a hledají si odreagování někde jinde. Toto více než jindy vystupuje do popředí v současné situaci globální ekonomické krize.

Bohužel, stav přístupu k výchově v rodinách je podmíněn stavem naší společnosti. **Převažují rysy individualismu, peníze se stávají univerzálním měřítkem všeho**, morálka je zatlačována do pozadí, beztrestné porušování platných zákonů je bráno spíše jako pozitivum než negativum, velká rozvodovost zatěžující psychiku dětí, rostoucí kriminalita, vzrůstající násilí a brutalita při něm atd. Toto vše jsou v současnosti negativní stránky společnosti, ve které žijeme, a které se plně odráží i ve vývoji názorů adolescentů.

4.3 Adolescent, výchova ve škole a volnočasové aktivity

V této části se blíže seznámíme s aspekty výchovy adolescenta ve školních zařízeních a s jeho volnočasovými aktivitami, cituji:

„V adolescenci nastává fáze, kdy se adolescent, ať už za přispění rodičů, učitelů, kamarádů, sebe sama nebo někoho jiného, rozhodl pro studium na sekundárním stupni vzdělávání. Škola má vedle rodiny největší vliv na život adolescenta. Utváří přátelství, úspěch a neúspěch. Adolescent se při přechodu do středního školství seznamuje s novými vrstevníky, s novými autoritami, dochází ke změně hodnotového žebříčku, zájmů, postojů, životního stylu.

Hlavní roli však ve vzájemné interakci adolescent – škola hraje klima školy (school climate). Klimatem školy rozumíme sociálně psychologické procesy, které postihují kvalitu interpersonálních vztahů a sociálních procesů v konkrétní škole tak, jak je percipují žáci, učitelé a zaměstnanci školy. Způsob, jakým tito lidé percipují, závisí na mnoha ohledech, počínaje jimi samotnými, obsahem a charakterem interakcí s ostatními lidmi ve škole a konče celkovým prostředím školy, včetně fyzikálního, architektonického nebo ergonomického a organizačního. Součástí klimatu školy jsou i klimata učitelského sboru a jednotlivých školních tříd (Smékal, V., Macek, P., 2002).

Výběr střední školy není pro adolescenta jednoduchý. Jedná se o jedno z jeho doposud nejdůležitějších rozhodnutí, neboť to může výrazně ovlivnit jeho další život. Při rozhodování má několik možností: rozhodne se sám, s výběrem mu poradí rodiče, učitelé základní školy, někdo jiný nebo adolescenta ovlivní něco jiného. Častým jevem však také bývá, že dospívající jde na školu, kam se hlásí jeho kamarádi. Tento způsob bývá většinou nešťastný, protože adolescent nebere v potaz vážnost situace a rozhoduje se pouze prodloužit kamarádství, které zpravidla ukončením studia pomine nebo už nebude pro dospívajícího tak intenzivní. Důležitost rozhodnutí v tomto případě ustupuje do pozadí.

Pro studenta střední školy se mění schéma učiva a také styl vyučování. Styl vyučování je pro studenta náročnější, neboť ho nutí k větší samostatnosti. Učitel vyloží základní učivo a zbytek učiva musí student zvládnout jinou formou, např. samostudiem. Tento přechod je pro bývalého žáka základní školy mnohdy neznámý, neboť na základní škole nebyl objem učiva tak velký jako na střední škole a nebylo nutné se intenzivně připravovat na výuku. Nyní dochází k zásadní změně a čerstvý student

střední školy si musí uvědomit, že záleží jenom na něm, jak rychle se s touto situací vyrovná.

Vyrovnání se změnou systému učení a změny myšlení studenta střední školy je individuální, může trvat až jeden rok od zahájení studia. Někteří studenti se s touto změnou systému nevyrovnají a odcházejí ze střední školy, např. na střední odborné učiliště, jiní skončí se studiem úplně.

V důsledku větších nároků na studenta střední školy ubývá volného času, ve kterém se věnoval svým koníčkům a svým kamarádům – vrstevníkům. Toto období je pro něho velmi složité, protože musí stanovit priority, co je pro něj v dané chvíli důležitější. Pokud se vyrovná s novým stylem vyučování resp. učení a vyřeší si stanovené priority ve prospěch školy, zpravidla střední školu vystuduje a studium úspěšně zakončí maturitou.

Neúspěchem studia na střední škole nemusí být jenom neztotožnění se stylem učení a stanovení priorit studenta, ale problémoví vrstevníci, kteří mají negativní vliv na své spolužáky. Jedná se zejména o studenty, kteří nemají z jakýchkoli důvodů dobré studijní výsledky a svoji pozornost upoutávají např. nabízením drog, alkoholu, cigaret, šikanováním apod.

Osobnost pedagoga (profesora) má rozhodující vliv na vývoj a vlastnosti osobnosti studenta na střední škole a později i mimo ni. Základním posláním učitele je, že bude studenty:

- vzdělávat, zprostředkovávat jim vědomosti, dovednosti, způsoby myšlení a činnosti určitého vědního, technického, případně uměleckého oboru, podle pedagogovy aprobační;
- vychovávat, rozvíjet jejich zájmy a postoje, schopnosti, charakter, a to na podkladě soustavného poznání studentů, jejich typologických i individuálních rozdílů (Čáp, J., Mareš, J., 2001).

Vzdělávat a vychovávat studenty je především náročná práce a vyplývá z nich pro pedagoga řada požadavků, zejména:

- osvojit si příslušný obor a v něm se neustále zdokonalovat; osvojit si a prohlubovat pedagogické a psychologické poznatky, metody a způsoby myšlení, potřebné

pro poznávání studentů a pro efektivní působení na ně; pečovat o pomůcky a didaktickou techniku;

- realizovat adekvátní interakci a komunikaci se studenty, jejich rodiči, ostatními učiteli a nadřízenými, zdokonalovat se v sociálních dovednostech;
- organizovat vlastní činnost i činnost studentů ve třídě a v jejích menších skupinách, dále organizovat součinnost s ostatními vyučujícími v téže třídě, součinnost s rodiči, s vedením zájmových kroužků a vedením oddílů apod.;
- účast na kulturním nebo sportovním životě mimo školu, v rámci obce a lokality, což může být přínosem jak pro veřejnost, tak pro prestiž učitele v očích studentů a jejich rodičů;
- dbát o své tělesné a duševní zdraví, soustavně poznávat a korigovat sám sebe a poskytovat studentům model zralé osobnosti (Čáp, J., Mareš, J., 2001).

Každý dobrý pedagog musí mít příjemné vystupování, musí z něho vyzařovat klid, optimismus a vyrovnanost. Svým vzhledem a chováním si musí dokázat získat pro svoji práci a výchovné záměry studenty, rodiče, kolegy i další lidi. Musí se přizpůsobit novým situacím, nepůsobit stereotypně a přicházet s nápady, jak upoutat. Nejdůležitější však je, aby dobrý pedagog uměl jednat spravedlivě a objektivně. Důležitou komunikační dovedností dobrého pedagoga by měla být schopnost studentovi aktivně a empaticky naslouchat.

Zásluhu na utváření osobnosti mají bezpochyby všechny stupně školy, počínaje mateřskou školou a konče učilištěm, střední nebo vysokou školou. Všechny tyto stupně dodávají studentovi větší rozhled a mnoho informací a návyků do života.

Na osobnosti učitele jsou nejdůležitější především tyto vlastnosti: charisma, energičnost, extravertnost, aktivnost, hloubavost, přemýšlivost, spravedlivost, objektivnost, vytrvalost, houževnatost a zodpovědnost. Mezi velmi důležité vlastnosti pedagoga je přiznání vlastní chyby. Tato vlastnost svědčí o jeho morální velikosti, kterou studenti budou zcela nepochybně vnímat kladně.

Interakce pedagog – student

Ve škole nejde jen o to, že se mají studenti čemu naučit prostřednictvím pedagogů, domácích úkolů a učebnic..., ale také, aby se naučili se školou (pedagogy) spolupracovat, zapojovat se do života školy a při této spolupráci si osvojili hledání své role v osobním i společenském životě, svoji náležitost k bezprostřednímu sociálnímu okolí, ale i k vyšším sociálním jednotkám a celkům, svoje postavení v nich. A tak prvním

úspěchem školy je, když dokáže studenta přesvědčit, že se učí nikoli proto, aby si odnášel domů dobré známky, anebo se na něj pedagog nezlobil, ale proto, aby se v produktivním věku dokázal sociálně co nejlépe uplatnit. Pozitivním výsledkem školy je však třeba i to, že se student sám zastydí, když přijde pozdě na hodinu, že si uvědomí, že není ani tak důležité zaujmout studenty ve třídě, jako (pozitivně) zaujmout pedagoga, že není třeba přijít do školy v extravagantním oblečení (superkvalitních šatech nebo naopak roztrhaných riflích), jako dokázat u tabule, že zvládl látku. Pochvala pedagoga musí pro něj být dominantně motivující, rozhodně směřovanější, než obdiv ostatních studentů (byť i ten je velmi důležitým faktorem - skrze něj se rozdělují vůdčí role v neformálních skupinách studentů).

Pokud jde o normy společenského chování, měl by mít student střední školy jasno v tom, že slušnost k učiteli je prvoplánovým projevem osobní morálky studenta, že je třeba se na ulici, v dopravních prostředcích a veřejných budovách chovat jako lidé a ne jako zjančené opičky, že je třeba starším, ba velmi starým lidem prokazovat základní úctu (snahu pomoci jim, pustit sednout v městském autobuse...), že stále platí slova „prosím vás“, „dobrý den“, „s dovolením“, „děkuji vám“, „omlouvám se“..., chlapci - studenti by měli vůči děvčatům dodržovat elementární pravidla galantnosti.

V sociální interakci mezi studentem a pedagogem je důležitá rovnocenná spolupráce, aktivity vedoucí ke společné činnosti, hledání společných cílů, zájmů a hodnot umožňujících vznik dialogu mezi pedagogem a studenty při řešení úkolů a problémových situací. Pedagog v takovém případě nevede studenty přímo k cíli, ale napomáhá tomu, aby se k cíli dostali sami na základě svých zkušeností a osobních schopností.

Střední škola – rodiče

Na základní škole je kladen důraz na to, aby výchova a vzdělávání dítěte probíhaly komplexně, aby byla nalezena „společná řeč“ mezi rodiči a učiteli, aby byla získána vzájemná důvěra mezi rodiči a učiteli.

Pozná-li učitel při komunikaci s rodiči dobré i špatné vlastnosti dětí, jejich problémy, zájmy, může posuzovat dítě objektivněji díky dostatku informací o dítěti. Rodiče by měli především dbát na to, směrem ke školním povinnostem dětí, aby děti zachovávaly školní řád, organizovat a kontrolovat jejich denní režim a zabezpečovat podmínky pro úspěšnou domácí práci. Vhodné časové rozvrhnutí prospívá dobrému tělesnému rozvoji dítěte, učí přesnosti, ukázněnosti a odpovědnosti, a mívá proto kladný vliv na jeho prospěch. Děti si na časové rozvržení dne brzy zvyknou, poznají-li jeho účelnost a prospěšnost, následné plnění úkolů jim potom nedělá potíže. V rámci

časového rozvržení dne je nutné pamatovat na všechno: na práci ve škole, na domácí přípravu, odpočinek na čerstvém vzduchu, na jídlo, spánek i zábavu. Taková skladba denního režimu dítěte má velký význam pro jeho všestranný rozvoj. (Prchal, J., 1988).

Na střední škole je systém spolupráce škola – rodiče odlišný. Pedagog vyloží látku a student formou samostudia ji nastuduje do následující hodiny tak, aby byl schopen ji prezentovat. Tento styl výuky je velmi náročný a proto je ze strany rodičů nutné vytvořit takové podmínky, aby adolescent měl možnost soustředit se na samostudium. Vytvoření podmínek pro studenta střední školy a usnadnění přípravy na vyučování v domácím prostředí znamená pro rodiče zajištění soukromí např. ve formě vlastního dětského pokoje. Rodiče zde fungují případně jako rádci, neví-li si student s látkou rady.

Do života studenta střední školy zasahuje důležitý moment – **plnoletost**. Student dnem plnoletosti, tj. dosažením 18-ti let, se stává odpovědným sám za sebe⁴⁵, konec citace.

Důležitou roli ve vytváření názorů dítěte, a to i následně adolescenta, ve škole hraje klima školy, kdy citují: „Termín **klima** obsahuje sociálně psychickou dimenzi, tedy osobnostně vztahovou stránku celého prostředí daného zařízení. Bývá definováno **jako trvalejší sociální a emocionální naladění všech účastníků** (v daném zařízení), které tvoří a prožívají v interakci. Je to specifický projev života, který odráží úroveň celého prostředí, na němž se podílejí všichni účastníci⁴⁶, konec citace.

Položme si nyní opět otázku: Jak tedy projevy diváckého násilí působí na vývoj názorů mladé generace v prostředí školy?

Dítě, jako žák školy, si má brát a bere za vzor své učitele, kteří přebírají částečně výchovnou funkci od jeho rodičů, protože ve škole stráví dítě podstatnou část svého času.

Osobnost pedagoga je tedy, jak již bylo výše naznačeno, ve škole určujícím faktorem, který by měl mít největší vliv na formování názorů adolescentů. U adolescentů se tak jak vůči jejich rodičům, tak i vůči pedagogům může projevovat fáze vzdoru, ale i přes ni velmi citlivě vnímají přístup pedagoga k nim samým a také citlivě vnímají vztahy, které mají učitelé mezi sebou. Právě pedagog by měl být první, který zachytí signály související s pronikáním vlivů diváckého násilí do klimatu školy a tedy

⁴⁵ THOMKA, Pavel. Vliv sociálního prostředí na utváření osobnosti v období adolescence. Brno, 2008. diplomová práce (Mgr.). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, s. 15 - 25

⁴⁶ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 88

pedagogický sbor jako celek by se měl podílet na účinném omezení nebo ještě lépe vymícení těchto vlivů ze školy. Na tomto by se měly úzce podílet i rodiny žáků, či studentů vhodnou a vstřícnou spoluprací se školou.

Dítě si do školy přináší návyky z prostředí rodiny. Mezi nimi jsou i vzorce chování převzaté od členů rodiny, ať přímo od rodičů nebo od starších sourozenců. Je na pedagogovi, zda rozezná příklon k agresivnímu jednání dítěte a bude účinně spolupracovat s rodinou na odstranění nebo potlačení této stránky osobnosti dítěte, i když k tomuto lze konstatovat, že v případě adolescenta nezřídka bývá již pozdě.

Problém v působení diváckého násilí na klima školy vidím v přenášení způsobu myšlení a chování jedinců do kolektivu tříd. Na základní škole se většinou jedná o žáky starších ročníků druhého stupně školy, kdy mladší žáci v nich mohou vidět vzory, přejímat jejich názory, snažit se je napodobovat a stát se součástí skupiny takto smýšlejících jedinců za cenu čehokoli co udělají. Z tohoto poté vyplývá stále vzrůstající brutalita fyzických útoků mezi dětmi nebo útoků dětí na pedagogy a také přenášení většinou rasistických názorů mezi mladou generaci.

Dalším problémem, který působí na klima školy z pozice diváckého násilí, je touha dětí vyzkoušet něco co někde viděly nebo o čem slyšely. Na to usuzuji z toho, že v poslední době se množí na českých školách domluvené šarvátky mezi skupinami dětí, které se odehrávají mimo objekt školy nebo v objektu školy, kdy proti sobě stojí buď dvě třídy stejné školy, nebo kolektiv dětí jedné školy proti kolektivu dětí druhé školy.

V kapitole o hooligans bylo toto jednání již popsáno, kdy skupiny hooligans se domlouvají mobilními telefony na přesném místě bitky, času, počtu účastníků a dalších pravidlech. Jednání dětí, které bylo popsáno ve sdělovacích prostředcích, mělo stejné znaky jako jednání skupin hooligans, jen v tomto případě nešlo o příslušnost k nějakému sportovnímu klubu, ale o příslušnost ke své škole nebo třídě. Tyto bitky si přítomné děti, které se účastnily jako diváci, nahrávaly na mobilní telefony, a poté tento materiál dále šířily prostřednictvím internetu. Opět stejné jednání jako u hooligans.

Takže se musím ptát: Je tato podobnost čistě náhodná? Myslím si, že není a zcela jistě na toto uvedené jednání dětí mělo divácké násilí svůj vliv, pokud ne úplný, tak alespoň částečný.

Dalším důležitým faktorem ovlivňujícím vývoj názorů adolescentů jsou jejich volnočasové aktivity, které jsou úzce spojeny s působením dětských a mládežnických skupin, organizací a hnutí v lokálním prostředí.

Dětskými a mládežnickými skupinami máme na mysli v podstatě skupiny vrstevnické. Jsou to skupiny, které necharakterizuje jenom blízkost věková, ale také blízkost názorová a spočívající v souhlasném jednání. Jsou to typické primární skupiny, charakterizované bezprostředními kontakty (tváří v tvář), silným pocitem příslušnosti ve skupině (identifikace vyjadřovaná zájmenem „my“). Dětské vrstevnické skupiny se vyznačují značnou nestálostí a nízkým stupněm soudržnosti.⁴⁷

Skutečné vrstevnické skupiny, tak jak jsme je definovali, se objevují a začínají fungovat až většinou v průběhu školní docházky. S přibývajícím věkem jejich role roste.⁴⁸

Vrstevnické skupiny lze charakterizovat podle kritérií platících pro sociální skupiny obecně. To znamená, že je můžeme rozlišovat podle velikosti, podle struktury, např. z hlediska pohlaví, příslušnosti sociální, náboženské ale třeba i politické. Důležitými znaky jsou cíle, normy kterými se členové skupiny řídí, hodnoty, které vyznávají. Z tohoto hlediska se existence těchto skupin pohybuje na škále od skupin s jednoznačně pozitivními cíli až po skupiny, jejichž cíle jsou asociální či přímo antisociální (party, bandy, gangy).⁴⁹

Z výše uvedeného a také z vlastních poznatků z praxe musím konstatovat, že dnes činné hooligans skupiny v ČR vznikly jako převážně vrstevnické skupiny. Zpočátku se jednalo o skupiny neformální, které však časem podle zahraničních vzorů převzaly organizaci ve skupině, pravidla a symboly.

Způsob, jakým využívá mladá generace svůj volný čas, by měl být organizován a sledován jak rodinou, tak i školou. Obě tyto složky jsou odpovědné za řádné prožití volného času mládeže a měly by v této věci spolu úzce spolupracovat. Toto se však nedaří, i z toho hlediska, že rodiče dnešní mládeže neumí sami využívat svůj volný čas, a tak správnému využití volného času neumí naučit ani své potomky.

Současná orientace české společnosti na uskutečňování ekonomických zájmů, a to i s ohledem na v současné době probíhající globální ekonomickou krizi, negativně ovlivňuje také oblast volného času části populace. Ekonomická situace některých mladých rodin nedovoluje hradit podstatně zvýšené náklady na volnočasové aktivity dětí, a toto se bude s prohlubující ekonomickou krizí dále zvyšovat. Zároveň se také snížily

⁴⁷ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 132

⁴⁸ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 132

⁴⁹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 133

možnosti: nedostatek prostorů, málo zařízení a nižší nabídka volnočasových aktivit v místě bydliště. Opačný trend lze zaznamenat u lidí, kteří volný čas odmítají z důvodu dávání přednosti profesnímu úspěchu, nebo zvýšení výdělku.⁵⁰

Ukazuje se, že mládež ve věku 15 – 18 let se aktivně méně věnuje sportu, turistice, trampování. Je méně v přírodě, ale i méně navštěvuje sportovní utkání. Na tomto trendu se zřejmě podílí nejen komercializace sportu, ale také medializace současné generace mládeže i konzumace drog. Mládež stále častěji sleduje televizi, poslouchá hudbu z elektronických médií, CD, magnetofonové pásky a videokazety. Mládež také více navštěvuje restaurace, kavárny a vinárny. Výrazně se snižuje podíl volného času věnovaný vzdělávání.⁵¹

Volný čas chápeme nejen jako prostor pro odpočinek a zábavu, ale také jako prostor pro lidský rozvoj. **Vzdělávací práce v něm má mít prožitkový a činnostní charakter.** V popředí má být praktická vzdělávací aktivita, posilování aplikace získaných vědomostí v praktické činnosti. Volný čas nelze chápat jen jako učební pole pro stabilizaci výkonu povolání, ale je v něm potřebné provádět **nácvik životních rolí.**⁵²

4.4 Adolescent a masmédia

Způsoby, jakými mohou být sdělení předávána, mají nejrozmanitější podobu: mluvenou řeč a hudbu přenáší rozhlas i televize, písemný záznam mluveného projevu, grafická sdělení (obrazem, fotografií) tisk a televize, vizuální akce nejrůznějšího druhu televize atd. Nejrychleji se rozvíjející hromadný sdělovací prostředek je internet (z lat. internus = vnitřní). Jeho informační a vzdělávací možnosti jsou takřka neomezené, jeho využití mnohostranné. Internet umožňuje nejen informace přijímat a vzdělávat se (viz webové stránky, elektronické korespondenční vzdělávání, metodické a koncepční poradenství týkající se masmédií), ale poskytuje také prostor pro aktivní komunikaci, vzájemnou výměnu informací a prezentaci vlastních dat (nejen z oblasti vzdělávání).⁵³

V životě člověka a společnosti plní masmédia celou řadu rozmanitých funkcí. Pochopitelně tak činí s rozdílnou intenzitou a účinkem, ale i s rozdílnými důsledky. Funkce masmédií se projevují jako úkon, činnost určitého zaměření a významu.

⁵⁰ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 166

⁵¹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 168

⁵² KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 171

⁵³ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 61

V rozličných pojedáních o hromadných sdělovacích prostředcích se můžeme setkat s různým počtem funkcí, s rozdílným zdůrazněním některých z nich i s tendencemi dále je různě rozvrstvit.⁵⁴

Masová média (především televize a rozhlas) a nezodpovědnost některých tvůrců jejich programů **ohrožují postoje a chování nejmladší generace** (ale nejen ji). Všichni si uvědomujeme, že v současné době dochází k masivní devalvaci hodnot a ke ztrátě mravní zodpovědnosti. Avšak méně si už uvědomujeme, že jsme též svědky otupování a **deformování estetického cítění a vkusu**. Tomu ale nevěnujeme takovou pozornost, protože absence vkusu nepostihuje společnost materiálně a ekonomicky (tedy viditelně a citelně) tak jako absence **morálních zábran**. Nemravné jednání pobuřuje většinu z nás vždy více než počínání nevkusné. Z hlediska axiologického je však ztráta etického cítění a vědomí (tedy svědomí) pro společenský vývoj stejně zhoubná jako ztráta cítění a vědomí estetického – tedy vkusu.⁵⁵

Ztráta svědomí, otupený vkus, neprofesionalita a nekompetentnost představují podhoubí, na kterém pak vyrůstá **arogance a agresivita**. Zvláště agresivity se lidstvu – naše české společenství nevyjímaje – dostává v míře vrchovaté. Protože masmédia vznikají a působí ve společnosti regulované tržními zákonitostmi, snaží se – ke škodě společnosti a její kultuře – prosadit především ekonomicky a méně již kvalitou své programové nabídky. Program je diktován požadavky trhu, masovým (ne)vkusem, podle toho jaké přináší zisky. Programy vysoké úrovně se proto objevují na obrazovce jen sporadicky a spíše výjimečně.⁵⁶

Je zřejmé, že konkurenceschopnost masmédií je nesouměřitelná s možnostmi intencionální výchovy realizované školou a jinými výchovnými institucemi. Masová média budou působit hlavně v procesu funkcionální výchovy, kde je jedinec ovlivňován prostředím, na jehož podmínky se adaptuje.⁵⁷

V největší míře má vliv na vývoj názorů adolescentů s ohledem na divácké násilí televize a stále větší význam získává internet. V současnosti se televize zaměřuje pouze na uvedení zpráv, že k násilnostem mezi diváky došlo, ale k cílenému působení tohoto

⁵⁴ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 64

⁵⁵ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 70 - 71

⁵⁶ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 71

⁵⁷ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 75

masmédiá na ovlivnění názorů mladé generace, že toto jednání je pro společnost vysoce nebezpečné, nedochází.

Na internetových stránkách skupiny Hooligans zcela neskrytě publikují svoje názory, fotografie a obhajují tendenčně svoje jednání tak, že zde může docházet k ovlivnění názoru mladé generace v tom směru, že toto jednání je přece zcela v pořádku, a že patří a bude patřit vždy ke sportu jako projev opravdového fandovství a příslušenství ke klubu.

Dle mého názoru by měl být vliv masmédií na formování názorů mladé generace, ať na divácké násilí nebo jiné společensky nebezpečné jevy, sledován a usměrňován jak výchovou v rodině, tak i výchovou ve škole.

V rodině by měly být společensky nepřijatelné formy chování, včetně diváckého násilí, diskutovány a mělo by být ze strany rodiny také důsledně zamezeno dětem sledování nevhodných programů propagujících násilí a dále by měl být zamezen dospívající mládeži neomezený přístup k jakýmkoliv internetovým stránkám.

Na toto by měla navazovat práce pedagogů ve školách, kde by taktéž mělo docházet k diskusím na různá témata a filmy uvedené v televizi, a také na informace poskytované prostřednictvím internetu, s tím, že by měl být kladen důraz na to, co je společensky vhodné a nevhodné chování, co je pouze filmová fikce a jak by se měl člověk chovat ve skutečnosti.

Toto ovlivňování vlivu masmédií na nedospělé jedince ze strany rodiny či školy nazýváme **Mediální výchovou**. Kdy tuto mediální výchovu lze charakterizovat takto, citují: „Mediální výchova je „souborem postupů v rodině nebo ve škole, jak se bránit vzniku informační propasti a jak nedovolit, abychom se stali trpnými subjekty jakéhokoli masového média“ (Blažek, 1995, s. 191). Lze ji také charakterizovat jako „výchovu k orientaci v masových médiích, k jejich využívání a zároveň k jejich kritickému hodnocení“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s.119)⁵⁸, konec citace.

4.5 Dílčí závěr

Z výše uvedených poznatků v této kapitole lze konstatovat, že právě vývoj názorů adolescenta, je charakterizován vlivy, které si nese jak z rodinného prostředí, tak i ze zkušeností ze školy, kdy se tyto vlivy prolínají a zároveň jsou ovlivňovány prostředím ve kterém tento jedinec žije. I když musím připustit, že právě v období adolescence, jak bylo výše naznačeno, se adolescent nemusí ztotožnit s prvky výchovy

⁵⁸ KRAUS, B. *ZÁKLADY SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY*. 1. vyd. Praha: Portál, s. R. O., 2008, s.130

v rodině, která je pro něj primární výchovnou skupinou. Na druhou stranu, se i dobře vychovaný adolescent, který se dostal do tzv. generačního sporu se svými rodiči, v období svého vzdoru a příklonu ke svým vrstevníkům, pokud nebude mít v rodině pochopení, může přiklonit ke své vrstevnické skupině tíhnoucí k právě k diváckému násilí.

K tomu se připojují psychické změny ve vnímání sebe sama, svých potřeb, a světa kolem sebe s potřebou sociálního začlenění jedince.

Odklonů od reálného chování a vnímání reálného světa ve věku adolescence může být více. Adolescent, jak bylo výše naznačeno, se chce odlišovat, a v tomto věku tíhnou mladí lidé k příklonu k neortodoxním a často tzv. revolučním řešením. Příkladem může být generace hipies, nebo-li květinových dětí, v 60-tých letech minulého století, která byla vzdorem proti způsobu života jejich vlastních rodičů.

Na tyto odklony od reálného prožívání světa je právě generace ve věku adolescentů velmi náchylná. V tomto si může položit otázku: Jak působí vlivy jednotlivých prostředí na adolescenta?⁵⁹

Vlivy jednotlivých typů prostředí se vzájemně prostupují a z té nejvyšší úrovně celospolečenského prostředí se jakoby lomí přes jednotlivé nižší úrovně, kde samozřejmě dopadají na jedince nejintenzivněji, nejbezprostředněji, s největší frekvencí.⁵⁹

Problémem, který v současné situaci vidím, je zanedbávaná výchova v rodinách, špatná komunikace a spolupráce mezi rodinou a školou. Jak už bylo uvedeno výše, vyvolávané bitky mezi školáky, které připomínají jednání skupin hooligans, jsou pořádány zcela podle scénáře těchto skupin. Také podle jejich vzoru jsou tyto bitky nahrávány na mobilní telefony a prezentovány pro širokou veřejnost na internetových stránkách.

Rodiče dětí, které se účastní buď přímo diváckého násilí na sportovních akcí nebo uvedených školních a třídních bitek, nejsou ochotni se na výzvu školy dostavit do školy a tento problém v součinnosti se školou řešit. Rodiče většinou v tomto jednání svých dětí nevidí žádný závažný problém a požadavky školy je obtěžují.

⁵⁹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 106

Vlivy uvedených faktorů (prostředí) na vývoj názorů adolescentů, včetně názorů na divácké násilí, je třeba řešit celospolečensky a koncepčně. Dostatečným celospolečenským tlakem na výchovu v rodině a její úzkou a vzájemnou spolupráci se školou je možné vytvořit podmínky pro optimální rozvoj názorů adolescentů. Právě v této věci vidím jeden z největších problémů ve výchovném působení na adolescenty. Ze strany rodiny se vytrácejí kontrolní mechanismy vůči adolescentnímu jedinci. Je rodiči pokládán za „skoro již dospělého“. V současné době v naší společnosti zcela neskrytě, dle mého názoru, probíhá příklon k výchově adolescentů ve formě výchovy dětí praktikované v USA v 60 až 80 letech minulého století, kdy byl preferován názor, že dítě se nemá vychovávat a nijak trestat, protože se svobodně vychová samo a nebude potlačován jeho svobodný názor. Je s podivem, že tento trend byl v USA, jako neúčinný, již před řádkou let opuštěn, ale v současné době se dostává do módy v ČR.

Bohužel je v současné situaci velmi těžké zavést cílenou výchovu rodičů k řádnému využívání svého volného času a k řádné kontrole využívání volného času jejich potomků. Rodiče se přepracovávají, nebo se díky své negativní životní situaci stávají vůči svým potomkům apatyčtí, tedy ani v jednom ani v druhém případě nejsou schopní adekvátně vychovávat své děti, a to už vůbec ne ve věku jejich adolescence, kde je třeba zvýšená empatie z jejich strany a citlivé vedení.

Vlivy masmédií lze účinně řádnou výchovou potlačit a nasměrovat k uznávání potřebných pravidel a norem společnosti.

II. Výzkumná část a její vyhodnocení

5. Výzkumný projekt

5.1 Úvod

Vědecké poznávání skutečností není jednoduchou záležitostí. Při zpracovávání mé bakalářské práce na téma „Divácké násilí a jeho vliv na názory mladé generace“⁶⁰, jsem dospěl k názoru, že toto téma zasluhuje bližší, dlouhodobý a komplexnější přístup. Proto jsem se rozhodl ve zkoumání tohoto problému pokračovat a v této práci ho prohloubit a zúžit.

Adolescence je u každého jedince věkem bouřlivých změn jak po stránce fyzické, tak i po stránce psychické. V tomto věku se upravují názory a pohled jedince na svět. Chyby způsobené negativním působením různých prostředí a vlivů mohou být až nezvratné.

Z druhé strany jsou názory v tomto věku neortodoxní, někdy až revoluční a mohou přinést i řadu zajímavých poznatků, které lze následně uplatnit v praxi.

5.2 Přípravná fáze průzkumu

5.2.1 Charakteristika zkoumané problematiky

To, že je divácké násilí patologickým jevem, bylo již prokázáno na základě různých výzkumů prováděných nejen v ČR, ale i v zahraničí. Tento patologický jev ovlivňuje svým způsobem názory celé populace. Toto ovlivňování může probíhat ve třech rovinách:

- PŘÍMO – kdy se jedinec dostává zcela do kontaktu s diváckým násilím v době jeho průběhu a tohoto jevu se buď přímo účastní jako aktér nebo jen jako pozorovatel;
- NEPŘÍMO – jedinec se do kontaktu s diváckým násilím dostává zprostředkovaně, sledováním masmédií nebo z vyprávění;

⁶⁰ KAPL, Stanislav. *Divácké násilí a jeho vliv na názory mladé generace*. Brno, 2007. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií

- KOMBINACE – jedná se o kombinaci obou výše uvedených rovin.

Ať jedinec chce, či ne jsou jeho názory tímto jevem ovlivňovány, kdy právě věk adolescence je nejvíce náchylný k ovlivnění názorů jedince ze strany diváckého násilí, ať kladným či negativním způsobem. Z důvodu širokého spektra působení diváckého násilí na názory adolescentů tento průzkum zpracovává pouze oblast vlivu diváckého násilí na formování názorů adolescentů na násilí ve společnosti obecně a na projevy násilí při sportovních utkáních.

5.2.2 Cíle průzkumu

Cílem průzkumu bylo zjistit, jakým způsobem ovlivňuje divácké násilí názory adolescentů ve věkovém rozmezí 15 až 18 let na násilí ve společnosti obecně, na projevy násilí při sportovních utkáních a na jejich vlastní hodnocení represivních a preventivních opatření na úseku diváckého násilí.

Dále bylo cílem tohoto výzkumu ověření následujících hypotéz:

1. Předpokládám, že více jak 80% respondentů se do současné doby nesetkalo s pojmem divácké násilí.
2. Předpokládám, že 70% respondentů bude zastávat názor, že angažovanost mládeže na diváckém násilí je zapříčiněno nedostatečnou výchovou v rodině.
3. Předpokládám, že 45 % respondentů bude zastávat názor, že diváckého násilí se dopouští pouze nevzdělaní nebo méně vzdělaní jedinci.

V neposlední řadě bylo cílem průzkumu provést komparaci získaných poznatků s poznatky získanými při zpracování mé bakalářské práce⁶¹.

5.2.3 Metodika průzkumu

Jako formu získání sociálních faktů od respondentů jsem použil metodu dotazníku, který jsem sám sestavil a použil při vypracování své bakalářské práce v roce 2007, viz příloha č. 3. Tento dotazník se skládal z uzavřených, polouzavřených otázek, tzn., že respondenti mohli, kromě výběru jednoznačné odpovědi, doplnit i své vlastní pokračování odpovědi a taktéž s otevřených otázek, ke kterým se respondenti mohli vyjadřovat zcela volně. U dotazníku jsem se snažil již v jeho prvním použití koncipovat a dodržet jeho dramaturgickou stavbu, kdy cituji:

⁶¹ KAPL, Stanislav. *Divácké násilí a jeho vliv na názory mladé generace*. Brno, 2007. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií

„Dotazník má mít také **dramaturgickou stavbu**:

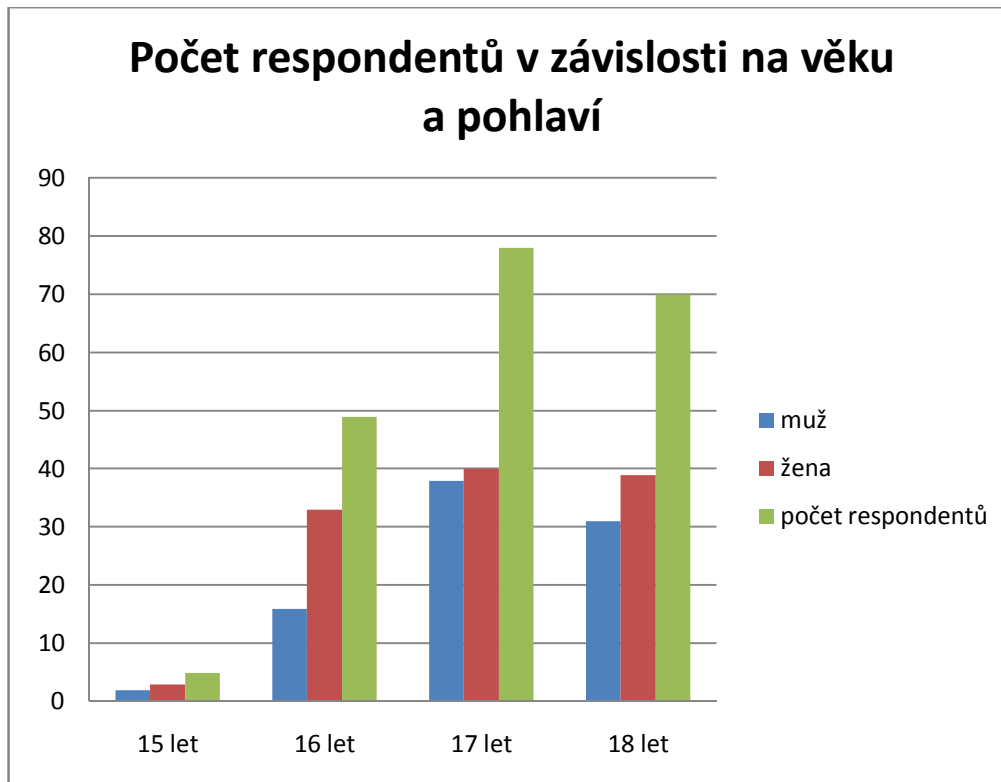
- vstupní otázky mají být jednoduché;
- pak má zvolna narůstat náročnost, ale i zajímavost problému;
- ke konci má náročnost opět klesat, protože se předpokládá jistá únava z vyplňování⁶², konec citace.

K vyhodnocení dotazníku byla použita metoda statistická, která se zabývala kvantitativním vyjádřením sledovaných dat.

5.2.4 Charakteristika respondentů

V této části uvádím údaje, které se týkají posouzení objektivitu vědeckého výzkumu. Především jde o údaje týkající se počtu respondentů, jejich rozdělení podle pohlaví a početní zastoupení podle věku.

Dotazníkem byly osloveni respondenti, a to studenti středních škol v Opavě ve věku 15 až 18 let, kdy odpovědělo celkem 202 respondentů, z toho 2 muži a 3 ženy ve věku 15 let, 16 mužů a 33 žen ve věku 16 let, 38 mužů a 40 žen ve věku 17 let a 31 mužů a 39 žen ve věku 18 let, viz. graf č. 3.

Graf č. 3 Počet respondentů v závislosti na věku a pohlaví.⁶³

⁶² ŘEHOŘ, A., *Metodologie I*. Brno, 2004, s. 67

Respondenti nebyli při vyhodnocování dotazníku rozdělováni do skupin dle pohlaví, ale jejich odpovědi byly hodnoceny jako homogenní celek.

V obecné části dotazníku, tj. v jeho prvních otázkách, byly respondenti dotázáni, mimo již uvedené, na to v jaké žijí rodině (úplná, neúplná, jiná) a dále na to, zda mají sourozence nebo ne. Shrnutím této první části bylo zjištěno, že v úplné rodině žije 157 respondentů, což je cca. 78 % z celkového jejich počtu, v neúplné rodině (buď s matkou nebo s otcem) žije 43 respondentů a v jiné rodině (tedy s jinými než přímými příbuznými) žijí pouze dva respondenti. Další ze sledovaných obecných kritérií bylo, zda mají respondenti sourozence či ne. Z výsledku vyplývá, že celkem 177 respondentů má minimálně jednoho sourozence, což činí z celkového počtu cca. 88 %. Z těchto výsledků nevyplývá zjištěný trend ve společnosti posledních let, a to, že je stále více neúplných rodin, a že stále více párů přivádí na svět pouze jedno dítě, ale toto může být klamné, protože se jedná o respondenty narozené v období od roku 1990 do roku 1993, kdy na jejich rodiny neměly změny ve společnosti po revoluci v roce 1989 ještě takový vliv, jako nyní, a to zvláště v ekonomické stránce rodin. Souhrnně jsou tyto zjištěné skutečnosti graficky zobrazeny v příloze č. 4, graf č. 1.

Vzhledem k rozsahu práce nebyly sledovány a zjišťovány souvislosti mezi tím, zda respondenti vyjadřující se kladně k diváckému násilí žijí v neúplných rodinách, nebo zda má nějaký vliv na jejich postoje to, že nemají sourozence.

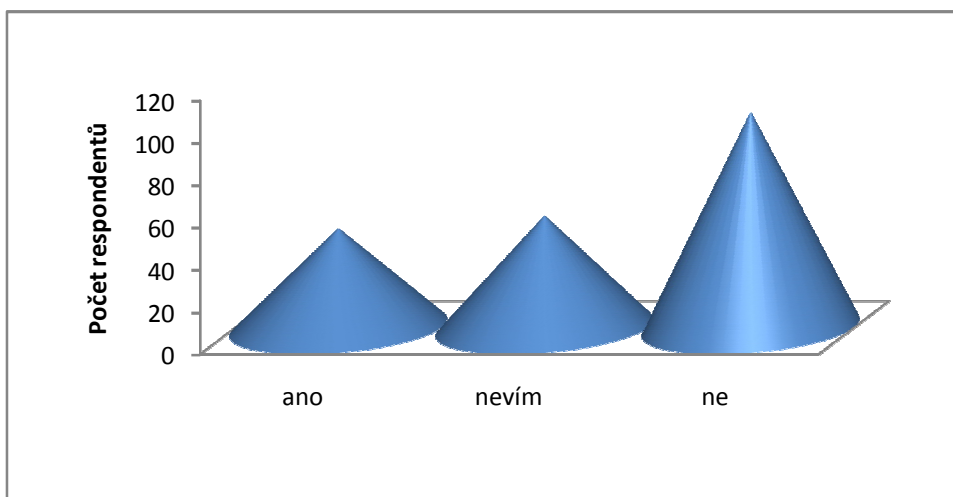
5.3 Vyhodnocení průzkumu

Otázky v dotazníku byly rozděleny do několika okruhů sledujících vždy určitou specificky zaměřenou část.

5.3.1 Otázky k diváckému násilí

Z výsledků otázek k problematice znalostí respondentů o diváckém násilí vyplynulo, že s pojmem „Divácké násilí“, jako takovým, se setkalo 47 respondentů, 102 respondentů se s tímto pojmem do současné doby nesetkalo a 53 respondentů nevědělo, zda se s tímto pojmem již setkali nebo ne, viz graf č. 4, s. 77.

⁶³ ZDROJ: Vlastní dotazníkový průzkum

Graf č. 4 Znalost pojmu divácké násilí u respondentů.⁶⁴

Z tohoto výsledku je celkem zřejmé, že pojem divácké násilí není mezi současnou mladou generací šířen tak, jak by měl, a jak je zřejmé z výše uvedeného tak cca. 50,5 % dotázaných tento pojem nezná.

Aby mohl být zobecněn přímý vliv diváckého násilí na oslovenou skupinu respondentů, byli tito dotázáni ve třech otázkách, a to v otázkách č. 4, 5 a 6, na to zda sportují, jestli navštěvují sportovní utkání jako diváci a zda sledují sportovní utkání v televizi. Graficky jsou tyto odpovědi znázorněny v příloze č. 5, graf č. 2.

Z výsledků těchto tří položených otázek vyplynulo, že sportu se věnuje celkem 178 respondentů, což je cca. 88 % z celkového počtu respondentů. Z tohoto počtu se sportu aktivně věnuje 76 respondentů a rekreačně 101 respondentů. Vůbec nesportuje jen 25 respondentů, což činí pouhých 12,5 %.

Z odpovědí na další dvě položené otázky lze říci, že **sportovní utkání navštívilo minimálně jednou celkem 158 dotázaných**, z toho 10 dotázaných navštěvuje utkání pravidelně, 72 občas a 76 minimálně. Vůbec tento druh volnočasové aktivity nezajímá 44 dotázaných. Dále lze říci, že většina dotázaných sleduje sportovní utkání v televizi, z toho 25 pravidelně, 95 občas a 55 minimálně. Pouze 27 z dotázaných nesleduje sport v televizi, protože je to nezajímá.

Odpovědi na otázky týkající se přímo diváckého násilí, otázky č. 7 až č. 9 dotazníku, přinesly zajímavé výsledky. **Mezi respondenty je nejrozšířenější názor, že se divácké násilí vyskytuje nejvíce na fotbalových utkáních (176 dotázaných)** a poté na hokejových utkání (94 dotázaných). Ostatní sporty uvedlo 55 dotázaných, což je necelá třetina z celkového počtu, tedy cca. 27,5%. Dále bylo zjištěno, že osobně při utkáních se

⁶⁴ ZDROJ: Vlastní dotazníkový průzkum

s projevy násilí mezi diváky setkala 67 dotázaných, zprostředkovaně se s ním setkala většina dotázaných, z toho 159 v televizi, 81 v tisku, 59 ve filmu a 70 prostřednictvím internetu. Z tohoto výsledku zcela jednoznačně vyplývá, že **největší vliv na formování názorů adolescentů** k problematice diváckého násilí **má televize, kdy s diváckým násilím a jeho projevy se prostřednictvím televize setkalo celkem cca. 79 % respondentů**. Mezi dotázanými je **nejvíce rozšířen názor**, že násilí mezi diváky na stadionech při utkání se **nejčastěji dopouštějí fanoušci fotbalového klubu Baník Ostrava (152 respondentů) a fotbalového klubu Sparta Praha (112 respondentů)**. Z ostatních klubů byly uvedeny ještě fotbalový klub Slavia Praha (40 respondentů) a fotbalový klub Boby Brno (20 respondentů). Ostatních klubů v republice, ať fotbalové nebo hokejové, uvedlo 35 respondentů, což činí cca. 17,5 % z celkového počtu dotázaných. Celkový souhrn je uveden v příloze č. 4, graf č. 2.

V otázkách číslo 10 až 15 dotazníku odpovídali respondenti na to, zda patří násilí mezi diváky ke sportovním utkáním, zda ke sportu patří ničení cizích věcí po utkání, zda by se nechali strhnout k takovému jednání pokud by mu byli přítomni, zda se diváci s násilnými sklony organizují do skupin podle klubů, zda znají někoho ze svého okolí kdo k takové skupině patří a zda by chtěli být členy takové skupiny. Graficky jsou odpovědi na tyto otázky zobrazeny v příloze č. 5, graf č. 1.

Na otázky č.10 a 11, které se týkaly přímo projevů diváckého násilí, a to jestli patří ke sportovním utkáním násilí mezi diváky a ničení cizích věcí fanoušky po utkání byl zjištěn markantní rozdíl v názorech respondentů. Zatímco odpověď, že násilí mezi diváky **nepatří** na sportovní utkání uvedlo celkem **165 dotázaných**, z toho si myslí 126 respondentů, že určitě nepatří a 39 respondentů, že asi nepatří, tak k ničení cizích věcí po utkání fanoušky se ve smyslu toho, že toto jednání ke sportu **nepatří**, vyjádřilo celkem **186 respondentů**, což je celkem cca. **92 % dotázaných**. Souhlasný postoj k tomu, že násilí mezi diváky patří ke sportovním utkáním vyjádřilo celkem 26 osob, což činí cca 13 % dotázaných, z tohoto počtu si myslí 10 dotázaných, že toto chování určitě patří ke sportovním utkáním a taktéž 16 % dotázaných si myslí, že asi patří ke sportovním utkáním. Nerozhodnutých osob v této otázce bylo celkem 11. Jak již vyplynulo z výše uvedeného negativního stanoviska většiny dotázaných k ničení cizích věcí po utkání, patří dle odpovědí zbytku dotázaných toto jednání fanoušků ke sportu, s tím, **že určitě toto jednání patří ke sportu si myslí pouze 4 osoby** a odpověď, že **asi patří** zvolilo **6 osob**.

K otázce č. 12, ve které byli respondenti dotázáni na to, zda by se nechali k diváckému jednání strhnout okolními diváky, kteří by se takto chovali, **zaujala většina respondentů negativní stanovisko**, a to celkem 163 dotázaných, což je **cca 81 %**. Z toho 128 dotázaných respondentů uvedlo, že by se určitě strhnout nenechalo a 35 respondentů by se asi nenechalo strhnout k tomuto jednání. Kladně odpovědělo celkem 16 respondentů, nerozhodnutých bylo 23 respondentů.

Otázky č. 13 až 15 byly zaměřeny na to, zda si respondenti myslí, že se diváci s násilnými sklony organizují do skupin podle klubů, zda znají někoho ze svého okolí, kdo k takové skupině patří a zda by chtěli k takové skupině patřit. Z výsledků vyplynulo, že většina dotázaných si myslí (138 respondentů), že se fanoušci s násilnými sklony organizují do skupin podle příslušnosti ke klubu. Z toho určitě si to myslí 65 dotázaných a odpověď asi ano uvedlo celkem 73 respondentů. Dále z výsledků vyplynulo, že 69 respondentů zná někoho ze svého okolí, kdo k takové skupině patří, což je cca 34 %, tedy třetina dotázaných zná osobu, která patří k organizovaným skupinám hooligans v ČR. Celková **většina dotázaných, tedy 190 respondentů (94 %) uvedlo, že by nechtěli být členy takovéto skupiny hooligans**. Kladně na tuto otázku odpovědělo pouze 7 dotázaných, nerozhodnuto bylo 5 dotázaných.

5.3.2 Otázky k prevenci diváckého násilí

V druhé polovině dotazníku byly položené otázky zaměřeny na prevenci v oblasti diváckého násilí. Tyto otázky byly rozděleny do čtyř okruhů.

První okruh tvořily otázky zaměřené obecně, a to otázky č. 16, 17 a 21. Odpovědi na tyto otázky jsou graficky znázorněny v příloze č. 5, graf č. 2.

Druhý okruh se týkal prevence v rodině a ve škole a tvořily ho otázky č. 22, 23, 24, 29 a 30. Odpovědi na otázky č. 24, 29 a 30 jsou graficky znázorněny v příloze č. 6, graf č. 2.

Třetí okruh otázek byl zaměřen na prevenci diváckého násilí přímo ve sportovních klubech a při sportovních utkáních a tvořily ho otázky č. 18, 19, 20. Odpovědi na tyto otázky jsou graficky znázorněny v příloze č. 6, graf č. 1.

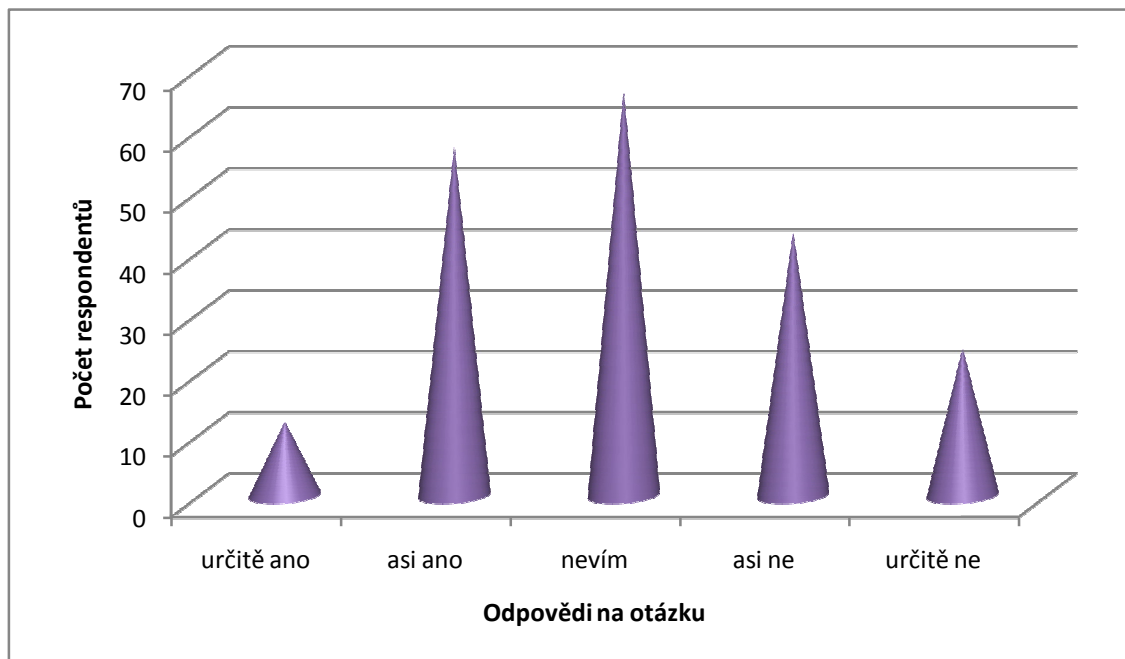
Čtvrtý okruh otázek byl zaměřen na to, jak vnímají respondenti problém diváckého násilí vůči jeho působení ve společnosti, a to otázky č. 25, 26, 27 a 28. Odpovědi na tyto otázky jsou graficky znázorněny v grafu v příloze č. 7, graf č. 1.

V prvním okruhu otázek byli respondenti dotázáni na to, zda si myslí, že by se mělo násilnému jednání diváků předcházet, zda by se mělo násilnému chování diváků

trestat přísnými tresty a zda si myslí, že násilí patří obecně k životu. Z dopovědí jednoznačně vyplynulo, že většina dotázaných (162 respondentů) si myslí, že by se diváckému násilí mělo předcházet. Na podotázku jakým způsobem, se odpovědi různili, ale většina dotázaných, kteří na tuto podotázku odpověděli uvedla, že by se měla přijmout účinnější opatření tak jako v Anglii, vytvořit podrobný seznam osob, které se takového jednání dopouštějí a tyto na zápasy nepouštět, zesílit přítomnost policejních složek na zápasech a taktéž zesílit pořadatelskou službu. K otázce přísných trestů pro osoby, které se dopouštějí diváckého násilí, byla naprostá většina (164 respondentů) pro přísné tresty těmto osobám. K otázce zda násilí patří k životu zaujali respondenti zajímavý přístup. Odpověď, že násilí patří k životu zaujalo celkem 74 osob, negativně se vyjádřilo 98 osob, 30 osob bylo nerozhodnuto. Z tohoto lze obecně odvodit, že divácké násilí, společně s jinými druhy násilí ve společnosti, přispívá určitou nezanedbatelnou měrou k tomu, že mladá generace, místo toho aby násilí odmítala, se dělí na dvě skoro stejně silné skupiny, kdy jedna z nich si myslí, že násilí obecně patří k životu, kdežto druhá toto odmítá. Pomyslným jazýčkem na vahách bude skupina nerozhodnutých, kterou je možno ovlivnit z obou stran, podle toho s kým se setká a jaké bude mít další životní zkušenosti.

Z druhého okruhu otázek změřených na prevenci v oblasti diváckého násilí v rodině a ve škole bylo podle odpovědí zjištěno, že skoro polovina dotázaných (98 respondentů) nebyla přítomna žádné diskusi na toto téma. Co se týká výchovy v rodině a jejího působení na vývoj názorů mladé generace bylo zjištěno, že problém diváckého násilí probíralo v kruhu rodiny pouze 23 dotázaných, což je jen 11,5 % z celkového počtu respondentů. Z tohoto jasně vyplývá, že o tématu diváckého násilí není v rodinách vedena diskuse, a tedy mládež si názory na toto téma tvoří z velké většiny jinde než v rodinách. Zanedbatelný počet dotázaných (16 osob) se s tímto tématem setkalo na internetu. Jako rodiny i školy v této oblasti zaostávají, protože o diváckém násilí ve škole diskutovalo z celkové počtu 202 dotázaných jen 35 osob, což je cca 17,5 %. Nejvíce je problém diváckého násilí diskutován mezi adolescenty ve vrstevnických skupinách, kdy se svými známými toto téma probíralo celkem 60 respondentů, což je cca 30 %. Otázka č. 22 se zabývala tím, zda je divácké násilí zapříčiněno nedostatečnou výchovou v rodině. Z odpovědí vyplynulo, že dnešní adloscenti nedokáží zaujmout zcela jednoznačný postoj k tomu, zda je divácké násilí zapříčiněno nedostatečnou výchovou v rodině. Souhlasný postoj k této otázce zaujalo 69 respondentů, negativní postoj 67

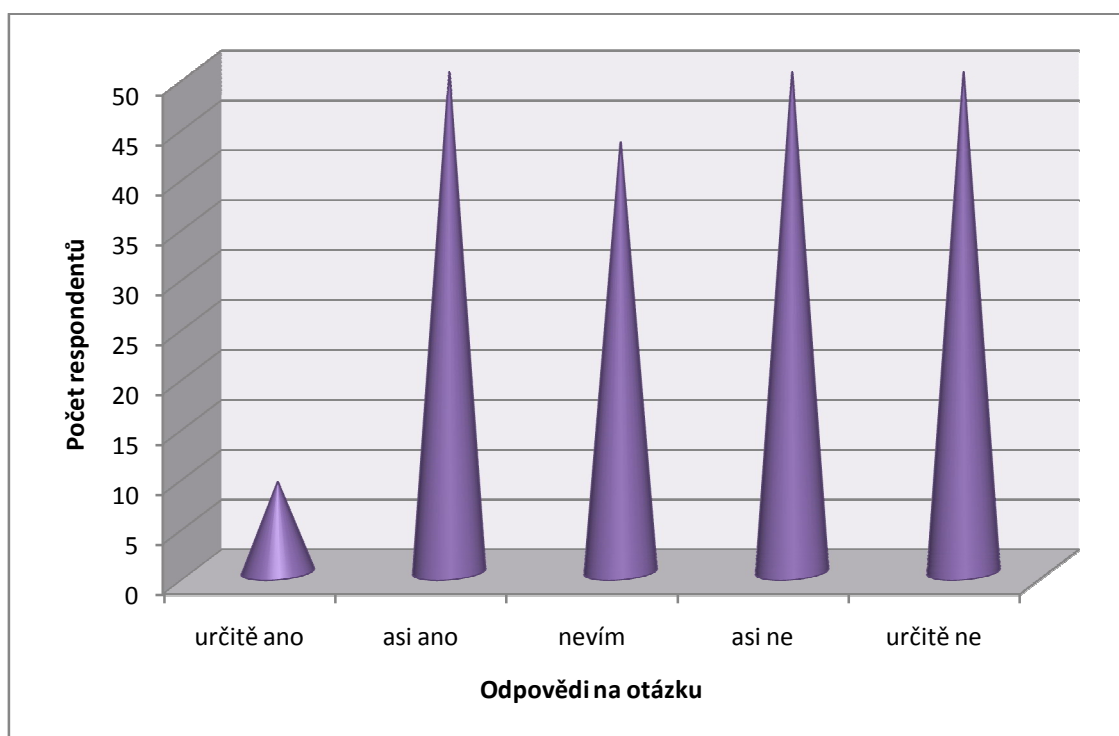
respondentů. Zarážející je počet nerozhodnutých osob, kterých bylo celkem 66, tj. cca 33 % dotázaných. Sumarizace odpovědí na tuto otázku je znázorněna v grafu č. 5

Graf č. 5 Sumarizace odpovědí respondentů na otázku dotazníku č. 22.⁶⁵

Otázka č. 23 byla zaměřena na zjištění sledovaného údaje, a to zda si respondenti myslí, že násilí na stadionech páchají pouze méně vzdělání nebo nevzdělání lidé. Odpovědi na tuto otázku přinesly zjištění, že zhruba polovina respondentů (100 osob) je přesvědčena, že výše získaného vzdělání jednotlivce nerozhoduje o tom, zda se bude účastnit diváckého násilí či ne. Z toho odpověď „určitě ne“ zvolilo 50 respondentů a odpověď „asi ne“ zvolilo taktéž 50 respondentů. Celkem 59 respondentů (cca 30 %) je přesvědčeno, že násilí na stadionech páchají méně vzdělání a nevzdělání lidé. I zde byl velký počet nerozhodnutých respondentů, kdy odpověď „nevím“ zvolilo celkem 43 respondentů, tj. 21,5 % dotázaných. Sumarizace odpovědí na tuto otázku je znázorněna v grafu č. 6, s. 82.

⁶⁵ ZDROJ: Vlastní dotazníkový průzkum

Graf č. 6 Sumarizace odpovědí respondentů na otázku dotazníku č. 23⁶⁶

Ze závěrečných otázek dotazníku vyplynulo, že cca 83 % dotázaných (167 osob) je přesvědčeno, že jim rodiče věnují dostatek času a zájmu a dále, že 133 dotázaných si myslí, že by rodiče měli mít přehled o tom s kým se jejich dítě stýká a co dělá ve svém volném čase. Nesouhlasně na tuto otázku odpovědělo 46 dotázaných (cca 23 %), což je možná větší počet než by bylo možno předpokládat, ale toto je zcela zřejmě dáno věkem respondentů. Kdy právě v adolescenci se jejich názory vyhraňují vůči názorům dospělých a touží po své vlastní neomezené volnosti.

Z třetího okruhu otázek k prevenci diváckého násilí, který byl zaměřený na přístup sportovních klubů k tomuto tématu vyplynulo, že 138 dotázaných (cca 68,5 %) si myslí, že sportovní kluby dostatečně nepřispívají k předcházení diváckého násilí. Nerozhodnutých osob k této otázce bylo celkem 55. Zajímavý postoj zaujali respondenti k otázce prodeje alkoholu na sportovních utkáních, kdy 42 z nich bylo nerozhodnutých, a zbylá část se opět rozdělila na skoro stejné skupiny, kdy 79 dotázaných považuje prodej alkoholu na sportovních utkáních za správný a 81 dotázaných s tímto nesouhlasí. Toto dle mého názoru taktéž koresponduje s vývojem ve věku adolescence, s přístupem k alkoholu ve společnosti vůbec a taktéž s přístupem k alkoholu v rodinách. Ve věku adolescence začínají mladí s alkoholem experimentovat a mají k jeho požívání

⁶⁶ ZDROJ: Vlastní dotazníkový průzkum

kladnější vztah, protože jak známo „zakázané ovoce více chutná“. K otázce zrušení míst na stání na stadionech se kladně vyjádřilo pouze 35 dotázaných, kdy 122 dotázaných, což je cca 60,5 %, s tímto nesouhlasí.

Čtvrtý okruh otázek k prevenci diváckého násilí, zaměřený na postoj respondentů k tomuto tématu podle jeho vnímání ve společnosti jako celku, přinesl celkem pozitivní výsledky. Celkem 127 dotázaných si myslí, že divácké násilí má vzrůstající tendenci, s tímto koresponduje názor 173 dotázaných, že by se tento problém měl co nejdříve vyřešit a také názor, kdy se 148 respondentů vyjádřilo v tom smyslu, že by se o tomto problému mělo více hovořit na veřejnosti.

Bohužel vliv diváckého násilí na respondenty, ať přímý či nepřímý, se projevil v tom, že 92 dotázaných, tedy necelá polovina, si myslí, že současná společnost toleruje násilné jednání, nerozhodnutých v této otázce zůstalo 53 dotázaných a jen 57 dotázaných si myslí, že současná společnost násilné jednání netoleruje. Opět je zde zarážející větší skupina nerozhodnutých osob, na jejíž názor bude mít vliv další přístup společnosti k problému diváckého násilí a také k násilí ve společnosti jako celku.

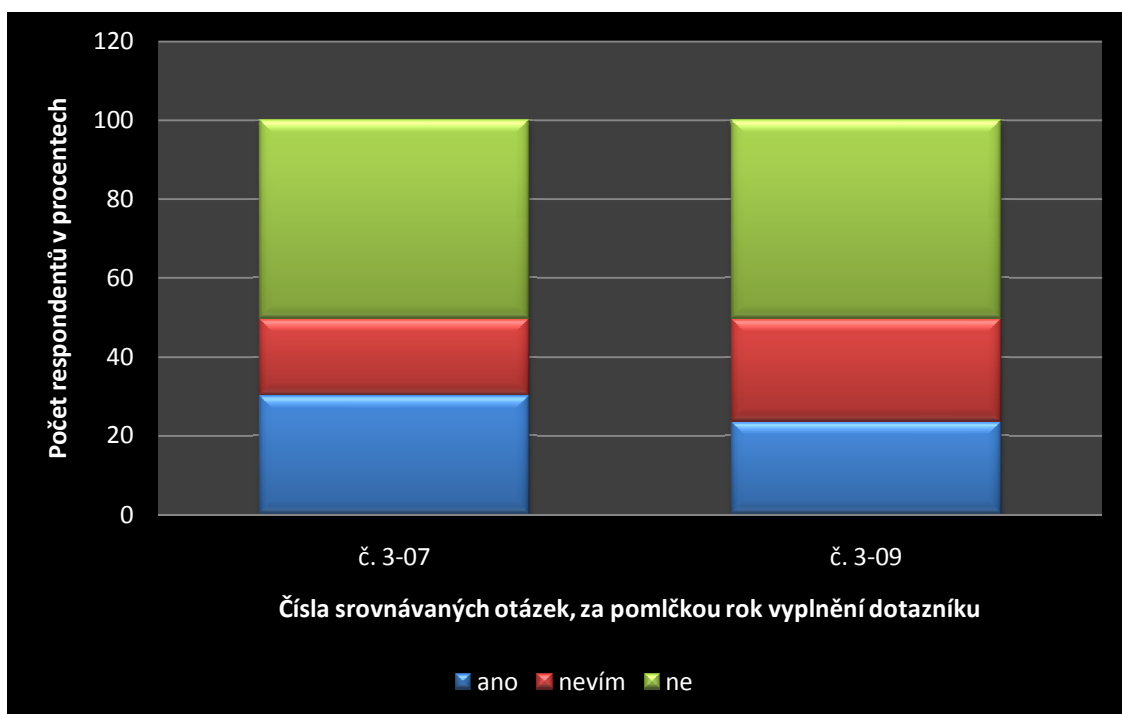
5.4 Komparace s výsledky z roku 2007

Vzhledem k tomu, že při zpracování mé bakalářské práce⁶⁷ byl poprvé použit výše uvedený dotazník a při současném dotazníkovém průzkumu byl použit znovu, rozhodl jsem provést komparaci výsledků z obou dotazníků. Komparace byla provedena z toho důvodu, že dotazník v roce 2007 byl předložen k vyplnění respondentům ve městě Brně a dotazník k diplomové práci respondentům ve městě Opava. Cílem komparace byla snaha o zjištění, zda a v čem se získané údaje podstatně liší. Protože zúžením respondentů z roku 2007 na věkovou hranici 15 až 18 let bylo zjištěno, že takto získaná kontingenční tabulka obsahuje data od 180 respondentů, což oproti tabulce z roku 2009, která obsahovala data 202 respondentů, by působilo znatelnou statistickou chybou, byly následné srovnávací tabulky přepočítány na procentní hodnoty, aby byla statistická chyba eliminována na minimum. Obecné údaje získané v uvedených rocích nebyly srovnávány.

V první řadě bylo provedeno srovnání hodnot získaných pro stanovené hypotézy.

⁶⁷ KAPL, Stanislav. *Divácké násilí a jeho vliv na názory mladé generace*. Brno, 2007. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií

Grafické srovnání k hypotéze č. 1 je uvedeno v grafu č 7.

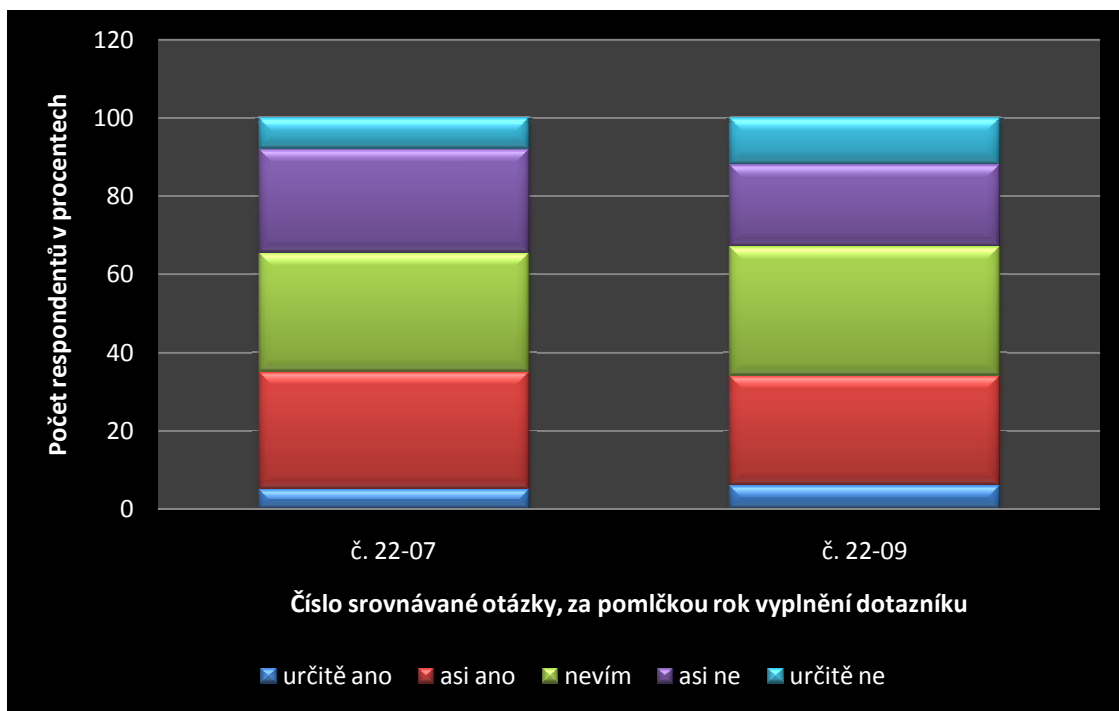

Graf č. 7 Srovnání získaných dat v roce 2007 a 2009 k otázce č. 3 dotazníku.⁶⁸

Z tohoto srovnání je zcela zřejmé, že skupina respondentů, která se dosud nesetkala s pojmem divácké násilí, je v obou případech stejná. Respondenti ve městě Brně se ve více případech setkali s uvedeným pojmem, respondenti v Opavě byli více nerozhodní, tedy nevěděli zda se s tímto pojmem již setkali nebo ne. V obou případech je však rozdíl menší než 10 %.

K hypotéze č. 2 se vztahovala otázka dotazníku č. 22. Z grafického srovnání je vidět, že mezi respondenty panuje opět vzácná shoda. Odpovědi na otázku byly vzácně stejné s odchylkou maximálně do 5,5 %. Grafické srovnání odpovědí respondentů v roce 2007 a 2009 k této hypotéze je uvedeno v grafu č. 8, s. 85.

⁶⁸ ZDROJ: Vlastní dotazníkový průzkum

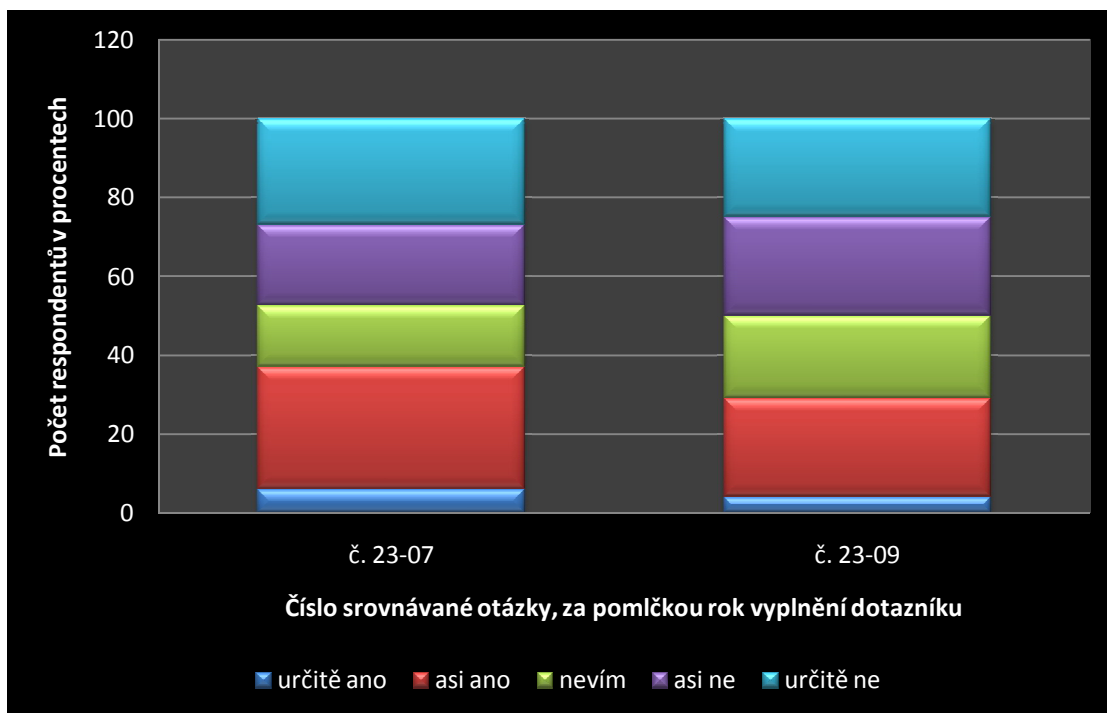
Graf č. 8 Srovnání získaných dat v roce 2007 a 2009 k otázce č. 22 dotazníku.⁶⁹

K hypotéze č. 3 se vztahovala otázka dotazníku č. 23. Grafické srovnání odpovědí respondentů v roce 2007 a 2009 k této hypotéze je uvedeno v grafu č. 9, s. 86. Z grafického srovnání je vidět, že v odpovědích jsou určité odchylky, ale tato odchylka se v jednotlivých odpovědích pohybuje do 10 %, což dle mého názoru není důležitým faktorem, který by měnil pohled respondentů na položenou otázku. Pouze v Opavě bylo více nerozhodnutých respondentů, kteří jako odpověď na otázku uvedli “nevím”.

Dále bylo provedeno grafické srovnání bloků otázek, tak jak byly vyhodnoceny v předchozí kapitole.

Blok otázek pod č. 10 až 15 byl graficky srovnán v příloze č. 7, graf č. 2. Otázky č. 16, č. 17 a č. 21 byly graficky srovnány v příloze č. 8, graf č. 1. Otázky č. 18 až 20 byly graficky srovnány v příloze č. 8, graf č. 2. Otázky č. 24, č. 29 a č. 30 byly graficky srovnány v příloze č. 9, graf č. 1 a otázky č. 25 až 28 byly graficky srovnány v příloze č. 9, graf č. 2.

⁶⁹ ZDROJ: Vlastní dotazníkový průzkum

Graf č. 9 Srovnání získaných dat v roce 2007 a 2009 k otázce č. 23 dotazníku⁷⁰

Srovnáním výše uvedených otázek bylo zjištěno, že i v těchto otázkách v základě odpovídali respondenti z Brna i Opavy takřka shodně. V hodnocení odpovědí na otázky ve směru kladné, záporné a nevím, lze konstatovat, že odchylky se nepohybovaly nad cca 10 %. V některých případech jsou však zcela zřetelně vidět odchylky v rozhodnosti respondentů při odpovědích. Jako příklad uvedu srovnání odpovědí na otázku č. 26, kdy 51 % opavských respondentů je přesvědčeno, že problém diváckého násilí by se měl co nejdříve vyřešit, kdežto brněnští respondenti jsou o tomto určitě přesvědčeni pouze z 4,5 %. Tento rozdíl však vymazává odpověď “asi ano”, kdy takto odpovědělo 35 % opavských respondentů, ale brněnských 72,5 %, což v celkovém součtu kladných odpovědí činí rozdíl 9 %, tedy opět rozdíl v celkově kladné odpovědi do 10 % mezi respondenty. Tuto větší rozhodnost při odpovědích prokázali opavští respondenti již při odpovědích na otázku č. 10 dotazníku, kdy odpověď “určitě ne” na otázku zvolilo 62 % dotázaných, odpověď “asi ne” 19,5 % procenta dotázaných. Brněnští respondenti na tuto otázku odpověděli v části “určitě ne” v 50 % a v části “asi ne” v 22 %. Při součtu obou záporných odpovědí se však opět dostáváme pouze na zanedbatelný rozdíl 4,5 %.

⁷⁰ ZDROJ: Vlastní dotazníkový průzkum

Lze tedy konstatovat, že komparací obou výše uvedených dotazníků bylo zjištěno, že **obě skupiny respondentů**, ač každá z jiného města a v časovém rozdílu dvou let, **odpovídaly na otázky dotazníku shodně** s minimálními odchylkami.

5.5 Dílčí závěr a ověření hypotéz

Z provedeného dotazníkového průzkumu a z jeho vyhodnocení je zřejmé, že divácké násilí se spolupodílí na vývoji názorů adolescentů společně s dalšími násilnými projevy ve společnosti. Nelze však říci, že by hrálo prvořadou úlohu.

Dotázaní respondenti se ve velké většině s diváckým násilím setkali prostřednictvím masmédií, a to hlavně v televizi. Tedy masmédiá hrají hlavní úlohu při vytváření názorů adolescentů k tomuto problému.

Většina respondentů řadí divácké násilí k projevům fanoušků při fotbalových a hokejových utkáních a zná kluby jejichž fanoušci se tohoto násilí dopouštějí.

Pozitivním výsledkem dotazníkového průzkumu je zjištění, že většina dotázaných se k diváckému násilí vyjadřuje v negativním smyslu, tj. myslí si, že toto jednání ke sportu nepatří, sami by se tohoto jednání nechtěli účastnit a myslí si, že by tento problém měl být co nejdříve ve společnosti vyřešen.

Negativní výsledky přinesl dotazníkový průzkum na poli prevence diváckého násilí. Dle zjištění není tomuto problému věnována skoro žádná pozornost při výchově v rodinách a také ve školách je v preventivních programech tento problém opomíjen.

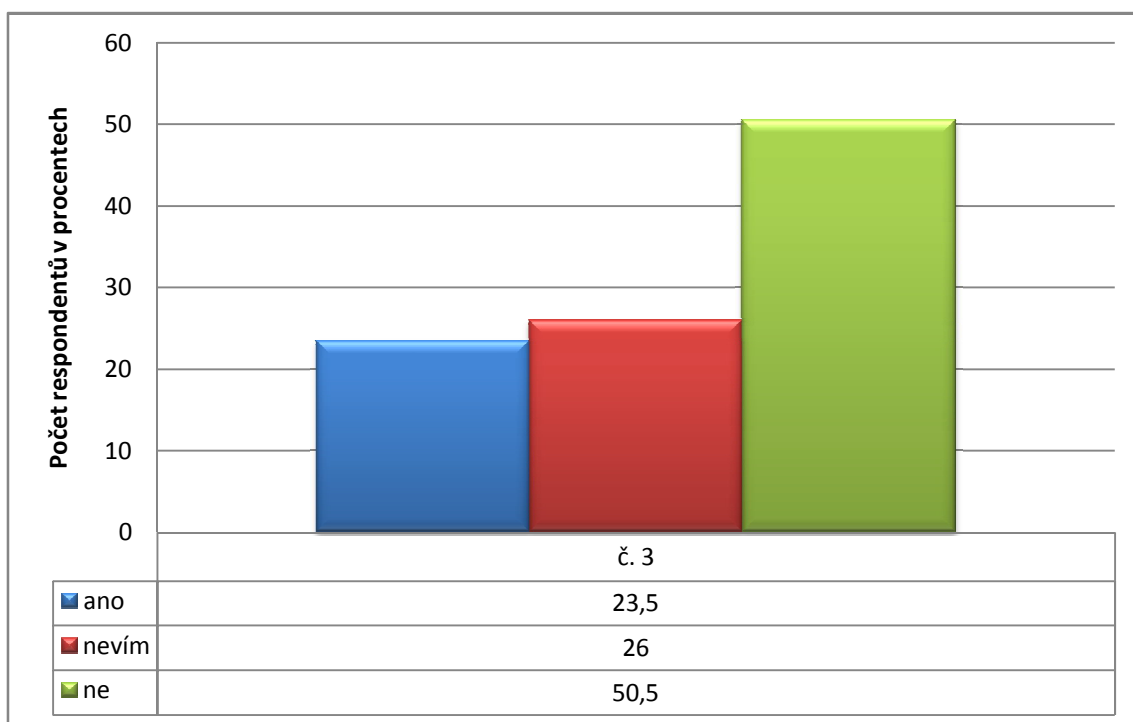
Podle výsledků dotazníkového průzkumu by byla většina dotázaných pro větší prevenci ze strany společnosti a pro zavedení tvrdších trestů pro osoby, které se tohoto násilí dopouštějí. Někteří volají po zavedení právního systému po vzoru Anglie.

Jako negativní vidím vliv diváckého násilí na názor mladé generace, že násilí patří k životu v současné společnosti a také že současná společnost násilí toleruje.

Dle mého názoru je tento negativní vliv zapříčiněn postojem masmédií k tomuto problému, kdy masmédiá neplní svoji výchovnou funkci, ale pouze referují o tom, kde se co odehrálo a jak.

Komparací dotazníků, které byly předloženy respondentů v Brně, a to v roce 2007, a respondentům v Opavě v roce 2009, bylo zjištěno, že obě skupiny respondentů, ač každá z jiného města a regionu a v časovém rozdílu dvou let, odpovídaly na otázky dotazníku shodně s minimálními odchylkami. Tedy lze konstatovat, že v tomto období nedošlo k žádnému posunu v názorech adolescentů na patologický jev diváckého násilí na území ČR.

Hypotéza č. 1 byla položena takto: “Předpokládám, že více jak 80 % respondentů se do současné doby nesetkalo s pojmem divácké násilí.” Toto se mi nepodařilo prokázat, kdy bylo zjištěno, že do současné doby se s tímto pojmem nesetkalo 50,5 % dotázaných. Za podstatné však považuji uvést, že cca 26 % dotázaných nevědělo, zda se s tímto pojmem již setkali či ne a jen 23,5 % dotázaných uvedlo, že se již s pojmem setkali. Graficky je toto znázorněno v grafu č. 10.

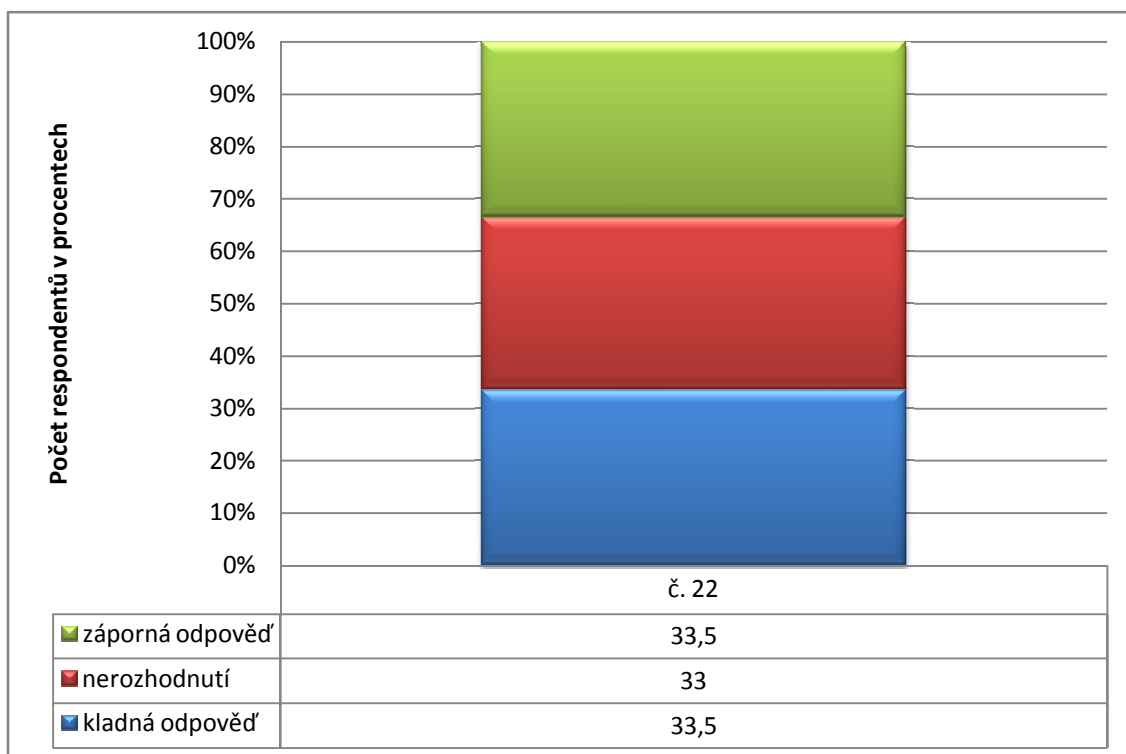
Graf č. 10 Grafické znázornění ověření hypotézy č. 1.⁷¹

Z výše uvedeného lze usuzovat na to, že problém patologického jevu diváckého násilí není v žádném případě dostatečně diskutován na veřejnosti, ani v rodinách, a také ani ve školách. Tedy chybí zcela jednoznačně vůle celé společnosti proti tomuto jevu účinně zasáhnout a potlačit ho.

Hypotéza č. 2 byla položena takto: „Předpokládám, že 70 % respondentů bude zastávat názor, že angažovanost mládeže na diváckém násilí je zapříčiněna nedostatečnou výchovou v rodině.“ Tato hypotéza byla zastoupena v dotazníku otázkou č. 22. Procentuelně byla vyhodnocena tak, že možné kladné a záporné odpovědi byly sečteny

⁷¹ ZDROJ: Vlastní dotazníkový průzkum

a jako mezivrvek byla mezi nimi ponechána hodnota nerozhodnutých respondentů. Grafické znázornění výsledku je uvedeno v grafu č. 11.

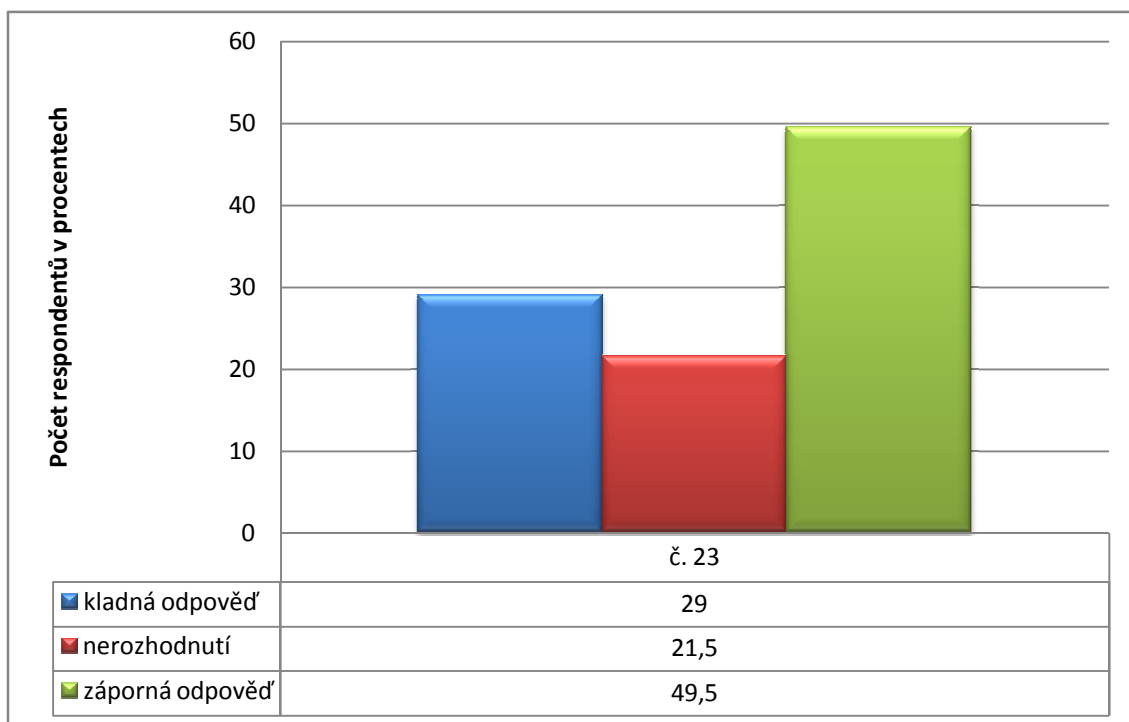
Graf č. 11 Grafické znázornění ověření hypotézy č. 2.⁷²

Z výše uvedeného vyplývá, že ani tuto hypotézu se mi nepodařilo potvrdit. Je ovšem zajímavým faktem, že při odpovědi na tuto otázku se respondenti rozdělili na téměř dokonalé třetiny.

Hypotéza č. 3 byla položena takto: „Předpokládám, že 45 % respondentů bude zastávat názor, že diváckého násilí se dopouští pouze nevzdělaní nebo méně vzdělaní jedinci“. Tato hypotéza byla zastoupena v dotazníku otázkou č. 23. Procentuelně byla vyhodnocena tak, že možné kladné a záporné odpovědi byly sečteny a jako mezivrvek byla mezi nimi ponechána hodnota nerozhodnutých respondentů. Ani tato hypotéza se mi nepodařila potvrdit. Jako kladnou odpověď na tuto otázku, a to buď „určitě ano“ nebo „asi ano“ zvolilo celkem 29 respondentů. Nerozhodnutých respondentů bylo zjištěno 21,5 %. Záporně se k této otázce, a to jak odpovědí „asi ne“, tak i odpovědí „určitě ne“ vyjádřilo celkem 49,5 % dotázaných respondentů. Příčinu nepotvrzení mnou stanovené hypotézy vidím v tom, že i přes malou diskuzi vedenou k diváckému násilí ve

⁷² ZDROJ: Vlastní dotazníkový průzkum

společnosti, dotázaní respondenti o tomto diskutují sami, většinou mezi svými známými, a z tohoto poté vyplývá, že jako studenti středních škol logicky vyvozují stanovisko, že se diváckého násilí nemohou dopustit pouze málo vzdělaní a nevzdělaní lidé. Grafické znázornění výsledku ověření této hypotézy je uvedeno v grafu č. 12.

Graf č. 12 Grafické znázornění ověření hypotézy č. 3.⁷³

⁷³ ZDROJ: Vlastní dotazníkový průzkum

ZÁVĚR

Divácké násilí je fenoménem současné společnosti, který svým způsobem a mnohdy i podstatně ovlivňuje názory adolescentů, kteří jsou ve svém věku velmi náchylní k různé dezinterpretaci společenských hodnot. Hlavním nebezpečím je vytváření jakési vlastní subkultury skupin hooligans v současné společnosti a volné šíření jejich názorů a postoje k tomuto problému, kdy toto své jednání prezentují jako správné v souvislosti s podporou sportovních klubů a pro společnost vůbec ne nebezpečné.

Jsem si zcela vědom toho, že jsem v této práci nepostihl všechny možné vlivy diváckého násilí na vývoj názorů adolescentů. Mým cílem bylo postihnout hlavně vliv diváckého násilí, jako negativního vlivu na utváření názorů adolescentů, a to s ohledem na vnímání násilí ve společnosti. Dále jsem chtěl poukázat na vyvstávající problém postoje současné společnosti v ČR, včetně státních orgánů a organizací, a srovnat je se zavedenými postoji v zahraničí. Jak z práce vyplynulo existuje ve státech EU stanovený a dlouhodobě prověřený koncept přístupu k potírání patologického jevu diváckého násilí. Tento koncept spočívá na tvrdé represí, která jde ale ruku v ruce s účinnou prevencí, kdy jedna bez druhé by nemohly existovat a fungovat.

Ze získaných poznatků lze konstatovat, že divácké násilí má negativní vliv na vnímání projevů násilí ve společnosti ze strany adolescentů. Z provedeného dotazníkového průzkumu lze konstatovat, že mládež ve věku adolescentů preferuje právě tvrdý postup proti lidem páchajícím divácké násilí, a že se domnívá, že na poli prevence se nedělá skoro vůbec nic, a to hlavně ze strany sportovních klubů.

Z komparace dotazníků předložených respondentům v roce 2007 a 2009 vyplynulo, že postoj mládeže ve věku adolescence k diváckému násilí se nemění.

Myslím si, že je třeba pokračovat v dlouhodobějším výzkumu otázky patologického jevu diváckého násilí, a to z více stran, protože divácké násilí ovlivňuje, ať přímo či nepřímo velké spektrum názorů adolescentů, kdy v tomto věku jsou mladí lidé náchylní k přebírání nekonvenčních názorů a náchylní ke sklouznutí po tzv. šikmé ploše.

Tento výzkum by měl být, dle mého názoru, zaměřen právě na vnímání otázek prevence a účinné represe proti diváckému násilí mezi současnou mládeží.

Domnívám se, že právě sociální pedagog znalý tohoto sociálně patologického jevu by měl být vždy členem orgánů a výborů na jakékoliv úrovni řízení státu,

samosprávy či sportovních klubů, které se podílejí na omezení vlivu diváckého násilí ve společnosti.

Studium na Univerzitě Tomáši Bati ve Zlíně, oboru Sociální pedagogika, mi dopomohlo k pochopení veškerých obecných zákonitostí týkajících se uvedeného problému, kdy tyto své znalosti mohu v plné míře využít v praxi při své práci u Policie České republiky.

Na úplný závěr lze dodat, že divácké násilí je a zůstává celospolečenským problémem, který bez cíleného vlivu celé společnosti nelze vyřešit a účinně potlačit. Tento problém není problémem jen naší společnosti nebo několika málo států. Tento problém je problémem globálním, a pokud nebudou přijata určitá globální účinná opatření proti prezentaci skupin hooligans na internetu a nebude vyvinut účinný tlak na správnou výchovu v rodině, na úzkou spolupráci rodiny se školou a na prezentaci projevů diváckého násilí v masmédiích, lze předpokládat, že negativní vliv diváckého násilí na názory adolescentů bude mít stoupající tendenci, nebo se stane jevem společností přijímaným a přehlíženým.

Prezentace diváckého násilí jako pro společnost běžného a nebezpečného jevu je zcela nepřijatelná, zavádějící a nebezpečná pro vývoj společenských hodnot uznávaných mladou generací.

RESUMÉ

V úvodu autor popisuje pojem diváckého násilí, historické skutečnosti a příčiny jeho vývoje, současnost diváckého násilí včetně výkladu pojmu hooligans. V práci jsou pak nastíněny legislativní opatření přijatá v zahraničí a v České republice s ohledem na projevy diváckého násilí, dále formy protiprávního jednání, které je pácháno na poli diváckého násilí. Blíže je zde popsána oblast prevence na úseku diváckého násilí, včetně nastínění určitých forem přijatých řešení v zahraničí a srovnání s oblastí prevence v současnosti v ČR. V další části práce je popsán vliv faktorů (prostředí) na vývoj názorů adolescentů s ohledem na ovlivnění tohoto vývoje ze strany diváckého násilí se zdůrazněním na vliv výchovy v rodině, ve škole, vliv vrstevnických skupin a vliv masmédií. Poté následuje část věnující se empirickému výzkumu k postoji vůči diváckému násilí mezi mládeží ve věku adolescence, kdy pomocí výsledků tohoto provedeného výzkumu byl ověřován vliv diváckého násilí na názory adolescentů. Nedílnou součástí tohoto výzkumu je i provedená komparace s dotazníkem, který byl respondentům předložen v roce 2007. Na závěr jsou v této práci zhodnoceny a vyvráceny hypotézy, které byly přijaty jako základ pro vypracování této diplomové práce. Závěrečným zjištěním této diplomové práce je, že divácké násilí je sociálně patologickým jevem v dnešní demokratické společnosti, který se podílí značnou měrou na vývoji názorů adolescentů.

ANOTACE

Tato diplomová práce je zaměřena na problematiku diváckého násilí a jeho vlivu na názory adolescentů. Přibližuje divácké násilí z hlediska historie a současnosti. Přináší přehled protiprávních jednání páchaných na úseku diváckého násilí. Přibližuje oblast prevence diváckého násilí jak v zahraničí, tak i v ČR. V neposlední řadě přibližuje vliv diváckého násilí na faktory (prostředí) ovlivňující vývoj názorů adolescentů a nastiňuje možnosti řešení, jak tento problém současné společnosti řešit. Jejím cílem je dosáhnout toho, aby jednotlivec pochopil, že divácké násilí je sociálně patologickým jevem, který podstatnou měrou ovlivňuje názory adolescentů na projevy násilí ve společnosti.

ANNOTATION

This graduation thesis is focused on the problem of spectator violence and its influence on the opinions of the adolescents. It takes a closer look at spectator violence from the point of view of the past and the present. It provides an overview of illegal actions committed in the field of spectator violence. Last but not least, it provides an insight into the influence of spectator violence on the factors (environment) influencing the development of opinions on the part of the adolescents and outlines the possibilities for resolution of this problem - how to resolve this problem of contemporary society. Its aim is to achieve a point where the individual understands that spectator violence is a socially pathological phenomenon, which influences the opinions of the adolescents vis-à-vis violence in society to a significant extent.

Klíčová slova:

Divácké násilí, adolescent, hooligans, vliv, problém, výchova, názor.

Keywords:

Spectator violence, adolescents, hooligans, influence, problem, upbringing, opinion.

LITERATURA A PRAMENY:

- 1) Zákon č. 140/1961 Sbírky, *trestní zákon*
- 2) Zákon č. 141/1961 Sbírky, *trestní řád*
- 3) Zákon č. 218/2003 Sbírky, *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*
- 4) Zákon č. 200/1990 Sb., *o přestupcích*
- 5) Zákon č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*
- 6) CHMELÍK, Jan. *Vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: MV ČR, Sekce personální práce a vzdělávání, 1995, 45 s. Určeno pro služební potřebu.
- 7) JILČÍK, T., PLŠKOVÁ, A., ZAPLETAL, L. *Sociální patologie. Úvod do studia*. Brno: IMS, 2005, 51 s.
- 8) KAPL, Stanislav. *Divácké násilí a jeho vliv na názory mladé generace*. Brno, 2007. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií
- 9) KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
- 10) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et.al. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA, K otázkám sociální pedagogiky*. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315004-2
- 11) NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998, 590 s. ISBN 80-200-0689-3
- 12) NEVORÁNEK, J. ŘEHOŘ, A., *Kapitoly ze sociologie rodiny*. Brno: IMS, 2004, 38 s.
- 13) ŘEHOŘ, A., *Metodologie I*, IMS, 2004, 76 s.
- 14) ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. 65. vyd. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 80-85931-48-6
- 15) SEKOT, Aleš. *Sociologické texty. Nezaměstnanost, bezdomovství, masová komunikace, multikulturní a občanská společnost*. Brno: IMS, 2004, 79 s.
- 16) THOMKA, Pavel. *Vliv sociálního prostředí na utváření osobnosti v období adolescence*. Brno, 2008. diplomová práce (Mgr.). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií
- 17) VÍZDAL, František. *Základy psychologie I*. Brno: IMS, 2003, 52 s.
- 18) www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2004/0403/mosna_info.html - 80k

- 19) www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj.
- 20) www.mvcr.cz/ministerstvo/opk.html
- 21) www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=24805
- 22) www.jujitsu.cz/Listopadky/2004/Clanky/prevence_divackeho_nasili.html
- 23) www.ultrassparta.cz
- 24) www.rws2001.stb.cz
- 25) www.thordivision.com
- 26) www.jkg.hooligans.cz
- 27) www.fcbrno1913.cz
- 28) www.division-west.wz.cz
- 29) www.sevci1919.wz.cz
- 30) www.fcs-juniors.wz.cz
- 31) www.casualfirm.com
- 32) www.dbs.wz.cz
- 33) www.sfcopava.wz.cz
- 34) brux-vandals.com
- 35) www.bohemians-ultras.net
- 36) www.fotbal.cz
- 37) www.slovníky.atlas.cz
- 38) www.wikipedia.org
- 39) www.bianconeri.tripod.com/heysel.html
- 40) www.hooligans.cz
- 41) www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/vychovadetiadospivajicich/adolescence/20637.aspx
- 42) www.aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2006/10/index.html
- 43) www.mvcr.cz/clanek/casopisy-policista.aspx
- 44) intranetové stránky MVČR PČR, volně nepřístupné, jen pro vnitřní potřebu

SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha č. 1

Obr. č. 1 Fotografie z bruselské tragédie

Obr. č. 2 Fotografie z bruselské tragédie

Obr. č. 3 Fotografie z bruselské tragédie

Příloha č. 2

Text prohlášení Ultras D.B.S. Liberec

Příloha č. 3

Dotazník k diváckému násilí

Příloha č. 4

Graf č. 1 Obecné údaje o respondentech

Graf č. 2 Odpovědi na otázky dotazníku č. 4 až 9

Příloha č. 5

Graf č. 1 Odpovědi na otázky dotazníku č. 10 až 15

Graf č. 2 Odpovědi na otázky dotazníku č. 16, č. 17 a č. 21

Příloha č. 6

Graf č. 1 Odpovědi na otázky dotazníku č. 18 až 20

Graf č. 2 Odpovědi na otázky dotazníku č. 24, č. 29 a č. 30

Příloha č. 7

Graf č. 1 Odpovědi na otázky dotazníku č. 25 až 28

Graf č. 2 Grafické srovnání odpovědí dotazníků z roku 2007 až 2009 na otázky č. 10 až 15

Příloha č. 8

Graf č. 1 Grafické srovnání odpovědí dotazníků z roku 2007 až 2009 na otázky č. 16, č. 17 a č. 21

Graf č. 2 Grafické srovnání odpovědí dotazníků z roku 2007 až 2009 na otázky č. 18 až č. 20

Příloha č. 9

Graf č. 2 Grafické srovnání odpovědí dotazníků z roku 2007 až 2009 na otázky č. 16, č. 17 a č. 21

Graf č. 2 Grafické srovnání odpovědí dotazníků z roku 2007 až 2009 na otázky č. 18 až 20

Příloha č. 1

Obr. č. 1 Fotografie z bruselská tragédie

Obr. č. 2 Fotografie z bruselské tragédie

Obr. č. 3 Fotografie z bruselské tragédie¹

¹ Obr. č. 1 až č. 3 zdroj: www.bianconeri.tripod.com/heysel.html

Příloha č. 2

Nejsme chuligáni. Jsme a chceme být jiní. Distancujeme se zejména od: fyzického napadání fanoušků soupeře, domlouvání bitek (domlouvání pitek možné...), výtržností a vandalství jak na stadionech tak mimo ně, a také od vyhrožování a jiných forem internetového "hrdinství". Nevyžíváme se v tom, abychom v ostatních budili hrůzu nebo odpor. Nenavazujeme žádné účelové družby. Netoužíme po vlajkách fanoušků soupeře. Šály si při pohárových zápasech Slovanu raději vyměníme nebo koupíme, než abychom o ně někoho obírali. Snažíme se udržovat svou apolitičnost a netahat zbytečně politiku na stadion. Názory máme každý své, fotbal je pro nás hlavně nejlepší zábava! (I když srandy je při zápasech někdy bohužel víc než fandění...) Ani jinak si nepotrpíme na disciplíně: neprosazujeme jednotné oblečení nebo jeho značku či stejný účes. Každý se obléká, jak chce, i když většina z nás klubovou věrnost zvýrazňuje slovaňáckým dresem a šálou D.B.S. Rozhodující je ale vztah ke Slovanu!

Nejde nám o získávání prestiže v chuligánském světě. Pokud k tomu nejsme nuceni (a napadání), o chuligány se ani nezajímáme (a oceňujeme stejný přístup i z jejich strany). Nikoho neodsuzujeme, jen jsme prostě jiní. Společnou máme snahu o zachování fotbalové atmosféry - kdo nefandí, jako kdyby na fotbale ani nebyl... Proto respektujeme fanoušky soupeře, obzvláště dokážou-li svému týmu vytvořit lepší atmosféru než my. Chceme jezdit za Slovanem všude, kde bude hrát a nejraději přitom budeme mít svůj klid. Snažíme se nikoho zbytečně neprovokovat (uznáváme, že tomu dříve bývalo i jinak - důležité je poučit se...), přesto vztah k některým klubům jednoduše změnit nelze. Nejde o to, nakolik naše pokřiky jsou či nejsou drsné, naše fandění má hlavně povzbuzovat a vyhecovat naše hráče a pomáhat jim při dalších slavných vítězstvích a triumfech! Nic víc, nic miň!

Jsme především věrní Slovaňáci, fanoušci svého slavného klubu. Není naším cílem někam se zařazovat, ale nebráníme se tomu dobrému, co nabízí vlna atmosférově zaměřených ultras (organizované fandění po celý zápas, vizuální support - choreografie...). Nejsou nás stovky, ale o to víc se chceme snažit, aby atmosféra při zápasech Slovanu byla alespoň trochu důstojná jeho jména. A to i v obdobích, kdy se zrovna tolik nedaří - my Slovanu budeme fandit vždy (a navždy) a jezdit za ním budeme všude, i kdyby to nikdo jiný nedělal. Slovan si to zaslouží! K našim nejkrásnějším zážitkům budou navždy patřit pohárové výjezdy po různých koutech Evropy. Těšíme se na ty příští... Zkrátka být vždy při tom a nebýt jen divák: Mentalita ON TOUR! Také nám není jedno, co se v klubu děje, nechceme tomu jen trpně přihlížet! Ať už jde třeba o změny v hráčském kádru (choreo pro Bogase) nebo o dostavbu stadionu (demonstrace na náměstí)...

Slovan & D.B.S. forever! Alcohol & football!

Text prohlášení Ultras D.B.S. Liberec ²

² Zdroj:) www.dbs.wz.cz

Příloha č. 3 strana 1

Dotazník k diváckému násilí, první strana

DOTAZNÍK - DIVÁCKÉ NÁSILÍ

Zakřížkujte a vypište správné odpovědi. Odpovídejte dle pravdy, ne podle toho jak by to mělo být. Tento dotazník je anonymní a určený pouze pro výzkum. U školy vypište pouze údaj zda základní, gymnázium, střední odborná nebo učiliště.

Muž Žena Věk Škola

1) V jaké rodině žijete ?

S otcem i matkou společně Jen s matkou Jen s otcem S jiným příbuzným

2) Máte sourozence ?

Ano Ne Pokud ano vypiště kolik

3) Setkal(a) jste se někdy s pojmem „Divácké násilí“ ?

Ano Nevím Ne

4) Sportujete ?

Ano aktivně Ano rekreačně Ne

5) Chodíte na sportovní utkání jako divák ?

Ano pravidelně Ano občas Minimálně Ne, nezajímá mne to

6) Sledujete sportovní utkání v televizi ?

Ano pravidelně Ano občas Minimálně Ne, nezajímá mne to

7) Napište sporty, ke kterým si myslíte, že patří násilí mezi diváky, nadávky atd.:

8) Kde jste se s tímto chováním diváků setkal(a) ?

Osobně jako divák V televizi V novinách Vc filmu Na internetu

9) Napiště názvy našich sportovních klubů jejichž fanoušci používají násilí při fandění:

10) Myslíte si, že násilí mezi diváky na stadionech patří ke sportovním utkáním ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

11) Myslíte si, že ničení cizích věcí po utkání fanoušky ke sportu patří ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

12) Pokud by jste se účastnil(a) jako divák sportovního utkání, nechal(a) by jste se k takovému chování strhnout okolními fanoušky, kteří by se takto chovali ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

13) Myslíte si, že se diváci s násilnými sklony organizují do skupin podle klubů ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

14) Znáte někoho ze svého okolí, kdo k takové skupině patří ?

Ano Nevím Ne

Příloha č. 3 strana 2

Dotazník k diváckému násilí, druhá strana

15) Chtěl(a) by jste být členem takové skupiny ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

16) Myslíte si, že by se takovému násilnému jednání diváků mělo předcházet?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

Pokud ano napište jak:

17) Myslíte si, že by se chování těchto diváků mělo trestat přísnými tresty ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

18) Myslíte si, že sportovní kluby tomuto chování diváků dostatečně předcházejí ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

19) Myslíte si, že prodej alkoholu na sportovních utkáních je správný ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

20) Zrušil(a) by jste na stadionech místa pro stání a zavedl(a) místa jen na sezení?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

21) Myslíte si, že násilí patří k životu ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

22) Myslíte si, že násilné jednání diváků je dáno nedostatečnou výchovou v rodině ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

23) Myslíte si, že násilí na stadionech páchají pouze méně vzdělaní nebo nevzdělaní lidé?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

24) Kde jste se o tomto problému bavili a rozebírali ho ?

V rodině Ve škole Se známými Na internetu Nikde

25) Myslíte si, že násilí diváků na sportovních akcích má vzrůstající tendenci ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

26) Myslíte si, že by se tento problém měl co nejdříve vyřešit ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

27) Myslíte si, že by se o tomto problému mělo více hovořit na veřejnosti ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

28) Myslíte si, že současná společnost násilné chování toleruje ?

Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

29) Myslíte si, že Vám rodiče věnují dostatek času a zájmu ?

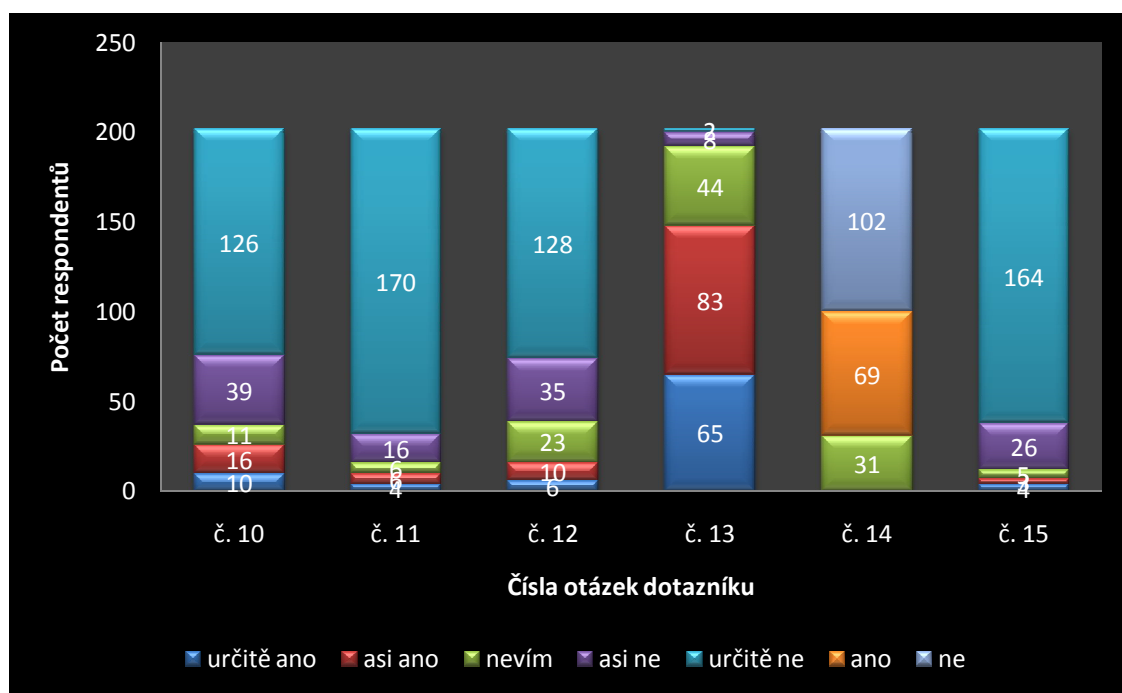
Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

30) Myslíte si, že by rodiče měli mít vždy přehled o tom co jejich dítě dělá a s kým se stýká?

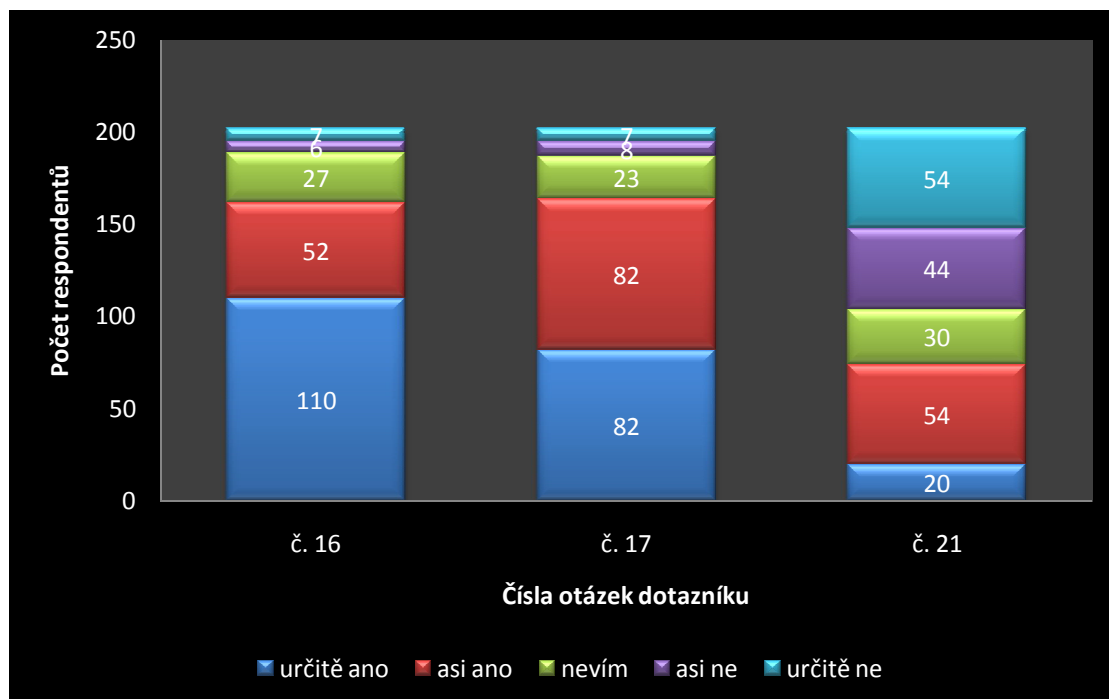
Určitě ano Asi ano Nevím Asi ne Určitě ne

Příloha č. 5

Graf č. 1 Odpovědi na otázky dotazníku č. 10 až 15

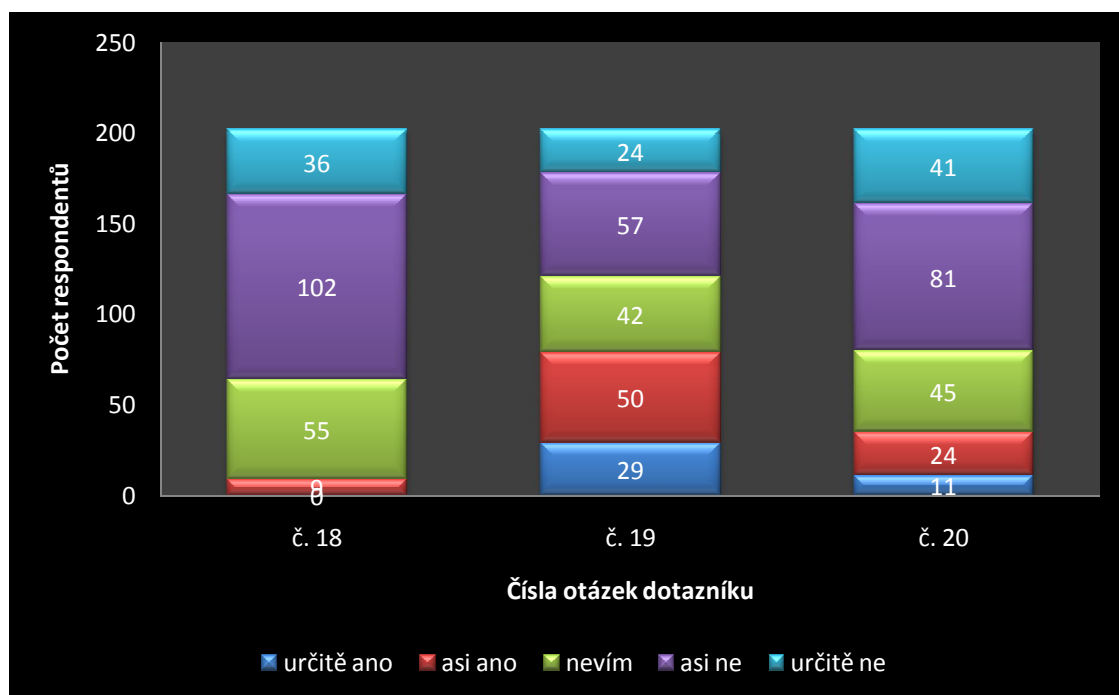

Graf č. 2 Odpovědi na otázky dotazníku č. 16, č. 17 a č. 21

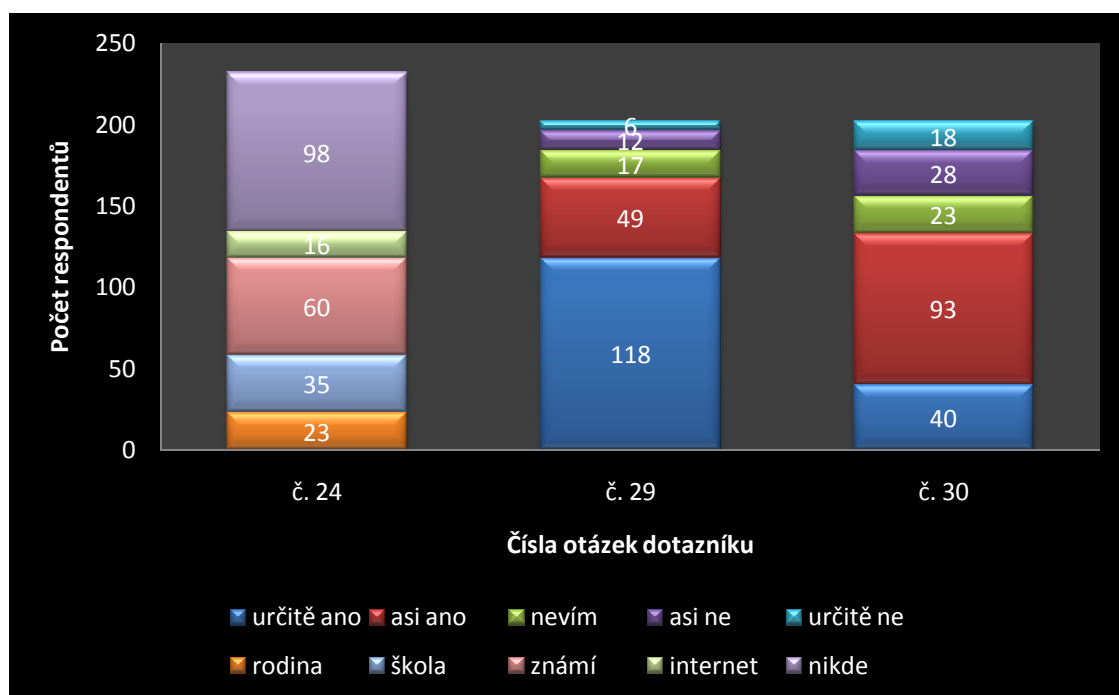

Příloha č. 6

Graf č. 1 Odpovědi na otázky dotazníku č. 18 až 20

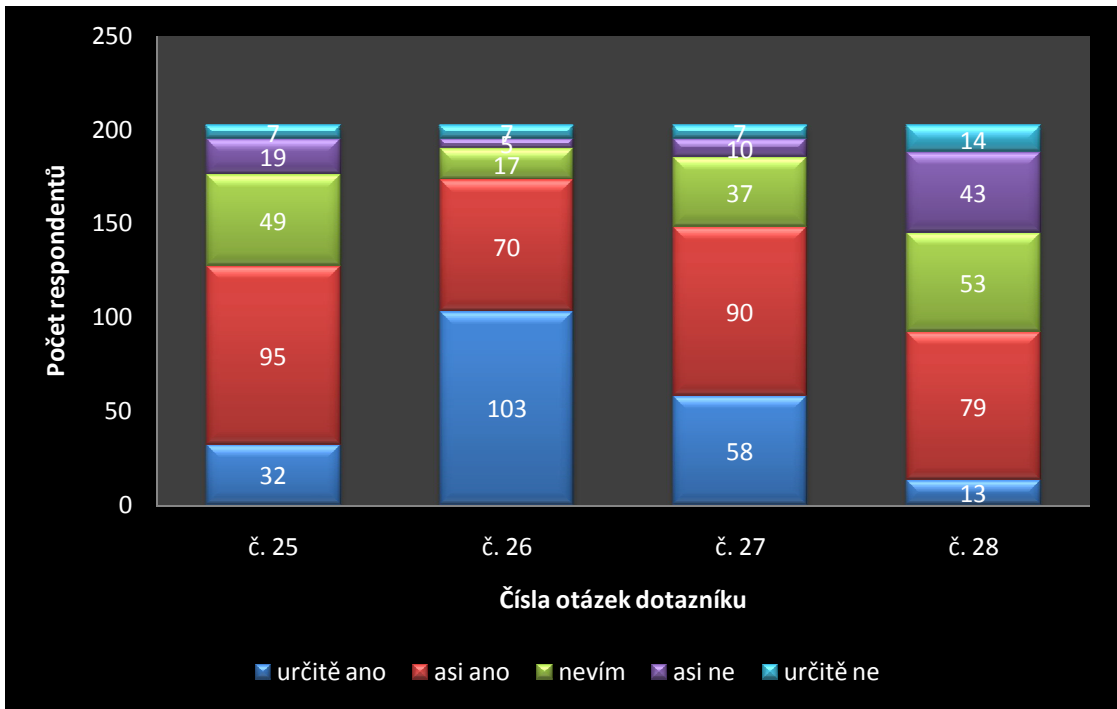

Graf č. 2 Odpovědi na otázky dotazníku č. 24, č. 29 a č. 30

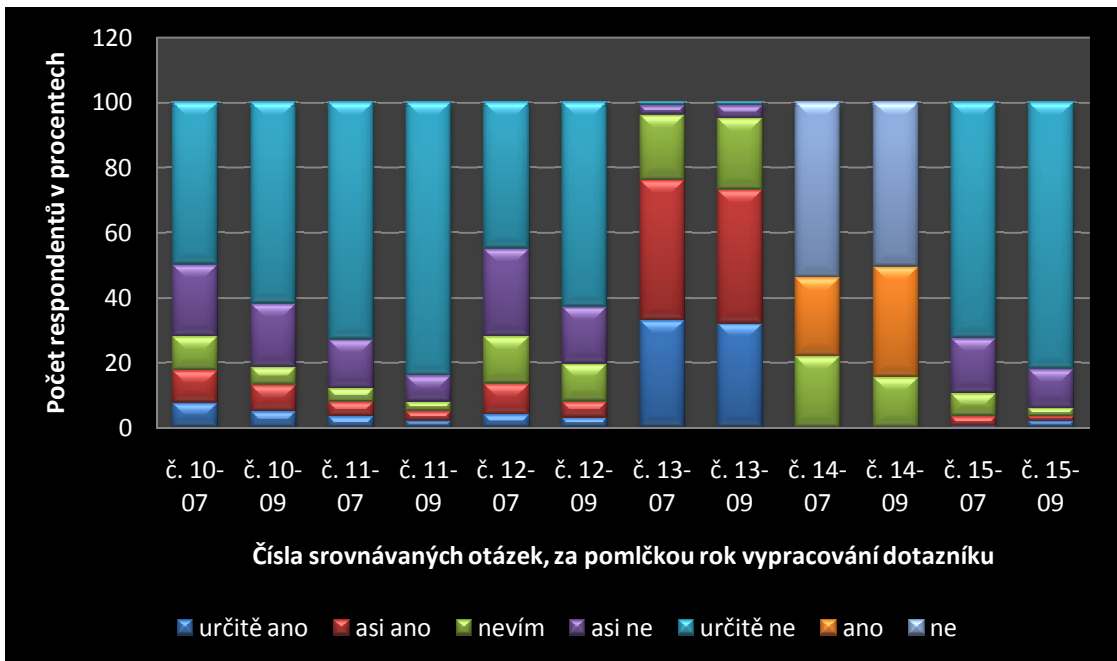

Příloha č. 7

Graf č. 1 Odpovědi na otázky dotazníku č. 25 až 28

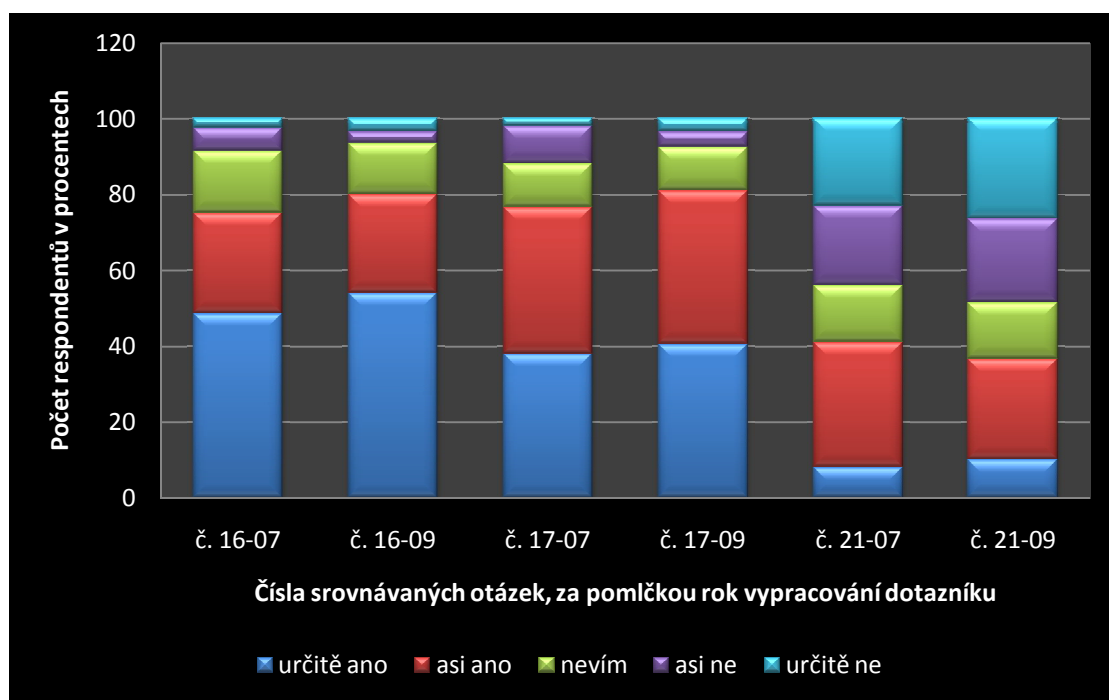

Graf č. 2 Grafické srovnání odpovědi dotazníků z roku 2007 a 2009 na otázky č. 10 až 15

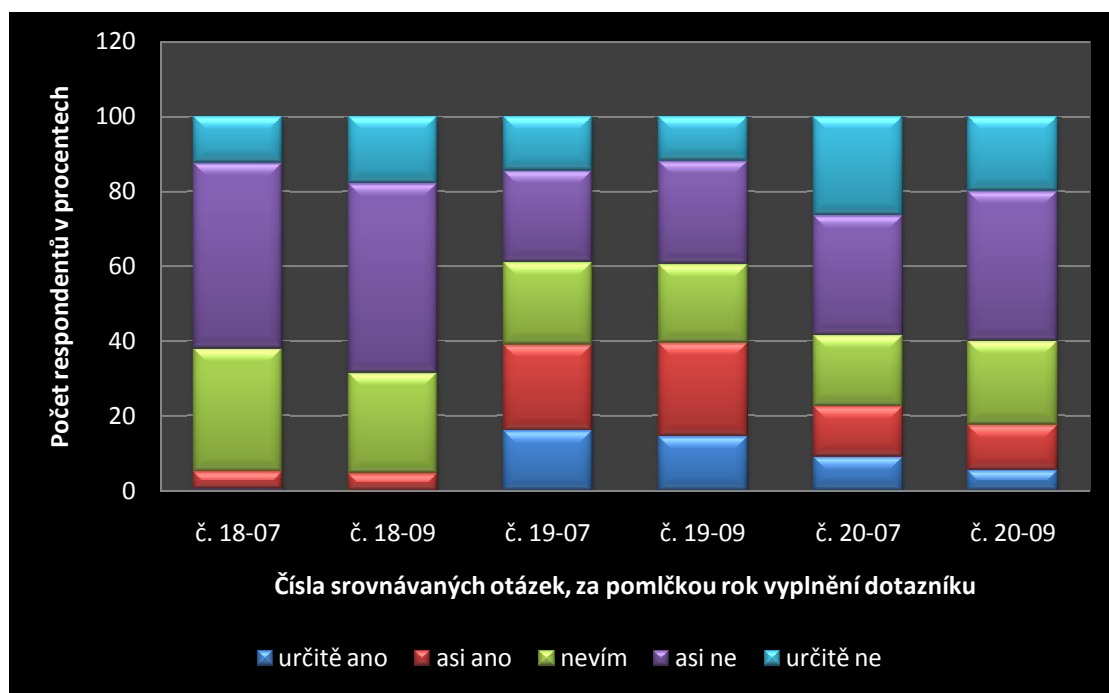

Příloha č. 8

Graf č. 1 Grafické srovnání odpovědi dotazníků z roku 2007 a 2009 na otázky č. 16, č.17 a č. 21

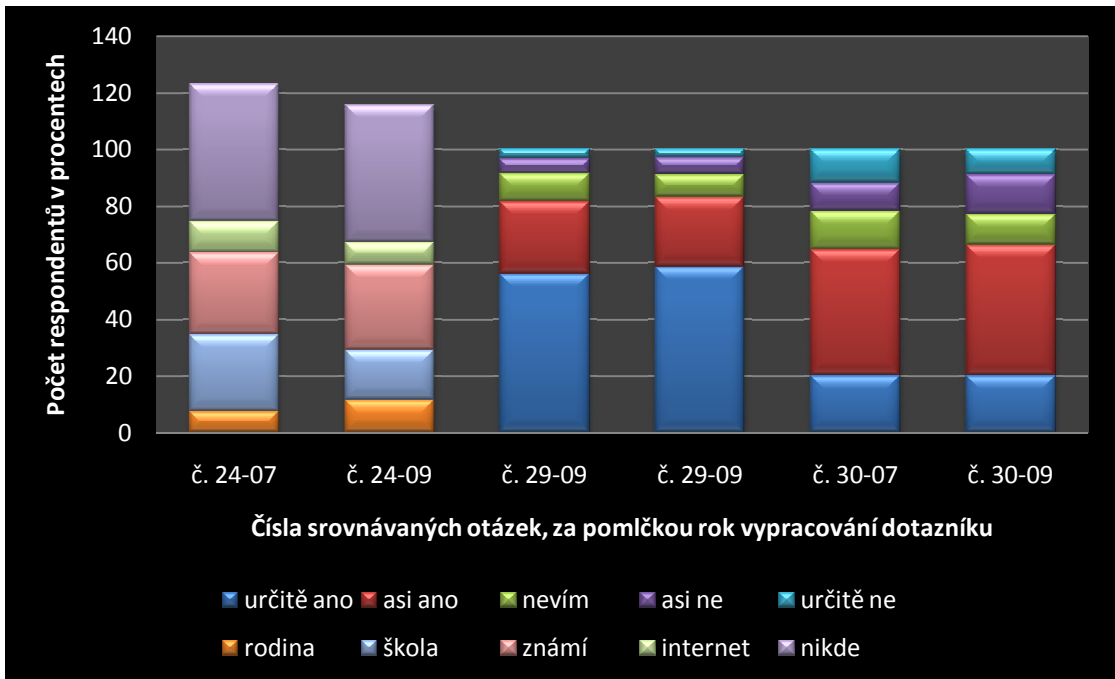

Graf č. 2 Grafické srovnání odpovědi dotazníků z roku 2007 a 2009 na otázky č. 18 až 20

Příloha č. 9

Graf č. 1 Grafické srovnání odpovědi dotazníků z roku 2007 a 2009 na otázky č. 24, č. 29 a č. 30

Graf č. 2 Grafické srovnání odpovědi dotazníků z roku 2007 a 2009 na otázky č. 25 až 28

